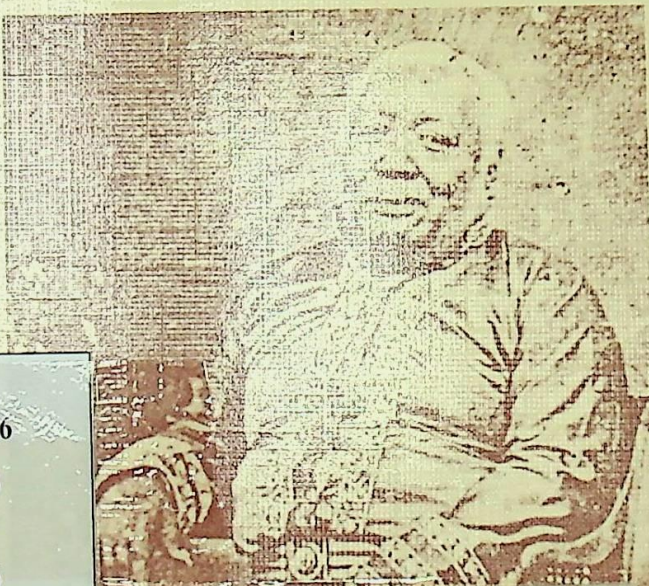
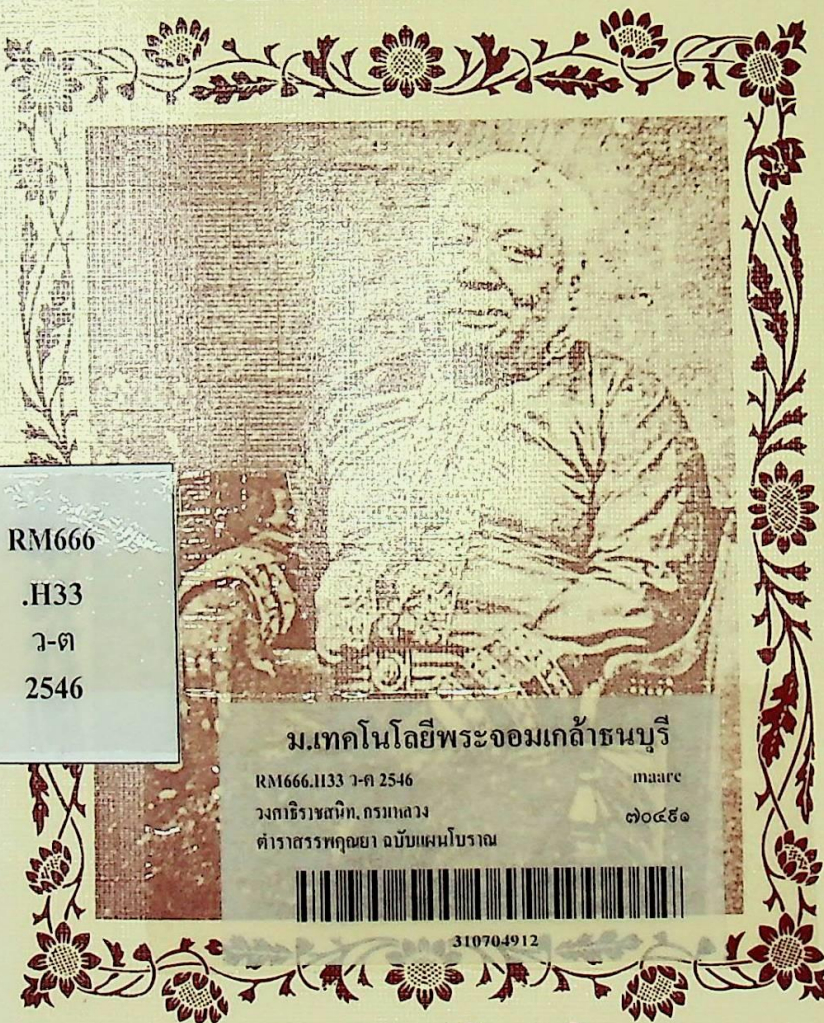

ตำราสรรพคุณยา ฉบับแผนโบราณ

RM666

.H33

ว-ต

2546

ม.เทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

RM666.1133 ว-ต 2546

วงคาริราชสถึก, กรมหลวง

ตำราสรรพคุณยา ฉบับแผนโบราณ

maare

๗๐๔๕๐

310704912

กรมหลวงวงศาธิราชสถึก

ได้รับการยกย่องว่าเป็นหมอดอกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์

๓/๐๕๒๑ - ๒๕/๒๕๖๐

70491

๖ 11986220

i 12523310

หนังสือเก่าใช้จะไว้ในคุณค่า
แสดงถึงภูมิปัญญาคุณสมัย
เป็นมรดกวัฒนธรรมไทย
ตกทอดมายาวไกลแต่โบราณ
ควรที่ลูกหลานไทยได้ศึกษา
ใช้มองว่าล้ำสมัยไร้แก่นสาร
หนังสือเก่าเหมือนเพชรเม็ดตระการ
ควรค่าอ่านเพิ่มคุณค่าปัญญาชน

ประยงค์ อนันตวงศ์

AM 666-1193

๑-๓

๑๖๕๖

สำนักหอสมุด

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

ISBN : ๙๗๔-๙๑๔๓๙-๗-๖

ตำราสรวรพคุณยา (ฉบับโบราณ)

โดย

กรมหลวงวงศาธิราชสนิท

และพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

วงศาธิราชสนิท, กรมหลวง .

ตำราสรวรพคุณยา ฉบับโบราณ . -- กรุงเทพฯ :

บุ๊คคอร์เนอร์, ๒๕๔๖.

๑๖๖ หน้า

๑. ยาสมุนไพร. I. ชื่อเรื่อง

๖๑๕.๓๒๑

ISBN : ๙๗๔-๙๑๔๓๙-๗-๖

ราคา

๑๒๐ บาท

จัดพิมพ์โดย

สำนักพิมพ์ บุ๊คคอร์เนอร์

BOOK
CORNER

บรรณาธิการ

นิติ หมานหมัด

รูปเล่ม/แบบปก

IN ART Graphics ๐๙-๙๑๐-๙๗๓๕

จัดจำหน่ายโดย

ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๒๐

ศาลาพระเกี้ยว โทร. ๐๒-๒๑๙-๗๐๐๐

โทรสาร ๐๒-๒๕๕-๔๔๔๑

สยามสแควร์ โทร. ๐๒-๒๑๙-๙๙๙๙

โทรสาร ๐๒-๒๕๕-๙๔๙๕

CALL CENTER โทร. ๐๒-๒๕๕-๔๔๓๓

<http://www.chulabook.com>

พิมพ์ที่

ศูนย์โรงพิมพ์ โทร.๐๒-๙๙๙-๐๓๐๙

คำนำ

เป็นที่ทราบกันดีว่า ตำรายาไทยโบราณได้เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตคนไทยตั้งแต่ครั้งสมัยพุทธกาล เพื่อใช้ในการบำบัดรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ให้เบาบาง โดยมีต้องพึ่งพาหาหมอฝรั่งแต่ประการใดเหมือนอย่างสมัยนี้ แม้แต่วงการแพทย์ปัจจุบัน ต่างหันมาสนใจศึกษาค้นคว้าวิจัยตำรายาสมุนไพรไทยอย่างจริงจัง เพื่อสกัดเอาตัวยามาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อวงการแพทย์

สำนักพิมพ์บู๊คคอรันเนอร์ ได้เล็งเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของยาสมุนไพรไทย จึงได้มีโครงการอนุรักษ์จัดพิมพ์ตำรายาไทยขึ้น เพื่อมิให้สูญไปกับกาลเวลา และเพื่อประกาศเกียรติคุณแก่บรรพชนที่มีคุณูปการต่อวงการแพทย์แผนไทยทั้งในอดีตและในปัจจุบัน ตำรายาสรรพคุณยาไทยเล่มนี้เป็นลำดับการพิมพ์ เล่มที่ ๑ ของโครงการอนุรักษ์หนังสือเก่า โดยรวบรวมสรรพตำรับยาไทยไว้ ๓ เล่ม ประกอบด้วย “ตำรายาสรรพคุณยา ฉับบกรมหลวงวงศาธิราชสนิท”

จัดพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๒ โดยอำมาตย์เอกพระยา
อรรถกวีวเจก พิมพ์แจกในงานศพ คุณหญิงทรัพย์ อรรถกวีวเจก
และ “ตำราพระโอสถครั้งรัชกาลที่ ๒” ทั้งสองเล่มนี้เป็นพระ
นิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ซึ่ง
ได้รับการยกย่องว่าเป็นหมอเอกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ท่าน
ได้ทรงแต่งและรวบรวมจากตำรายาไทยที่พลัดหลง
กระจัดกระจาย และทรงเห็นว่ามิสรพคุณยาสามารถรักษา
โรคได้ ส่วนอีกเล่ม คือ “ตำรายาฉบับพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์”
ได้จัดพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี ๒๔๕๙

สำนักพิมพ์ บ็ุกคอรันเนอร์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า ตำรา
ยาไทย ฉบับนี้ คงจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ประกอบการวิชาชีพ
แพทย์แผนไทย รวมถึงผู้ที่สนใจใฝ่รู้จะได้ใช้เป็นตำราในการ
ศึกษาค้นคว้าวิจัยต่อไป เพื่อผลประโยชน์ของมวลมนุษย

สำนักพิมพ์ บ็ุกคอรันเนอร์

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท มีพระนามเดิมว่า “พระองค์เจ้าชายนวม” ทรงเป็นพระราชโอรสลำดับที่ ๔๙ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (ร. ๒) และพระองค์ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาปรางใหญ่ ประสูติเมื่อวันเสาร์ที่ ๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๕๑ ในรัชกาลที่ ๓ ทรงได้โปรดเกล้าฯ สถาปนาพระยศเป็น “กรมหมื่นวงษาสนิท” เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๕ ในรัชกาลที่ ๔ ทรงได้รับโปรดเกล้าฯ เจริญพระยศเลื่อนกรมเป็น “กรมหลวงวงษาธิราชสนิท” เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ สำหรับงานราชการ เนื่องจากพระองค์ทรงฝึกฝนพระทัยในสรรพวิชาทั้งหลายจนมีชื่อเสียงขจรขยายไป

“กรมหมื่นวงษาธิราชสนิท” กรมหลวงวงษาธิราชสนิท

ท้าว อาทิ ได้ทรงนิพนธ์โคลงนิราศพระประธม, โคลงสุภายิต
จินตามณี และพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาไว้
เป็นสมบัติของชาติไทยสืบต่อมาจวบจนปัจจุบัน ทรงได้รับคำ
ยกย่องว่าเป็นจินตกวีเอกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ อีกทั้งทรง
เคยเป็นแม่ทัพใหญ่ไปรบเชียงตุงเมื่อรัชกาลที่ ๔ จนชนะศึก
อริราชศัตรูมาแล้ว รวมทั้งได้ทรงกำกับราชการมหาดไทย
ว่าการพระคลังสินค้า และตำแหน่งที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน

นอกจากนี้ พระกรณียกิจที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งก็คือ
พระองค์ทรงฝึกฝนในวิชาแพทย์แผนไทย และแผนสมัยใหม่
เป็นอย่างมาก จนกระทั่งทรงได้รับประกาศนียบัตรทางวิชา
แพทย์จากสหรัฐอเมริกา นับเป็นคนไทยพระองค์แรกที่ได้
สร้างชื่อเสียงให้แก่ประเทศในวงการแพทย์ ได้ทรงบัญญัติการ
กรมหมอ ทรงเป็นหมอดหลวงประจำราชสำนักในสมัยรัชกาลที่
๓-๔ และได้ทรงแต่งตำรายาไทยไว้หลายเล่ม อาทิ ตำราพระ
โอสถครั้งรัชกาลที่ ๒, ตำราสรรพคุณยา ฉบับกรมหลวง
วงษาราชสนิท เป็นต้น ตำรายาไทยเหล่านี้นับเป็นมรดกอัน
ล้ำค่าต่อวงการแพทย์ไทยเป็นอย่างมาก เพื่อประโยชน์ในการ
ศึกษาค้นคว้าวิจัยในสรรพคุณยาของสมุนไพรไทย จากการที่
พระองค์ทรงสนพระทัยในวิชาการแพทย์ทั้งแผนโบราณและ
แผนปัจจุบัน รวมทั้งได้ทรงสะสมตำรายาไทยไว้มากมาย จึง
ได้รับคำยกย่องว่าทรงเป็นหมอเอกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์
พระองค์ได้สิ้นพระชนม์ เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๑๔
สิริพระชันษาได้ ๖๓ ปี ทรงมีพระโอรส-ธิดารวมทั้งสิ้น ๒๕
พระองค์ทรงเป็นต้นราชสกุล “สนิทวงศ์ ณ อยุธยา”

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ มีพระนามเดิมว่า “หม่อมเจ้าชายสาย” ทรงเป็นพระโอรสพระองค์ที่ ๒ ในกรมหลวงวงษาธิราชสนิท กับ หม่อมแย้ม ซึ่งเป็นบุตรของจางหวางคังวงศ์ ตรีภูตบางช้าง ประสูติในรัชกาลที่ ๓ เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๘๘ ในรัชกาลที่ ๕ ทรงได้รับโปรดเกล้าฯ เสด็จพระยศเป็น “พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์” เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๕ เนื่องจากพระองค์ได้ทรงใกล้ชิดสนิทกับพระบิดาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ และเป็นที่โปรดปรานของพระบิดายิ่งนัก ดังนั้นจึงได้ทรงรับการถ่ายทอดวิชาความรู้ต่างๆ จากพระบิดา อาทิ การค้าขาย และการเดินเรือระหว่างประเทศ รวมถึงการแพทย์

ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ ภายหลังจากพระบิดาสิ้นพระชนม์ พระองค์ได้เข้ารับราชการตำแหน่งจางวางบัญชาการในกรมหมอ รวมถึงได้เป็นแพทย์หลวงประจำพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทราบจนเสด็จสวรรคต เพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของพระบิดา นอกจากนี้ยังได้ทรงสะสมตำรายาไทยโบราณไว้มากมาย ส่วนหนึ่งเป็นมรดกตกทอดมาจากพระบิดา อีกส่วนหนึ่งเป็นตำรายาไทยที่ได้ทรงรวบรวมขึ้นมาเอง และทรงแต่งเป็นตำราขึ้นใหม่ชื่อว่า “ตำรายาฉบับพระองค์เจ้าสายสนธิวงศ์” ดังที่ได้นำมาจัดพิมพ์ไว้ในเล่มนี้แล้ว

นอกจากพระองค์ทรงเชี่ยวชาญทางด้านทางการแพทย์ เจริญรอยตามพระบิดาแล้ว ยังได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทรงบัญชาการกรมแสง, กรมทหารปืนกล และผู้บัญชาการกรมทหารเรือชายทะเล ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๒ ทรงได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นราชทูตพิเศษเสด็จยังประเทศต่างๆ ในแถบยุโรปอีกด้วย ทราบจนกระทั่งทรงประชวร และได้กราบถวายบังคมลาออกจากราชการในที่สุด พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนธิวงศ์ ได้ประชวรสิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๖ เมื่อวันที่ ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๕ สิริพระชันษาได้ ๖๗ ปี ทรงมีพระโอรส-ธิดา รวมทั้งสิ้น ๘ พระองค์

หมู่คณะ

ปี	ชื่อ	ตำแหน่ง	ปี	ชื่อ	ตำแหน่ง
๒๕๐๑	๒๕๐๑
๒๕๐๒	๒๕๐๒
๒๕๐๓	๒๕๐๓
๒๕๐๔	๒๕๐๔
๒๕๐๕	๒๕๐๕
๒๕๐๖	๒๕๐๖
๒๕๐๗	๒๕๐๗
๒๕๐๘	๒๕๐๘
๒๕๐๙	๒๕๐๙
๒๕๑๐	๒๕๑๐
๒๕๑๑	๒๕๑๑
๒๕๑๒	๒๕๑๒
๒๕๑๓	๒๕๑๓
๒๕๑๔	๒๕๑๔
๒๕๑๕	๒๕๑๕
๒๕๑๖	๒๕๑๖
๒๕๑๗	๒๕๑๗
๒๕๑๘	๒๕๑๘
๒๕๑๙	๒๕๑๙
๒๕๒๐	๒๕๒๐

ตำราสรรพคุณยา

ฉบับกรมหลวงวงศาธิราชสนิท

สารบัญ

๑	ว่าด้วยสรรพคุณ	สมอผลเล็ก ๗ ประการ	นำ	๑
๒	,,	สมอย่าผลใหญ่	,,	๓
๓	,,	มะขามข้อม ^๔	,,	๔
๔	,,	สมอพิเภก	,,	๕
๕	,,	ตรีผลา	,,	๕
๖	,,	คัสลี	,,	๕
๗	,,	ชิงแห้ง	,,	๕
๘	,,	ชิงสค	,,	๖
๙	,,	สะค้าน	,,	๖
๑๐	,,	เจตมูลเพลิงแดง	,,	๗
๑๑	,,	เจตมูลเพลิงขาว	,,	๗
๑๒	,,	เขม็งจกต	,,	๘
๑๓	,,	พริกไทย	,,	๘
๑๔	,,	เทียนแดง	,,	๘
๑๕	,,	เทียนขาว	,,	๘
๑๖	,,	เทียนดำ	,,	๑๐

๑๗	ว่าด้วยสรรพคุณ	เทียนเกล็ด	นำ	๓๐
๑๗	„	เทียนชะมด	„	๓๐
๑๘	„	โกฏุกะเพื่อ	„	๓๐
๒๐	„	โกฏุกุสมภ์	„	๓๓
๒๑	„	โกฏุกะตะลินี	„	๓๓
๒๒	„	โกฏุกุลาตำพา	„	๓๓
๒๓	„	โกฏุกะตุก	„	๓๓
๒๔	„	โกฏุกักตรา	„	๓๓
๒๕	„	โกฏุกัษณ	„	๓๒
๒๖	„	โกฏุกัษณใหญ่	„	๓๒
๒๗	„	ลูกจันทร์แลگانพลู	„	๓๒
๒๗	„	กระวาน	„	๓๓
๒๘	„	เร่วน้อย	„	๓๓
๓๐	„	เร่วใหญ่	„	๓๔
๓๑	„	อบเชย	„	๓๔
๓๒	„	ว่านน้ำ	„	๓๔

๓๓	ว่าด้วยสรรพคุณ	ชะเอมไทย	นำ	๑๔
๓๔	„	ชะเอมเทศ	„	๑๕
๓๕	„	ผักชี	„	๑๕
๓๖	„	ขมิ้นชัน	„	๑๕
๓๗	„	ขมิ้นเครือ	„	๑๖
๓๘	„	ทองกง	„	๑๖
๓๙	„	ผักไหมแดง	„	๑๖
๔๐	„	ผลรัก	„	๑๖
๔๑	„	มหาหิงคุ์	„	๑๗
๔๒	„	การบูร	„	๑๗
๔๓	„	ยี่ลึงค์คี่ลา	„	๑๗
๔๔	„	ลินทเล	„	๑๗
๔๕	„	ชะมค	„	๑๘
๔๖	„	พิมเสน	„	๑๘
๔๗	„	น้ำประสาธทองจีน	„	๑๘
๔๘	„	น้ำประสาธทองเทศ	„	๑๘

๔๘	ว่าด้วยสรรพคุณ	แก่นสน	นำ	๑๘
๕๐	”	คอกคำ	”	๑๘
๕๑	”	จันทน์ขาว	”	๑๘
๕๒	”	จันทน์แดง	”	๑๘
๕๓	”	เปราะหอมแดง	”	๒๐
๕๔	”	เปราะหอมขาว	”	๒๐
๕๕	”	ชะลูดแดง	”	๒๐
๕๖	”	ชะลูดขาว	”	๒๑
๕๗	”	ส้ม	”	๒๑
๕๘	”	คันทื่น	”	๒๑
๕๙	”	ท้าวยายม่อม	”	๒๒
๖๐	”	ครอบทั้งสาม	”	๒๒
๖๑	”	ชำใหญ่	”	๒๒
๖๒	”	ชำเล็ก	”	๒๒
๖๓	”	กะทือ	”	๒๓
๖๔	”	ไพล	”	๒๓

๖๕	ว่าด้วยสรรพคุณ	กระชาย	น้ำ	๒๓
๖๖	„	หอม	„	๒๔
๖๗	„	กะเทียม	„	๒๕
๖๘	„	กุ่มบก	„	๒๕
๖๙	„	กุ่มน้ำ	„	๒๕
๗๐	„	คนที่ล่อขาว	„	๒๕
๗๑	„	คนที่ล่อดำ	„	๒๖
๗๒	„	รักขาว	„	๒๖
๗๓	„	หญ้าพินุ่น	„	๒๖
๗๔	„	มะไฟเคื่อนหัว	„	๒๗
๗๕	„	กะเมง	„	๒๗
๗๖	„	ว่านหางช้าง	„	๒๗
๗๗	„	ทองกลางไยมน	„	๒๘
๗๘	„	จิกแตกาหลง	„	๒๘
๗๙	„	คักเค้า	„	๒๘
๘๐	„	นมพิจิตร	„	๒๘

๗๑	ว่าด้วยสรรพคุณ	เกลือ & ประการ	หน้า	๒๘
๗๒	„	คอกคาง	„	๓๓
๗๓	„	กริกซ์	„	๓๓
๗๔	„	คอกบัวหลวง	„	๓๓
๗๕	„	คอกสัตบุษ, คอกพิกุล, คอกแกร, คอกสน, คอกจำปาขาว	„	๓๓
๗๖	„	ก้านบัวสัตบุษ, ก้านบัวชม	„	๓๒
๗๗	„	รากบัวหลวง	„	๓๒
๗๘	„	ต้ยเต้าน้ำ	„	๓๒
๗๙	„	พิกุล	„	๓๒
๘๐	„	ยุนนาค	„	๓๓
๘๑	„	จำปา	„	๓๓
๘๒	„	กรรณิกา	„	๓๓
๘๓	„	คอกมลิ	„	๓๔
๘๔	„	แฝกหอม	„	๔๔

๘๕	ว่าด้วยสรรพคุณ	เปราะเข้า	น้ำ	๓๔
๘๖	„	โหราเคื้อยไก่	„	๓๕
๘๗	„	กกลังกา	„	๓๕
๘๘	„	สะเทาน้อย	„	๓๕
๘๙	„	สะเทาใหญ่	„	๓๖
๑๐๐	„	พิลังกาส่า	„	๓๖
๑๐๑	„	ขเหล็ก	„	๓๗
๑๐๒	„	หญ่าคันทน	„	๓๗
๑๐๓	„	เพื่อกะตัก	„	๓๗
๑๐๔	„	ไข่มกตัน	„	๓๘
๑๐๕	„	ส้มข่อย	„	๓๘
๑๐๖	„	ราชพฤกษ์	„	๓๘
๑๐๗	„	พืชสังฆาฏ	„	๓๙
๑๐๘	„	อัญชันทั้งสอง	„	๓๙
๑๐๙	„	หงอนไก่คอกกลม	„	๓๙
๑๑๐	„	คนเข้คน่า	„	๓๙

๑๑๑	ว่าด้วยสรรพคุณ	ชุมเห็ดไทย	หน้า	๕๐
๑๑๒	„	ขวยชม	„	๕๖
๑๑๓	„	ผักยี่หวาง	„	๕๐
๑๑๔	„	หญ้าแพรก	„	๕๗
๑๑๕	„	ฝาง	„	๕๓
๑๑๖	„	ควิ่ง	„	๕๓
๑๑๗	„	วังหมาหล้า	„	๕๓
๑๑๘	„	เหล็ก	„	๕๒
๑๑๙	„	พรมมี	„	๕๒
๑๒๐	„	เสนียด	„	๕๒
๑๒๑	„	โคกกระออม	„	๕๓
๑๒๒	„	ผลมะตูมอ่อน	„	๕๓
๑๒๓	„	ผลมะตูมแก่	„	๕๓
๑๒๔	„	ผลมะตูมสด	„	๕๓
๑๒๕	„	นมสวรรค์ควี่	„	๕๕
๑๒๖	„	นมสวรรค์ควี่เมย	„	๕๕

๑๒๗	ว่าด้วยสรรพคุณ	ผักโหมหินทั้งสอง	หน้า	๕๔
๑๒๘	„	รากจึงร้อยหาง	„	๕๕
๑๒๙	„	รากจึงร้อยขาว	„	๕๕
๑๓๐	„	รากทองแตก	„	๕๕
๑๓๑	„	หัตถ์คุณบก	„	๕๕
๑๓๒	„	หัตถ์คุณน้ำ	„	๕๖
๑๓๓	„	สลอก	„	๕๖
๑๓๔	„	แตงหนู	„	๕๖
๑๓๕	„	ชิงชี่	„	๕๗
๑๓๖	„	ขรเพ็ดแลชิงช้าชาติ	„	๕๗
๑๓๗	„	ขรเพ็ดพวงช้าง	„	๕๗
๑๓๘	„	ขรเพ็ดพิษ	„	๕๗
๑๓๙	„	ผักปอกตัวผู้	„	๕๙
๑๔๐	„	ผักปอกตัวเมีย	„	๕๙
๑๔๑	„	พลแก	„	๕๙
๑๔๒	„	เซมข่า	„	๕๐

๑๔๓	ว่าท้ายสรรพคุณ	ยาเข้าเียนโคกแดง	หน้า	๕๐
๑๔๔	„	ยาเข้าเียนโคกขาว	„	๕๐
๑๔๕	„	ผักเสี้ยนผ ^๕	„	๕๐
๑๔๖	„	ผักเสี้ยนไทย	„	๕๓
๑๔๗	„	สพนเครือ ^๕	„	๕๓
๑๔๘	„	กะเขียน ^๕	„	๕๓
๑๔๙	„	สลอตน้า ^๕	„	๕๒
๑๕๐	„	ระย้อม	„	๕๒
๑๕๑	„	เปล้าตัวผู้ ^๕	„	๕๓
๑๕๒	„	เปล้าตัวเมีย ^๕	„	๕๓
๑๕๓	„	โมกหลวง	„	๕๔
๑๕๔	„	โมกน้อย	„	๕๔
๑๕๕	„	รากมะตูม ^๕	„	๕๕
๑๕๖	„	รากแคแกรมแลรากลำไย	„	๕๕
๑๕๗	„	รากเพกา	„	๕๕
๑๕๘	„	รากคคติน ^๕	„	๕๕

๑๕๙	ว่าด้วยสรรพคุณ	รากเขนยุมูลใหญ่	หน้า	๕๖
๑๖๐	,,	สล ^A ออนท ^ญ ว ^ญ ผู้	,,	๕๖
๑๖๑	,,	สล ^A ออนท ^ญ ว ^ญ เม ^A ย	,,	๕๖
๑๖๒	,,	ก ^ญ ถ ^ญ น ^ญ น ^ญ อ ^ญ ย	,,	๕๗
๑๖๓	,,	มะ ^ญ แ ^ญ ว ^ญ ง ^ญ เค ^ญ ว ^ญ ร ^ญ อ	,,	๕๗
๑๖๔	,,	มะ ^A เซ ^ญ อ ^ญ ข ^ญ า ^ญ ม ^ญ แพ ^ญ ะ	,,	๕๗
๑๖๕	,,	รากเขนยุมูลน ^ญ อ ^ญ ย	,,	๕๗
๑๖๖	,,	รากทศ ^ญ ม ^ญ ล	,,	๕๘

ตำราสรรพคุณยา

ฉบับของ

กรมหลวงวงศาธิราชสนิท

๑ ขาวริเบน อันว่าพระอาจารย์เจ้าจะกล่าวว่ามีสรรพคุณ อันมีคุณแก้สั่วทั้งหลายต่าง ๆ ตามลำดับกันโดยสังเขปดังนี้ ฯ

(๑) ลำดับนี้จะกล่าวสรรพคุณแห่งพรรณสมอนนั้นก่อน เป็นอาทิ คือสมอนเทศมี ๗ ประการ แลสมอ ๕ ประการ นั้นมีคุณๆกัน แลสมอ ๒ ประการนั้นมีคุณกว่าสมอ ๕ ประการ

อันว่าสมอรสฝาดรสเผ็ดมากนั้น รู้สังหารเสียซึ่งโรคอันยังเกิดขึ้นในทรวง อันว่าสมอรสหวานรสขม มากนั้น รู้สังหารเสียซึ่งโรคอันยังเกิดแต่ก็เป็นอันอันว่าสมอรสเปรี้ยวมากนั้น รู้สังหารเสียซึ่งโรคอันยัง

เกิดแต่โลหิตเป็นต้น อันว่าสมอรสผานั้น รู้เผาเสีย
ซึ่งอาหารให้จืด อันว่าสมอรสเค็มนั้น รู้บำรุงซึ่ง
เพลิงธาตุให้บริบูรณ์

ถ้าแลบุคคลผู้ใดได้เสวยผลสมอ มาตราว่าแต่ผล
หนึ่งก็กิน ก็ระปราศจากซึ่งโรคทั้งปวง คุงมารการักษา
บุตรไว้ ถึงมาตราว่ามารการักษาบุตรเป็นทวีกกันก็กิน ก็ยัง
รู้จะวิวาทกันแลกัน อันผลสมอนี้มีคุณมากนัก แต่ทว่า
อาหารยเจ้าเปรียบความไว้ว่า เพลิง ๑๐ กองไม่เท่า
รัศมีพระอาทิตย์ดวง ๑ สิบรัศมีพระอาทิตย์ไม่เท่าอก
มารการ สิบอกมารการไม่เท่าผลสมอผลหนึ่ง อันผล
สมอนี้มีคุณยิ่งมหันต์ แลประกอบไปด้วยรส & ประการ
รู้เจริญซึ่งชนมายุประการ ๑ รู้สังหารเสียซึ่งพยาธิคือ
คุกรากประการ ๑ รู้สังหารเสียซึ่งพยาธิคือขาดแล
ประการ ๑ รู้สังหารเสียซึ่งฟกขวมประการ ๑ รู้บำรุง
ซึ่งเพลิงธาตุประการ ๑ เปน ๕ ประการด้วยกันดังนี้

อันว่าผลสมอ ๖ แล ๗ เหลี่ยมมัน มีคณมากกว่า
 ผลสมอ ๕ ประการ สมอหนึ่งชอวทยานนเย็นนิก
 สมอหนึ่งชอโรหิณลกกลม สมอหนึ่งชอบุทรนาลก
 สามเหลี่ยม รั้แกชงตกลมเลือนน สมอหนึ่งชอ
 อนุตา ลกสามเหลี่ยม แต่เมล็ดคินนเล็ก รั้แกใช้
 อินคั้งเป็นขาคเคอช สมอหนึ่งชอมตค ลกห้าเหลี่ยม
 รั้แกลมันแน่นอยู่ในอระแลอทร แล้วรั้แกผกพราย
 ทงปวง สมอหนึ่งชออพยา ลกหกเหลี่ยม รั้แกโลหิต
 โดยรอบคอบในอทร สมอหนึ่งชอวิลนทา ลกเจ็ดเหลี่ยม
 เหลืองคังสีทอง มีคณเป็นอนันต์ กล่าวสังเขป
 สรรพคณผลสมอลกเล็ก๗ ประการ กัสันแต่เท่านั้น ๗

(๒) จะกล่าวสรรพคณสมอบาลูกใหญ่ ลูกนั้นรั้แก
 ไรคอันระสำระสายในอทรแลแกบิค คอกนั้นรั้แกลมัน
 อันลันอยู่ในโสค กระพนั้นรั้แกใช้อินฟกขวม แกน
 นั้นรั้แกโลหิต แก่ค้อเป็นหนามขัว รากนั้นรั้แก
 เสมหะ กล่าวสังเขปคณสมอขามาสันเท่านั้น ๗

(๓) จะกล่าวสรรพคุณแห่งมะขามขอมนั้น มีคุณ
 ๗ ประการ แต่ที่ต่างกันที่รู้แก่
 แ่่งให้เนื้อหนังงามบริบูรณ์ แลให้เสีงเพราะ แลรู้
 แก่แม่พยาธิ รสเผ็ดแหลมรู้แก่พรวก ซึ่งกล่าว
 มาทั้งนี้ ผลมะขามขอมอ่อน แลลูกแก่นั้นมีรส ชม
 เผ็ด ฝาด เปรี๊ยว ทงนรู้ห้ามเสีงซึ่งลมแลไขอันวิเศษ
 กล่าวสังเขปคุณมะขามขอมมาสิ้นเท่านั้น ฯ

(๔) จะกล่าวสรรพคุณสมอภิเภกมีรสอันเปรี๊ยวนั้น
 รู้สังหารเสีงซึ่งลมแลแก้ไขอันวิเศษ ซึ่งกล่าวมา
 ทงนผลสมอภิเภกอ่อน แลผลแก่นั้นมีรสอันฝาด รู้
 แก่โรคอันยังเกิดแต่จักษ รู้แก่ธาตุน้ำกำเริบ แก้ไข
 ภัยแลแก้ริคสีทวง รู้บำรุงธาตุ เมล็ดในนั้นรู้แก้บิด
 เสลดคุดกึ่งน้ำเข้า ไบนั้นรู้แก้ยากแผลอันประกอขไป
 ค้วยพยาธิ ทอถนนั้นรู้แก้โรคอันยังเกิดแต่จักษคือธา
 ษัยกและ เปลือกถนนั้นรู้แก้โรคในทางขัสสาวะ คือนิ้ว
 เขาเป็นโลหิต ถนนั้นรู้แก้ริคสีทวงพลวก รากนั้น

รู้แก้โรคอันกระทำให้อัน กล่าวสิ่งเขปคุณสมอภิเอก
มาสันเท่านั้น ฯ

(๕) จะกล่าวสรรพคุณแห่งตรีผลา คือสมอภิไทย
สมอภิเทศ สมอภิเอก ทั้ง ๓ สิ่งนี้ ประมวลกันเข้า
นามชื่อว่าตรีผลา ถ้ายบุคคลผู้ใดได้บริโภค ก็อาจ
จะระงับเสียซึ่งโรคอันยังเกิดแต่ก็ แล้วรู้แก้ซึ่งเสมหะ
แลลม แลคุดราศ กล่าวสิ่งเขปคุณตรีผลามาสัน
เท่านั้น ฯ

(๖) จะกล่าวสรรพคุณแห่งคิปลินัน มีรสอันเผ็ดขม
รู้แก้หืดแลไอ แก้ลมวิงเวียน รากแลผลนั้นมิคุณ
คุดกัน กล่าวสิ่งเขปคุณแห่งคิปลินามาสันแต่เท่านั้น ฯ

(๗) จะกล่าวสรรพคุณแห่งชิงแห่งนั้น มีรสอันหวาน
ร้อนรู้แก้พรวรคิก แก้ไข้จับนอนมิหลับ แก้ลมพานไล่
แลลมแน่นในทรวง แลเสียดแทง ลมวิงเวียน ลม
เหียน กล่าวสิ่งเขปคุณชิงแห่งมาสันแต่เท่านั้น ฯ

(๘) จะกล่าวสรรพคุณแห่งขิงสคนั้น มีรสอันหวาน
ร้อน รู้ให้เจริญซึ่งอายุ แลรู้แก้ปากคอมิสยาย แล
แก้โรคอันยังเกิดแต่ทรวง รู้บำรุงเพลิงธาตุ แก้
เสมหะแลลมอันทพฤษรู้สักกลมลงไปสู่ทวาร
เบื้องต่ำ รู้กระทำให้อาหารงวต รากนั้นมรส ผืด
ร้อน ขม รู้แก้โรคอันยังเกิดแต่ทรวง รู้กระทำให้
ผิวหนังนั้นสคชน รู้แก้ลมแลเสมหะ รู้กระทำให้
เสียงเพราะ รู้ฆ่าตัวพยาธิแลพรรทิก กระทำให้รู้รส
อาหาร แลแก้ลมอันแน่นอก แลลมอันกลงไปมา
ในอุทร แลรู้แก้บิตอันตกโลหิตคจสีขมัน ผลนั้นรู้แก้
ไขอันหนาวสท้าน ดอกนั้นรู้แก้ตาเขยอกแฉะ คันนั้น
รู้แก้หัวเขายศ กล่าวสังเขปคุณขิงสคสน์เท่านั้น ฯ

(๙) จะกล่าวสรรพคุณแห่งสะคานต้นนั้น รู้แก้
เสมหะแลโลหิต ไบนั้นรู้บำรุงเสมหะแลโลหิต แลแก้
โรคอันยังเกิดแต่ทรวง แลแก้ไขอันประกอบไปด้วยหิด

รู้ทำลายเสียซึ่งพรรคก กล่าวสังเขปคุณสะค้านมาสัน
แต่เท่านั้น ฯ

อนึ่งสะค้านแลคิปัสชะพลุนักก็ มีคุณดุกกัน

(๓๐) จะกล่าวสรรพคุณแห่งเจตมูลเพลิงแดง ไบ
นี้รู้แก่คุณผี คอกันนี้รู้แก่คุณยาที่บุคคลกระทำไว้นั้น
ต้นนี้รู้แก่โลหิตอันเนาให้ตกเสีย รากันนี้มีรสอันร้อน
รู้กระจายเสียซึ่งวาโย กระทำให้ทัพพยาธิตาย รู้แก่
คุณรากแลรศีคัสดวง รู้กระทำให้อาหารงวค แลรู้
ปลุกธาตุ กล่าวสังเขปคุณเจตมูลเพลิงแดงมาสัน
เท่านั้น ฯ

(๓๑) จะกล่าวสรรพคุณแห่งเจตมูลเพลิงขาว ไบนี้
รู้แก่เสมหะ คอกันนี้รู้แก่พยาธิอันบังเกิดแก่จักษุ ต้น
นี้รู้ชำระโลหิตอันทำให้ตกเสีย รากันนี้รู้กระจายเสีย
ซึ่งวาโยอันอักษัน กล่าวสังเขปคุณเจตมูลเพลิงขาวมา
สันแต่เท่านั้น ฯ

(๑๒) อาจารย์เียน อันพระอาจารย์เจ้าท่านกล่าวไว้ ยัง
 มีพระคาบส ๕ พระองค์ พระองค์หนึ่งชื่อพระฤๅษีบุพผติง
 กระทำวิโรคซึ่งผลดีปลี หวังจะระงับเสียซึ่งอิณโรค
 องค์หนึ่งชื่อพระฤๅษีอทา กระทำวิโรครากชะพลู
 หวังจะระงับเสียซึ่งเมื่อยขบ องค์หนึ่งชื่อพระฤๅษีบุพผ
 เทวกา กระทำวิโรคซึ่งเถาสะค้ำัน หวังจะระงับ
 เสียซึ่งเสมหะแลวโย องค์หนึ่งชื่อพระฤๅษีบุพผกะ
 คาบส กระทำวิโรคซึ่งรากเจตมูลเพลิง หวังจะ
 ระงับเสียซึ่งโรคอันยังเกิดให้หนาวเย็น องค์หนึ่งชื่อ
 พระฤๅษีมหิตธิกรรฐคาบส กระทำวิโรคซึ่งขิงแห้ง
 หวังจะระงับเสียซึ่งตรีโทษ องค์หนึ่งชื่อพระฤๅษีมุทธาธร
 ทรคาบส เธอพระองค์นี้เป็นผู้ประมวญสรรพยาเข้า
 ด้วยกัน จึงได้ชื่อว่าเบญจกูล แลยาเบญจกูลนี้
 ถ้ายบุคคลผู้ใดได้บริโภคอาจะระงับเสียซึ่งโรคมี่เสมหะ
 เป็นต้น แลรู้แก้ลม ๘๐ จำพวก รู้บำรุงธาตุ กล่าว
 ถึงเขปคุณเบญจกูลมาสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๑๓) จะกล่าวสรรพคุณแห่งพริกไทย ใบน้ันรู้แก้ลม
อินคังมันไ้วแห่งธาตุ เมล็ดคัน้รู้แก้ลมอินทพฤษ
แลลมมฤตมาฏ แลรู้คัยเสี่ยชั่งค้อนเคือก กระทำให้
เสมหะแห้ง รั้บ่ารุงธาตุแลแก้ให้รูรสอาหาร รั้แก้
สรรพลมในทรวง คอกน้ันรู้แก้จักษุแดงคุงโลहित
เคื่อนน้ันรู้แก้ไขอติสารแลแก้เสมหะอินคองอยู่ กล่าว
สังเขปคุณพริกไทยมาสิ้นเท่านั้น ฯ

(๑๔) จะกล่าวสรรพคุณแห่งเทียนแดง มีรสอินเผ็ด
ร้อน ขม มีกลิ่นหอมยั้งน้ันรู้แก้ชั่งเสมหะ ลม ค
แลแก้ลมอินเสี่ยคแทงในไส้แลลมอินให้เหียน กล่าว
สังเขปคุณแห่งเทียนแดงมาสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๑๕) จะกล่าวสรรพคุณแห่งเทียนขาว มีรสอินเผ็ด
ร้อน ขม น้ัน รั้แก้ลมแลคี่ แลรู้ทำลายเสี่ยชั่งเสมหะ
อินเปนกัอินอยู่โนอทร รั้แก้เนิวแลมคกฤค กล่าว
สังเขปคุณแห่งเทียนขาวมาสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๑๖) จะกล่าวสรรพคุณแห่งเทียนคำ มีรสอันเผ็ด
ร้อน ขม นั้น รู้แก้มแลคี่ รู้ทำลายเสียซึ่งเสมหะ
อันผูกเป็นก้อนอยู่ในอทร แลรู้แก้โลหิตให้บริบูรณ์
กล่าวสังเขปคุณเทียนคำมาสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๑๗) จะกล่าวสรรพคุณแห่งเทียนเกลบ มีรสอัน
เผ็ดร้อนแหลมมัน รู้แก้ซึ่งเสมหะแลคัวพยาธิ รู้กระ
ลายเสียซึ่งพรรคก้อนผูก กล่าวสังเขปคุณเทียนเกลบ
มาสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๑๘) จะกล่าวสรรพคุณแห่งเทียนชมค มีรสอัน
เสมหะแลคี่แลลมอันเหียนอันให้จุกอก แลลมอันปวด
อยู่โดยรอบขอบสีกอกก็ กล่าวสังเขปคุณเทียนชมค
มาสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๑๙) จะกล่าวสรรพคุณแห่งโกฏกะเพ้อ รู้แก้ซึ่ง
ไข้จับแลโลหิตไอ แลโรคอันยังเกิดในปากในคอ แล
แก้หอบให้เสียดแทงข้างทั้งสอง แลแก้ริดสีดวงแก้คี่
รู้กระลายเสียซึ่งลม กล่าวสังเขปคุณโกฏกะเพ้อ
มาสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๒๐) จะกล่าวสรรพคุณแห่งโกฏุกุสุมภ์ รู้แก้ไข
สือกแลใช้ไอ แก้หอบให้เสียดแทงสองราวข้าง แก้ว
วิคส์ทอง กล่าวสังเขปคุณโกฏุกุสุมภ์มาสิ้นเท่านั้น ฯ

(๒๑) จะกล่าวสรรพคุณโกฏุกุตะสินี รู้แก้ไขจับอัน
ประกอบไปด้วยสือก แลแก้เสมหะ แก้หอบ แก้ลม
กล่าวสังเขปคุณโกฏุกุตะสินีสิ้นเท่านั้น ฯ

(๒๒) จะกล่าวสรรพคุณแห่งโกฏุกุลาลำพา รู้แก้ไข
จับแลใช้อันพื้นพริง เป็นเหตุด้วยเสมหะแลหืดไอ แล
กระทำให้เสียงเพราะ กล่าวสังเขปคุณโกฏุกุลาลำพา
สิ้นเท่านั้น ฯ

(๒๓) จะกล่าวสรรพคุณโกฏุกุระตุก มีรสอันขม
หวาน มัน นั้น รู้แก้เสมหะแลลมหืด กล่าวสังเขป
คุณโกฏุกุระตุกมาสิ้นเท่านั้น ฯ

(๒๔) จะกล่าวสรรพคุณโกฏุกุกะครา รู้แก้ลมอัน
กระทำให้เหียนแลแก้คิ รู้แก้วิคส์ทองอันงอกในทวาร
ทั้งแก้ กล่าวสังเขปคุณโกฏุกุกะครามาสิ้นเท่านั้น ฯ

(๒๕) จะกล่าวสรรพคุณโกฏฐบัวน้อย ต้นนี้รูแก่ปาก
แห้งคอแห้ง ใบนี้รูแก่ไข้แลแก่ขี้สสาวะให้ออกมา
สควก คอกนี้รูแก่พิษงูตะขาบ แมลงย่อง ลูกนี้รู
แก่พิษอกพะอมในอุทร แลแก่เหียนแก่โรคสี่ดวงในทวาร
รากนี้รูแก่โลหิตอันกระทำให้เย็น คีระนะนี้รูชำระเสีย
ซึ่งลมอันผูก กล่าวสังเขปคุณโกฏฐบัวน้อยมาสิ้นเท่านั้น ๗

(๒๖) จะกล่าวสรรพคุณโกฏฐบัวใหญ่ ต้นนี้รูแก่
กระหายซึ่งขุพโพอันผูกเป็นก้อน ใบนี้รูฆ่าเสียซึ่งแม่
พยาธิอันยังเกิดเป็นไต่ควนแลไต่สามแลอุปทม คอกนี้
รูค้ำโลหิตอันเนาให้ตกเสีย ลูกนี้รูแก่ไข้ลิกขิต ราก
นี้รูประหารเสียซึ่งโลหิตแลค้ำ คีระนะนี้รูกระจายเสีย
ซึ่งพิษแลอสรพิษทั้งปวง กล่าวสังเขปคุณแห่งโกฏฐ
บัวใหญ่มาสิ้นแต่เท่านั้น ๗

(๒๗) จะกล่าวสรรพคุณลูกจันทน์ แลแกนพลุนนม
คุณๆกัน รูกระจายเสียซึ่งโลหิตแลค้ำ แลรูแก่ไข้

ลักขีถ แลหัท รุกะทำให้อาหารงวค กล่าวสังเขปคุณ
ลูกจันทน์ กานพลู สันเท่านั้น ฯ

(๒๗) จะกล่าวสรรพคุณกระวาน โยนั้นรู้แก้ววโย
ให้เคินลงเของตำ แลแก้ปากคอมิสขาย แก้ไขอัน
ง่วงเหงา แลรู้แก้เสมหะ ลูกนั้นรู้กระจายเลือดกระจาย
เสมหะ แลวโย คอกนั้นรู้แก้โรคอันยังเกิดแต่จักษุ
อันเน่า เปลือกนั้นรู้แก้ไขอันกินของแสลง กระพินัน
รู้คังซงโลหิตทั้งปวง แก่นนั้นรู้กระจายเสียซังพิษ
ทั้งปวง รากนั้นรู้ประหารเสียซังโลหิตอันเน่าเปนก้อน
อยู่ในอทรนั้นให้ตกเสีย กล่าวสังเขปคุณกระวานมาสัน
เท่านั้น ฯ

(๒๘) จะกล่าวสรรพคุณแว่นอัย คันนั้นรู้แก้ไขอัน
ยังเกิดแต่คิ โยนั้นรู้แก้ให้ขัสสาวะเคินสควค คอกนั้น
รู้แก้ไขอันเปนปมเปา ลูกนั้นรู้แก้ไขโรคคิตวงไอแล
เลือดแลเสมหะแลไขนั้น อันยังเกิดแต่คิ แลโรคคิตวง

มุตกฤต มุตขมาฏ รากันธุ์แก้หึก กล่าวสังเขปคุณ
เร็วน้อยมาสันเท่านั้น ๓

(๓๐) จะกล่าวสรรพคุณเร็วใหญ่ ลุกันธุ์จักแก้
ไขเสมหะอันยังเกิดแต่คิ แก้วริคสีดวงงอกทวาร แก้ว
เหียน แก้วขี้ทรวง แก้วกระหายน้ำ กล่าวสังเขปคุณ
เร็วใหญ่ มาสันเท่านั้น ๓

(๓๑) จะกล่าวสรรพคุณอบเชย รั้แก้ลมอันทพฤษ
แลรั้ปลุกธาตุอันค้ำให้เกิดให้เจริญขึ้น แลแก้เสมหะ
แก้ไขสันนิษาค กล่าวสังเขปคุณแห่งอบเชยมาสันแต่
เท่านั้น ๓

(๓๒) จะกล่าวสรรพคุณว่านน้ำ รั้แก้โรคอันยัง
เกิดแต่ทรวง แลรั้บำรุงชงโลหิต แก้วโรคอันหักแผลง
รสนันพาลขม กล่าวสังเขปคุณว่านน้ำมาสันเท่านั้น ๓

(๓๓) จะกล่าวสรรพคุณชะเอมไทย ไยนั้นรั้แก้โลหิต
ให้ตกเสีย ลุกันธุ์แก้ให้เสมหะแห้ง คอกันธุ์แก้ค
แลโลหิต เกรอนันธุ์แก้โรคในคอ รั้แก้ลม แก้วลักขี้ก

แลให้เจริญกำลังแลรู้เจริญซึ่งอายุ รู้กระทำให้ผิวหนัง
นั้นผ่องใส รู้แก้จักษโรค รู้ตั้งไว้ซึ่งโลหิตแลทำให้
บริบูรณ์ รู้ทำลายเสียซึ่งเสมหะอันผูกเป็นรัง แลมีรส
อันหวานเย็น กล่าวสังเขปคุณชะเอมไทยสิ้นเท่านั้น ฯ

(๓๔) จะกล่าวสรรพคุณชะเอมเทศ ไช้ขึ้นรู้แก้ยัทวะ
ทั้งปวง แลกระทำให้เสมหะแห้งแลแก้คัก คอกันรู้แก้
คินคคาค แลแก้พิษคคาค คันขึ้นรู้กระจายเสียซึ่ง
ลมอันพคเค็ของขน รากันรู้แก้โลหิตอันเน่าในอทธว แก้
เสมหะแลลมแลรู้เจริญซึ่งอายุ กระทำให้ขัญญาขังเกิด
กล่าวสังเขปคุณแห่งชะเอมเทศสิ้นเท่านั้น ฯ

(๓๕) จะกล่าวสรรพคุณผักชี มีรสอันขม ฝาค หวาน
รู้แก้ไชอันขังเกิดแต่ทรวงรู้ขำรงธาต แก้ปากคคมิสบาย
รู้แก้สอคแก้กระหายน้ำ แก้เหียน แก้โรคอันขังเกิด
แต่จักษ กล่าวสังเขปคุณผักชีมาสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๓๖) จะกล่าวสรรพคุณขมิ้นชันนั้น รู้แก้ไชอันขัง
เกิดแต่คัก แลชำระโรคอันขังเกิดแต่หน้ง แก้ไชอันผอม

เหลือง แลแก่พิษตะเกียงนั้น รู้แก้เสมหะแลฟกขอม
แลแก่ข้าคแผล กล่าวสังเขปคุณขมิ้นชันมาสันเท่านั้น ๓

(๓๗) จะกล่าวสรรพคุณขมิ้นเครือ โยนั้นรู้แก้โลหิต
เนาให้ตกเสีย คอกนั้นรู้แก้ขี้คั้นนั้นรู้แก้กระจายลม แล
แก้โรคอันยังเกิดแต่คี้ แก้เสมหะ แก้ตรีโทษนั้น ราก
นั้นรัชขลมนันทพฤษ์ให้ออกมา กล่าวสังเขปคุณขมิ้น
เครือมาสันเท่านั้น ๓

(๓๘) จะกล่าวสรรพคุณของกิ่ง รู้แก้โรคทั้งยวงแล
ยากแผล แก้คชโรคพยาธิแลมะเร็ง กล่าวสังเขปคุณ
ของกิ่งมาสันแต่เท่านั้น ๓

(๓๙) จะกล่าวสรรพคุณผักไหมแดง ก็จุกันกับ
ของกิ่งนั้นแล ๓

(๔๐) จะกล่าวสรรพคุณลูกรัก รสนั้นขม ฝาด รู้กระ
ทำให้อาหารงวค รู้แก้ขำกค่อมิสขาย แลกระทำให้ฟัน
มัน แก้คชโรควิธสีทอง แลวิธสีทองทวาร รู้แก้ไล่
เลือนในกระเพาะ กล่าวสังเขปคุณลูกรักสันแต่เท่านั้น ๓

(๕๑) จะกล่าวสรรพคุณมหาหิงคุ์ รั้แก่พรติกอันผูก
แลแก้อชฌโรคาให้เสียคแทง รั้กระทำให้อาหารงวค
รั้บำรุงธาตุแลเสมหะแลลมให้ผ่องแผ้ว มีรสอันหวาน
ประกอบไปค้วยเผือกขิงน้ก กล่าวสังเขปคุณมหาหิงคุ์
มาสิ้นแต่เท่านั้น ๗

(๕๒) จะกล่าวสรรพคุณการบูร รั้กระทำให้อาหาร
งวค รั้แก้อชฌโรคอันยังเกิดแต่จักษุ รั้ทำลายเสีย
ชงเสมหะ กล่าวสังเขปคุณการบูรมาสิ้นแต่เท่านั้น ๗

(๕๓) จะกล่าวสรรพคุณขัลลังก์ศิลา รั้แก้พยาธิแล
ฆ่าแม่พยาธิอันชื้อว่ากุฏฐุจิง กล่าวสังเขปคุณขัลลังก์
ศิลาสิ้นเท่านั้น ๗

(๕๔) จะกล่าวสรรพคุณลันทเล รั้แก้อโรคอันประ
กอบไปค้วยแม่พยาธิ แก้มูกเลือด กล่าวสังเขปคุณ
ลันทเลสิ้นเท่านั้น ๗

(๔๕) จะกล่าวสรรพคุณชุก รู้แก้ภัยอันตรายโรค
แก้โรคโลหิตอันกระทำให้อัน แก้โลหิตอันอยู่โดย
รอยคอบในอทร แดแก้โลหิตอันคชนของบน รู้ระงับ
ธาตุน้ำกำเริบ รู้ตั้งซึ่งสี่ รู้ทำลายซึ่งลม รู้แก้ปวด
แสบแผลึกใจ กล่าวสังเขปคุณชุกมาสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๔๖) จะกล่าวสรรพคุณพิมเสน รู้แก้โรคอันยังเกิด
แต่หน้าสีก รู้กระจายเสียซึ่งลมทั้งปวงอันตั้งอยู่โดย
รอยคอบ กล่าวคุณพิมเสนมาสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๔๗) จะกล่าวสรรพคุณน้ำประสานทองจัน รู้แก้
โรคสีทองอันยังเกิดแต่หน้าสีก แดแก้เสมหะอันผูกอยู่ใน
อทร กล่าวสังเขปคุณน้ำประสานทองจันสิ้นเท่านั้น ฯ

(๔๘) จะกล่าวสรรพคุณน้ำประสานทองเทศ รู้แก้
โรคอันยังเกิดในลำคอ แดแก้ลมแก้ไข้ผอมเหลือง
รู้แก้โรคสีทองสองจำพวก แก้โรคอันยังเกิดแต่จักษุ
ทวาร แก้ฟกขวม แลรู้แก้ลมอันทพฤกษ์แลแก้หค
ใจ กล่าวสังเขปคุณน้ำประสานทองเทศสิ้นเท่านั้น ฯ

(๔๘) จะกล่าวสรรพคุณแก่นสน มีรสอันขมเผ็ด
แก่นนั้นชุ่มไปก้วยน้ำมัน รั้แก่ไขอันยังเกิดแต่เสมหะ
รั้กระจายเสี่ยซงลม กระพินรั้แก่ไขสันนิบาต กล่าว
สังเขปคุณแห่งแก่นสนมาสนแต่เท่านั้น ฯ

(๔๙) จะกล่าวสรรพคุณดอกค้ำนั้น รั้แก่แห่งโรคอัน
ยังเกิดแต่หนัง แลแก้อัณญญาณโรค กล่าวสังเขป
สังเขปคุณแห่งดอกค้ำมาสนแต่เท่านั้น ฯ

(๕๐) จะกล่าวสรรพคุณจันทน์ขาว มีรสอันขม
หวาน รั้กระทำให้เกิดขุญญาแลรามี รั้แก่ไขอันยัง
เกิดแต่ตัยแลคิ แลแกกระหายน้ำ กล่าวสังเขปคุณ
จันทน์ขาวมาสนแต่เท่านั้น ฯ

(๕๑) จะกล่าวสรรพคุณจันทน์แดง มีรสอันขม
เย็น รั้แก่ไขอันยังเกิดแต่ทรวงแลคิ รั้กระทำให้ชัน
ใจ รั้แก่ไขลักขี้คแลขาดแผล กล่าวสังเขปคุณจันทน์
แดงมาสนแต่เท่านั้น ฯ

(๕๓) จะกล่าวสรรพคุณเปราะหอมแดง ไบนันธุ์
แก้เกลอนข้าง คอกนันธุ์แก้โรคอันยังเกิดแต่จักษุ
คันนันธุ์แก้ท้องขึ้น คีร์ษะนันธุ์แก้บุโพโลหิตให้ตก
แลรู้แก้ชงลมแลคุธวาก แก้ไอแก้คอบเป็นผื่น แล
รู้แก้พิษแก้ทรวงแลแก้บาศแผล กล่าวสังเขปคุณ
เปราะหอมแดงสิ้นเท่านั้น ฯ

(๕๔) จะกล่าวสรรพคุณเปราะหอมขาว ไบนันธุ์
แก้คุณให้ตก คอกนันธุ์แก้กุมารสตุ้งร้องไห้แลค
หลังคา คันนันธุ์แก้โลหิตอันเน่าให้ตกเสีย คีร์ษะนัน
ธุ์กระจายเสียซึ่งโลหิต กล่าวสังเขปคุณเปราะหอม
ขาวสิ้นเท่านั้น ฯ

(๕๕) จะกล่าวสรรพคุณชะลูดแดง ไบนันธุ์กระจาย
เสียซึ่งโลหิต รากนันธุ์ประหารเสียซึ่งอภิญญา
โรค แก้ไข้ล็กบัยคอกนันธุ์ยังเกิดเป็นเหตุแต่คี้ มีรสอันเย็น
กล่าวสังเขปคุณชะลูดแดงสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๕๖) จะกล่าวสรรพคุณชะลูดขาว ไบนันรุ้แก่
ไซ้จับ ลูกนันรุ้แก่ไซ้อันกล้า คอกนันรุ้แก่ไซ้อันเสียด
จริต แลแก่คอรากแก่สอกแก่ค้ำ แก่เสมหะ แก่ไซ้
พิษ กล่าวสังเขปคุณชะลูดขาวมาสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๕๗) จะกล่าวสรรพคุณส้ม ไบนันรุ้แก่สีวในหน้า
แลแก่ไซ้อันยังเกิดแต่ค้ำ ลูกนันรุ้ขี้ซึ่งเสมหะให้
สำรอก คอกนันรุ้แก่โลหิตสัตรีอันมีกรรม เปลือกนัน
รุ้แก่แม่พยาธิอันยคคผลเป็นเกลอนใหญ่ กระพสมัน
รุ้แก่เกลอนน้อย ใสนันรุ้แก่ให้พยาธิออกมาจากใน
อทร รากนันรุ้แก่สันนิษาค ลงโลหิตสคออกมา กล่าว
สังเขปคุณส้มมาสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๕๘) จะกล่าวสรรพคุณต้นเป็ก ไบนันรุ้ฆ่าแม่ช
กลาก คอกนันรุ้แก่วิคัสกวางทวาร ลูกนันรุ้แก่เกษา
อันหงอก เปลือกนันรุ้แก่แก้ว กระพนันรุ้แก่เกลอน แก่น
นันรุ้กระจ่ายลมอันผูกชื่อว่าอันทพฤกย์ รากนันรุ้แก่
เสมหะให้คัก กล่าวสังเขปคุณต้นเป็กมาสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๕๘) จะกล่าวสรรพคุณท้าวายม่อม รั้วแก้ไส้มหะ
โดยเชิงค้ำ กล่าวสังเขปคุณท้าวายม่อมสั้นเท่านั้น ฯ

(๖๐) จะกล่าวสรรพคุณครอบทั้งสาม มีคุณคุณกัน
รู้ทั้งไว้ซึ่งโลหิตแลลม คอกนั้นรั้วชำระไล่ ไบนั้นรั้ว
กระทำให้ไฟไฟไหลออกมา รากนั้นรั้วแก้ลมแลคักกระทำ
ให้ปรกติแห่งธาตุ แลรั้วเจริญสุขแห่งธาตุ แก้
มุกกฤต แก้ไอแก้ไข้ผอมเหลือง แลเจริญซึ่ง
อายุ กล่าวสังเขปคุณครอบทั้งสามสั้นแต่เท่านั้น ฯ

(๖๑) จะกล่าวสรรพคุณชำใหญ่ ศีรษะนั้นรั้วแก้รัง
ลมให้กระจาย แลแก้ฟักขวม แก้พิษ ต้นนั้นรั้วแก้ขิด
อันตกโลหิต ไบนั้นรั้วฆ่าตัวชกกลาก คอกนั้นรั้วแก้เกลื่อน
น้อยใหญ่ กล่าวสังเขปคุณชำใหญ่มาสั้นแต่เท่านั้น ฯ

(๖๒) จะกล่าวสรรพคุณชำลึง ต้นนั้นรั้วแก้พิษฝ
คากข้อผทวาย ไบนั้นรั้วแก้เกลื่อนน้อยใหญ่ คอกนั้นรั้ว
แก้พยาธิในอุทรให้ออกมา รากนั้นรั้วแก้พิษผอนชอว่า

มาระตะ ศีรษะนั้นรูแก่ไขสำหรับบุรุษ กล่าวสังเขปคุณ
ชาลิ่งสิ้นเท่านั้น ฯ

(๖๓) จะกล่าวสรรพคุณกระทือ ลำต้นนั้นรูแก่ไขอัน
กระทำให้เข้ออาหาร ใบนั้นรูแก่โลหิตอยู่ไฟให้ตกเสีย
ดอกนั้นรูแก่ไขอันผอมเหลือง รากนั้นรูแก่ไขอันร้อน
กระทำให้เย็น ศีรษะนั้นรูทั้งไว้ ซึ่งน้ำมันแห่งสัตว์อื่นแห่ง
ให้บริบูรณ์ชน กล่าวสังเขปคุณกระทือสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๖๔) จะกล่าวสรรพคุณไพล ลำต้นนั้นรูแก่ประ
กอบไปท้วยอุษทวะ ใบนั้นรูแก่ไขอันเมื่อยขบ ดอกนั้นรู
แก่กระจายเสียซึ่งโลหิตอภิญญาณ รากนั้นรูแก่โลหิต
ออกจากปากแลจุมก ศีรษะนั้นรูแก่ขับโลหิตให้ออกมา
กล่าวสังเขปคุณไพลสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๖๕) จะกล่าวสรรพคุณกระชาย มีรสอันเผ็ด ขม
ร้อน รูแก่ไขอันยังเกิดในปาก แดแก่่มุคกฤต กล่าว
สังเขปคุณกระชายมาสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๖๖) จะกล่าวสรรพคุณหอม ไบนั้นมีรสอันหวาน
 เค็มเล็กน้อย รู้แก้ไขหัวคุดและกระจายเสียซึ่งรังไขอันผูก
 เป็นเรือน แลแก้ไขอันยังเกิดแต่แสลง คิริษะนั้นมึรสอัน
 หวานเผ็ดร้อน รู้แก้ไขอันยังเกิดแต่ทรวง แลรู้กระทำ
 ให้เกษากงาม แลกระทำให้อาหารงวต รู้บำรุงธาตุ
 รู้แก้ไขสันนิษาค รู้แก้ไขอันยังเกิดแต่จักษุ รู้กระทำให้
 เสมหะตก รู้แก้ไขปากคอให้สบาย กล่าวสังเขปคุณหอม
 มาสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๖๗) จะกล่าวสรรพคุณกะเทียม คิริษะนั้นรู้แก้ไข
 พยาธิ แลแก้หักแผลง แก้ไขลักขีต แก้เสมหะ แก้ลม
 แก้ฟักขวม แลรู้แก้ไขซึ่งวิตสีดวง กลาก เกลอน แล
 สดก ไบนั้นรู้กระทำให้เสมหะแห้ง แลกระจายซึ่ง
 โลหิต กล่าวสังเขปคุณกะเทียมสิ้นเท่านั้น ฯ

(๖๘) จะกล่าวสรรพคุณแห่งกุ่มอก ไบนั้นรู้แก้ลม
 แลรู้ฆ่าเสียซึ่งแม่พยาธิ กล่าวคือตะมอย แก้เกลอน
 อันยังเกิดชนทหน้า เปลือกนมนมรสอันร้อน รู้แก้ไขซึ่งนิ่ว

แลแก่ลมอันกระทำให้เป็นในอุทร กระพन्नรู่กระทำให้
ชหอนันน์ให้ออกมา แก่นนรู่แก้ วิคัสถวงผอมเหลือง
รากนรู่แก้มานลม กล่าวสังเขปคุณกุ่มบมาสันแต่
เท่านั้น ฯ

(๖๘) จะกล่าวสรรพคุณกุ่มน้ำ โยนรู่กระทำให้
เหอชานออกมา คอกนรู่แก้เจ็บตา ลกนรู่แก้ ไซอิน
กระทำให้อ่อนหนาว เปลือกนรู่แก้สอก แลแก่ลมให้
เรอชขบนเขอชบน กระพन्नรู่แก้ วิคัสถวงให้ลงเขอช
แก่นนรู่แก้เนว รากนรู่ทำลายเสี่ยชงขบโพอินผก
เขนกัน กกล่าวสังเขปคุณแห่งกุ่มน้ำมาสันเท่านั้น ฯ

(๗๐) จะกล่าวสรรพคุณคนที่สอขาว โยนรู่ตั้งคักให้
ปรกคิแลแก่ลม รู่แก้แม่พยาธิแลแก่ส่ายคายในคาย
คอกนรู่แก้ ไซอินยังเกิดแต่ทรวง คอกนรู่แก้พยาธิ
เปลือกนรู่แก้ ไซอินกระทำให้เป็น กระพन्नรู่แก้เขยน
แลราก ไล่นรู่แก้ฤคแลรู่ตั้งชงโลหิต รากนรู่แก้ ไซ
อินกระทำให้อ่อน กกล่าวสังเขปคุณคนที่สอขาวมาสัน
แต่เท่านั้น ฯ

(๗๑) จะกล่าวสรรพคุณคนที่สอคำ เปลือกนั้รู้
 แก่ใช้ฟักขอม แลแก่วิคส์ทอง แลรู้แก่ลมเสียดแทง
 แลแก่พยาธิ โยนั้รู้แก่เสมหะ ยางนั้รู้แก่โลหิตแล
 ลมให้กระจาย แลรู้ฆ่าแม่พยาธิแลคุรธาตแลรู้บำรุงธาต
 รากนั้รู้แก่ลมให้กระจายแลแก่คุณให้ตก แลรู้แก่
 เฮอร์วิคส์ทองแห่งให้ตกออกมา กล่าวสังเขปคุณคนที่
 สอคำสิ้นเท่านั้น ฯ

(๗๒) จะกล่าวสรรพคุณรักขาวมีรสอันจืด โยนั้
 ู้แก่วิคส์ทองทวารแลคุรธาต ยางนั้รู้แก่วิคส์ทองใน
 ลำไส้ ดอกนั้รู้แก่แม่พยาธิคือกลากแลเกลอน ลก
 นั้รู้แก่ขี้รังแค ต้นนั้รู้ตั้งทวารทั้ง ๕ ให้บริบูรณ์
 รากนั้รู้แก่มูกเลือดแลไขเห็นอ กล่าวสังเขปคุณรัก
 ขาวมาสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๗๓) จะกล่าวสรรพคุณหญ้าพันงู ต้นนั้รู้แก่ขี้
 เขา โยนั้รู้แก่โรคในลำคออันขึ้นคจหนามบัว ดอกนั้
 ู้แก่เสมหะในอุทร ลูกนั้รู้แก่เมือกนั้ให้ตก รากนั้

รู้แก้ไขอันหยก กล่าวสังเขปคุณแห่งหญ้าพันธุ์มาสัน
แต่เท่านั้น ฯ

(๗๔) จะกล่าวสรรพคุณมะไฟเคียนห้า ต้นนี้รู้
บำรุงธาตุแลกระทำให้อาหารงวค ไบนี่รู้แก้แม่พยาธิให้
หายคอกตาก เกลอน เรือน แลฆ่าเสียซึ่งไส้เดือน
ในอุทร ลูกนี้รู้กระทำให้โลหิตในอุทรนี้ให้ตกเสีย
รากนี้รู้ยังโลหิตของบ่นให้ตก กล่าวสังเขปคุณแห่ง
มะไฟเคียนห้ามาสันเท่านั้น ฯ

(๗๕) จะกล่าวสรรพคุณกะเม็ง ต้นนี้รู้แก้ลมให้
กระจายแลแก้โลหิตอันกระทำให้อ่อน ดอกนี้รู้แก้ค
อันพองช้ำให้บริบูรณ์ ลูกนี้รู้แก้ลมให้กระจาย ราก
นี้รู้แก้ลมอันวิงเวียนอยู่ในอุทรให้ขุ่นของบ่น กล่าว
สังเขปคุณกะเม็งมาสันแต่เท่านั้น ฯ

(๗๖) จะกล่าวสรรพคุณว่านหางช้าง ต้นนี้รู้แก้
คุณอันบุคคลกระทำด้วยหนัง ไบนี่รู้แก้คุณอันบุคคล
กระทำด้วยเนื้อ ดอกนี้รู้แก้คุณอันบุคคลกระทำด้วย

ผม รากัน^๒รู้^๒แก้^๒คุณ^๒อัน^๒ย^๒ค^๒ค^๒ล^๒ก^๒ระ^๒ทำ^๒ค^๒ว^๒ย^๒ก^๒ระ^๒ค^๒ก^๒ กล่าว
สัง^๒เข^๒ป^๒ค^๒ณ^๒ว^๒า^๒น^๒ห^๒าง^๒ช^๒ำ^๒ง^๒ม^๒า^๒ส^๒ัน^๒แ^๒ต^๒่^๒ท^๒ำ^๒น^๒ ๒

(๗๗) จะกล่าวสรรพคุณของหลวงโยมน โยมน^๒รู้^๒
แก้^๒ลม^๒ แก้^๒ไ^๒ส^๒เ^๒ค^๒อน^๒ แก้^๒ว^๒ิ^๒ค^๒ส^๒ี^๒ท^๒ว^๒ง^๒ ค^๒อ^๒ก^๒น^๒รู้^๒แก้^๒โล^๒ห^๒ิ^๒ค^๒
ให้^๒ค^๒ก^๒เส^๒ีย^๒ ล^๒ก^๒น^๒รู้^๒ข^๒ำ^๒ร^๒ง^๒ช^๒ง^๒ค^๒ิ^๒ เปล^๒ือ^๒ก^๒น^๒รู้^๒แก้^๒เส^๒ม^๒ห^๒
แก้^๒ลม^๒ แก้^๒น^๒ิว^๒ให้^๒อ^๒อก^๒มา^๒ ก^๒ระ^๒พ^๒น^๒รู้^๒แก้^๒พ^๒ิ^๒ษ^๒ผ^๒เ^๒ล^๒็ก^๒ แก^๒น^๒
น^๒รู้^๒แก้^๒ผ^๒ม^๒าร^๒ะ^๒ห^๒ะ^๒ ร^๒าก^๒น^๒รู้^๒แก้^๒ส^๒ร^๒พ^๒ิ^๒ษ^๒ กล่าว^๒สัง^๒เข^๒ป^๒
ค^๒ณ^๒ท^๒อง^๒หล^๒วง^๒โย^๒ม^๒น^๒มา^๒ส^๒ัน^๒แ^๒ต^๒่^๒ท^๒ำ^๒น^๒ ๒

(๗๘) จะกล่าวสรรพคุณจิกแลกาหลง ทั้ง^๒สอง^๒
ส^๒ัง^๒น^๒ม^๒ค^๒ณ^๒ค^๒ก^๒ัน^๒ ร^๒ู้^๒แก้^๒ข^๒ว^๒ค^๒ี^๒ร^๒ะ^๒ แ^๒ล^๒แก้^๒ว^๒ิ^๒ค^๒ส^๒ี^๒ท^๒ริ^๒ ร^๒ู้^๒
แก้^๒ล^๒ก^๒บ^๒ี^๒ค^๒แล^๒เส^๒ม^๒ห^๒ะ^๒ กล่าว^๒สัง^๒เข^๒ป^๒ค^๒ณ^๒จ^๒ิก^๒แล^๒กา^๒หล^๒ง^๒ส^๒ัน^๒
ท^๒ำ^๒น^๒ ๒

(๗๙) จะกล่าวสรรพคุณคักเค้า ร^๒ู้^๒แก้^๒เส^๒ม^๒ห^๒ะ^๒และ^๒
โล^๒ห^๒ิ^๒ค^๒ แ^๒ล^๒ร^๒ู้^๒แก้^๒ไ^๒ซ^๒ ร^๒ู้^๒แก้^๒ระ^๒ม^๒ค^๒อ^๒ท^๒ร^๒ กล่าว^๒สัง^๒เข^๒ป^๒ค^๒ณ^๒
ค^๒ค^๒เค^๒้า^๒มา^๒ส^๒ัน^๒แ^๒ต^๒่^๒ท^๒ำ^๒น^๒ ๒

(๘๐) จะกล่าวสรรพคุณนมพิจิตร ไบนันรุ้แก้พิษ
ทั้งปวง คอกันันรุ้แก้ลมพิษ แล้วประทุษบพไฟให้ตก
แตกออกมา รากันันรุ้แก้ลมอันกระทำให้เหียน กล่าว
สังเขปคุณนมพิจิตรมาสิ้นแต่ท่าน ฯ

(๘๑) ถ้าจะทำเกลือ & ประการ คือเกลือสินเธาว์ ๑
เกลือพิก ๑ เกลือผอ ๑ เกลือสมุทร ๑ เกลือวิก ๑
เป้น & ประการด้วยกันทั้งนี้ ท่านให้เอาเกลือการ คือ
เกลือเรากินนมาทำให้เล็ยต แล้วจึงเอาน้ำใส่พอควร
ต้มด้วยหม้อใหม่ให้แห้ง แล้วสุ่มไฟเกลยให้หม้อแดง
แล้วจึงเอาเกลอนั้นออกมาแบ่งเป้น & ส่วนก่อน ๓๑ กล่าว
ต่อไปดังนี้

ถ้าจะทำเกลือสินเธาว์ ท่านให้เอาน้ำนมโคลงกวณ
กับเกลอนั้น ๓ วันให้แห้งแล้ว เกลอนั้นจึงได้ชื่อว่าเกลือ
สินเธาว์ มีคุณรู้ทำลายเสียซึ่งพรรคิก แล้วรู้แก้ระสำ
ระสาย แล้วรู้แก้ทวีโทษคือเสมหะ ลมกินัน กล่าว
สังเขปคุณเกลือสินเธาว์มาสิ้นแต่ท่าน

ถ้าจะทำเกลือพิก ท่านให้เอาน้ำผงลงกวนกับเกลือ
นั้น ๓ วันให้แห้งแล้ว เกลอนั้นจึงจักได้ชื่อว่าเกลือพิก
มีรสอันขมเผ็ด มีคุณรู้กระทำให้เสียงค้แลให้ ชันใน
ลำคอ กล่าวสังเขปคุณเกลือพิกมาสิ้นแต่เท่านั้น

ถ้าจะทำเกลือผ้อ ท่านให้เอาน้ำนมโคแลน้ำมันงา
ลงกวนกับเกลอนั้น ๓ วันให้แห้งแล้ว เกลอนั้นจึงจักได้
ชื่อว่าเกลือผ้อ มีคุณรู้แก้โดยอนโลมปติโลม แลแก้
โรคอันเสียดแทง รู้บำรุงไฟธาตุ แลรู้แก้กमारพรรคก
ตกมกนั้น กล่าวสังเขปคุณเกลือผ้อสิ้นเท่านั้น

ถ้าจะทำเกลือสมทรี ท่านให้เอามตโคลงกวนกับ
เกลอนั้น ๓ วันให้แห้งแล้ว เกลอนั้นจึงได้ชื่อว่าเกลือ
สมทรี มีรสอันหวาน มีคุณรู้กระทำให้อาหารงวต รู้
แก้ระส่ำระสาย แลรู้บำรุงธาตุ รู้แก้พรรคกแลค้แล
ค้เคือก รู้แก้โรคอันยังเกิดแต่ตา กล่าวสังเขปคุณเกลือ
สมทรีสิ้นแต่เท่านั้น

ถ้าจะทำเกล็ดอวก ท่านให้เอาสรลงกวนกับเกล็ด
นั้น ๓ วันให้แห้งแล้ว เกล็ดอนนึ่งจกได้ชื่อว่าเกล็ดอวก
อันว่าเกล็ดอวกนี้ ยังมีได้พบสรรพคุณก่อน ฯ

(๘๒) จะกล่าวสรรพคุณคอกคาง รสนั้นหวานรู้
บำรุงธาตุ รู้แก้ปวดแห้งขาดแคล รู้แก้พิษงูและแก้ฟก
ขวม แก้คุดราก รู้แก้ไขอันยังเกิดแต่จักษุ รู้เจริญ
สุขธาตุ กล่าวสังเขปคุณคอกคางสิ้นเท่านั้น ฯ

(๘๓) จะกล่าวสรรพคุณกรักขิ รู้บำรุงธาตุ รู้แก้
คุดรากแล โรคในฟัน รู้ประหารเสียซึ่งเสมหะและใช้พิษ
กล่าวสังเขปคุณกรักขิสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๘๔) จะกล่าวสรรพคุณคอกขั้วหลวง มีรสอันหวาน
เผ็ด เย็น รู้กำจัดเสียซึ่งวาโย โลหิต เสมหะ กล่าว
สังเขปคุณขั้วหลวงสิ้นเท่านั้น ฯ

(๘๕) จะกล่าวสรรพคุณคอกสัตตบษ คอกพิกุล
คอกแกร คอกสน แลคอกจำปาทั้ง ๕ สิ่งนี้ มีคุณค
กันกับคอกขั้วหลวง ฯ

(๑๖) จะกล่าวสรรพคุณก้านบัวสัตบุษย์ ก้านบัวขม
ทั้ง ๒ สิ่งนี้ มีคุณๆกัน มีรสอันหวาน ผาสุก เย็น รุ้
แก้ชงโลหิตเสมหะ กล่าวสังเขปคุณก้านบัวสัตบุษย์
ก้านบัวขมมาสิ้นเท่านั้น ฯ

(๑๗) จะกล่าวสรรพคุณรากบัวหลวง รุ้แก้ชง
เสมหะ แลรุกรุงเพลิงธาตุ รุ้แก้ชงพุพอง แลแก้ค
แก้ราก แก้กระหายน้ำ กล่าวสังเขปคุณรากบัวหลวง
มาสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๑๘) จะกล่าวสรรพคุณขี้เต้าน้ำ รุ้แก้ลม แก้
เสมหะแลคเคือก แลรุกรุงเพลิงธาตุ กล่าวสังเขป
คุณขี้เต้าน้ำมาสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๑๙) จะกล่าวสรรพคุณพิกุล ไบนั้รุ้ฆ่าแม่พยาธิ
คือไส้เดือนแลไส้ตาม เปลือกนั้รุ้ฆ่าแม่พยาธิอันยังเกิด
แต่พื้น กระพบนั้รุ้แก้เกลอนน่อย แก่นนั้รุ้รุกรุงโลหิต
รากนั้รุ้รุกรุงลม กล่าวสังเขปคุณพิกุลสิ้นเท่านั้น ฯ

(๘๐) จะกล่าวสรรพคุณบุณนาค ไบนันรูมาเสียบซึ่ง
แลอันอุกหอกแลตาย ทอกนันรูแก้ตั้งไว้ซึ่งโลหิต
แลแก้สาบในสรีรกายอันยังเกิดทวยโทษ มีหน้ังอันเสียบ
เปลือกนันรูกระจายซึ่งบพโพ กระจันันรูแก้เสมหะใน
ลำคอ แก่นันรูแก้ลักขี้ต รากนันรูแก้ลมในไส้ กล่าว
สังเขปคุณบุณนาคสิ้นเท่านั้น ฯ

(๘๑) จะกล่าวสรรพคุณจำปา ไบนันรูแก้ไขอภิญ
ญาณ ทอกนันรูตั้งซึ่งโลหิตอันกระทำให้เย็น แล
กระจายเสียบซึ่งโลหิตอันร้อน เปลือกนันรูตั้งซึ่งเสมหะ
ในลำคอ กระจันันรูทำลายเสียบซึ่งไขอันกินของแสลง
แก่นันรูแก้กฐซึ่ง ยางนันรูแก้วิคตดวงพลวก รากนัน
รูกระทำซึ่งโลหิตแห่งสัตว์อื่นอยู่ไฟให้ตกเสียบ กล่าว
สังเขปคุณจำปาสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๘๒) จะกล่าวสรรพคุณกรรณิกา มีรสอันหวาน
แลฝาด ทันันรูแก้ปวดศีรษะ ไบนันรูบำรุงดี ทอกนัน

รู้แก้เวียนจักขุแลใช้จับ รากนั้นรู้แก้พรรคกอินผูกเป็น
ก่อน รัเจวีณฺสุชชากุ แลกระทำให้เกิดกำลัง รัประหาร
เสียบซึ่งใช้อันยังเกิดแต่ลมแลคี่ แลแก้เกษาหงอก รั
กระทำให้ผิวพรรณผ่องใส กล่าวสังเขปคุณกรรมนิภา
สันเท่านั้น ฯ

(๘๓) จะกล่าวสรรพคุณคอกมลี รัแก้ใช้อันยังเกิด
แต่เสมหะแลคี่ กล่าวสังเขปคุณคอกมลีสันเท่านั้น ฯ

(๘๔) จะกล่าวสรรพคุณแฝกหอม ต้นนั้นรู้แก้ไข
สันนิบาต ไบนั้นรู้แก้ไขอันกระทำให้อ่อน คอกนนั้นรู้แก้ไข
ใช้โลหิตอันเนาให้ตกเสีย รากนั้นรู้แก้ไขอันวิญญาณ
แลแก้เหือ แก้สาย แลรัแก้ไขอันยังเกิดแต่ทรวง
แลรัแก้ไขโลหิต แก้คี่ แก้ใช้พิษ แก้คุดราค กล่าว
สังเขปคุณแฝกหอมสันเท่านั้น ฯ

(๘๕) จะกล่าวสรรพคุณเปราะป่า ต้นนั้นรู้กระจาย
เสียบซึ่งคี่แลลม ไบนั้นรู้กระทำให้ฟักขวมในท้องนั้นตก
เสีย คอกนนั้นรู้แก้ไขเห็นคเห็นอย รากนั้นรู้กระทำซึ่ง

โลหิตอันเศษาให้ตกเสีย คิริษะนั้นรู้แก้อันแสง กล่าว
สังเขปคุณเปราะเข้ามาสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๘๖) จะกล่าวสรรพคุณโหราเก็ดยไก่อ่ คั้นน้รู้แก
คุณอันขคคคกระทำด้วยเนื้อแลหนึ่ง โยนั้นรู้กระจายเสีย
ซึ่งโลหิตอันเน่า คอกน้รู้กระจายเสียซึ่งรังลมแลรัง
เสมหะอันผูก รากน้รู้ทำลายเสียซึ่งโลหิตแลลมอัน
ผูกเพ่งก้อนให้ตกเสีย กล่าวสังเขปคุณโหราเก็ดยไก่อ่
สิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๘๗) จะกล่าวสรรพคุณกกลังกา คั้นน้รู้ทำลาย
เสียซึ่งคิอันผูก โยนั้นรู้ฆ่าแม่พยาธิทั้งปวง คอกน้รู้
แก้ปากอันช้คิอันเข็อย รากน้รู้กระทำให้โลหิต แล
ไล่เลื่อนในอุทรให้ตกเสีย แลรู้บำรุงเพลิงธาตุ ู้กระทำ
ให้อาหารแลเสมหะนั้นงวค มรสอันเผ็ดขม กล่าว
สังเขปคุณกกลังกามาสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๘๘) จะกล่าวสรรพคุณสะเทาน้อย ู้แก้วิคสีคอง
งอกคุุรธา แลรู้แก้แผลทั้งปวงอันประกอบไปด้วยแม่

พยาธิ รั้แก้รกแผลเหียน แผลเสมหะแลคี่ กล่าวคุณ
สะเทานอัยมาสันแต่เท่าัน ฯ

(๘๘) จะกล่าวสรรพคุณสะเทาใหญ่ มีรสอันขม
ฝาดเย็น รั้แก้ระมคซึ่งท้อง รั้บำรุงธาตุ รั้กระทำให้
อาหารงวค รั้แก้แม่พยาธิทั้งปวง แลรั้แก้โรคใน
ลำคอ แผลแก้โลหิตแลคี่ คอกนั้รั้แก้โรคสั้ทวงใน
ลำคออันกระทำให้คนนั้คหนึ่งพยาธิอันตายอยู่นั้ ลก
นั้รั้แก้ลมแลคี่ เปลือกนั้รั้แก้บิกเปนมูกเลือด ภาวะพิ
นั้รั้แก้คแลแก้บ้ออันเพื่อคสัง แก่นนั้รั้แก้ลมอันกระทำ
ให้เหียนราก แผลลมอันผูก รากนั้รั้แก้เสมหะอันผูก
ภายในแลเสมหะอันคิกลำคอ กล่าวสังเขปคุณสะเทา
ใหญ่สันแต่เท่าัน ฯ

(๑๐๐) จะกล่าวสรรพคุณพิลังกาสา มีรสอันขม
รั้แก้ไขอันยังเกิดแต่คัย รั้แก้โรคอันประกอยค้วย
แม่พยาธิแลแก้ไข้อติสาร รั้แก้โรคสำหรับบุรุษ กล่าว
สังเขปคุณพิลังกาสามาสันแต่เท่าัน ฯ

(๓๐๑) จะกล่าวสรรพคุณขี้เหล็ก รُبُّแก้มูกตก
แผลแก้บัว คอกนั้รُبُّแก้โลหิต แผลแก้อนมิหัลย์ แก
หิตแลรังแค เปลือกนั้รُبُّแก้ริคสีดวง กระจกนั้รُبُّแก้
โลหิตอันกระทำให้ระส่ำระสาย แก่นนั้รُبُّแก้ลมอัน
ประกอบกระทำให้เย็นทั่วทั้งกาย แผลแก้พยาธิในอุทร
ใสนั้รُبُّแก้โลหิตอันชวนของขม แผลแก้โลหิตอันกระทำ
ให้ระส่ำระสายในอุทร แผลรُبُّแก้โลหิตอันกระทำให้เสย
ในจักขุวาร รากนั้รُبُّแก้ใซ้อันกระทำให้หนาว แผลใซ้
อันผิดสำแดง กล่าวสังเขปคุณขี้เหล็กสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๓๐๒) จะกล่าวสรรพคุณหญ้าต้นนก รُبُّแก้ใซ้อัน
กระทำให้อันกระหายน้ำ เปนเพื่อคั้นแห้ง กล่าว
สังเขปคุณหญ้าต้นนกมาสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๓๐๓) จะกล่าวสรรพคุณเพ็ชระศักดิ์ รُبُّแก้พรรตัก
แผลรُبُّแก้ใซ้อันยังเกิดแต่เสมหะแลคี้ รُبُّแก้ลมอันแน่น
ในทรวงให้กระจาย กล่าวสังเขปคุณเพ็ชระศักดิ์สิ้นแต่
เท่านั้น ฯ

(๓๐๔) จะกล่าวสรรพคุณไข่มุกตัน ไบนันรุฆ่า
 ชกลาก คอกนันรุแก้ไส้เคอนให้ออกมาจากในอุทร
 ลูกนันรุพอกผัไฮ้พโพออกเร็ว เปลือกนันรุฆ่าแมงคา
 เข่าหุ กระพนนันรุแก้เกลอนข้าง แก่นนันรุแก้แม่ชเรอน
 รากนันรุฆ่าแม่ชกลากแลรังแค กล่าวสังเขปคุณไข่มุก
 ตันมาสันแต่ท่าน ฯ

(๓๐๕) จะกล่าวสรรพคุณส้มข่อย ตันนันรุแก้
 น้ำตาอันเสี้ยให้ตั้ง ไบนันรุแก้โรคอันยังเกิดแต่จักษุ
 คอกนันรุแก้เอ็นให้คืด ลูกนันรุแก้ปากกุมารอันไข้
 รากนันรุแก้ไซอันกระทำให้ออนเย็น กล่าวสังเขปคุณ
 ส้มข่อยสันแต่ท่าน ฯ

(๓๐๖) จะกล่าวสรรพคุณราชพฤกษ์ ไบนันรุฆ่า
 แม่พยาธิทั้งปวง คอกนันรุแก้ขาดแผลทั้งปวงให้หาย
 ลูกนันรุแก้เสมหะให้คืด เปลือกนันรุแก้เนอแลหนังให้
 ตงมัน กระพนนันรุแก้แม่ร่ามนาด แก่นนันรุแก้ไส้เคอน
 ให้คืด รากนันรุฆ่าแม่พยาธิ คือกุอรากันนให้ตาย

แลแก่ไขขัย มีรสอันหวาน กล่าวสังเขปคุณราชพฤกษ์
สิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๓๐๗) จะกล่าวสรรพคุณพืชสังฆาฏู รู้แก่กระตูก
แตกหักแลร์แก่ลม กล่าวสังเขปคุณพืชสังฆาฏู
สิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๓๐๘) จะกล่าวสรรพคุณอัญชันทั้งสอง ดอกขาว
นั้นแก่พิษ ดอกเขียวนั้นรู้แก่ฟกขวมคอ กล่าวสังเขป
คุณอัญชันทั้งสองสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๓๐๙) จะกล่าวสรรพคุณหงอนไก่ดอกกลม ราก
นั้นรู้แก่ไขอันยังเกิดแต่ลมแลไขพิษ แลร์แก่โลหิต
แลแก่ลมอันทพฤกษ์ รู้บำรุงธาตุมิให้เป็นอันตราย
แก่หืดแลแก่ผิเจ้า รู้กระทำให้อาหารรวด รู้แก่ง
เสมหะมีรสอันเผ็ดเมา กล่าวสังเขปคุณหงอนไก่กลม
สิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๓๑๐) จะกล่าวสรรพคุณต้นเปี้ย่น้ำ โยนั้นรู้แก่
ไขหวัค ดอกนั้นรู้แก่โลหิต เปลือกนั้นรู้แก่ไขเพอ

กั กระพ่นน้ำ^๕รู้^๕แก้^๕ใช้^๕อภิญญา^๕ณ^๕โลหิต^๕ให้^๕ตก^๕เสีย^๕ ราก
น้ำ^๕รู้^๕แก้^๕ลม^๕ให้^๕กระ^๕หาย^๕ กล่าว^๕สัง^๕เขป^๕คุณ^๕แห่ง^๕ต้น^๕เบ็^๕ต้น^๕น้ำ^๕
มา^๕สิ้น^๕แต่^๕เท่า^๕นั^๕ ๗

(๑๑๑) จะ^๕กล่าว^๕สรร^๕พ^๕คุณ^๕ชุม^๕เห็^๕ค^๕ไทย^๕ รั^๕แก้^๕ใช้^๕
วา^๕โย^๕แล^๕เส^๕ม^๕หะ^๕แล^๕หึ^๕ค^๕แล^๕ค^๕ธ^๕ร^๕า^๕ค^๕ ลุ^๕ก^๕นั^๕น้ำ^๕รู้^๕แก้^๕ฟ^๕ก^๕ข^๕ว^๕ม^๕
แต่^๕เม^๕ลั^๕ค^๕ใน^๕น^๕น^๕ม^๕ค^๕ณ^๕ค^๕จ^๕กั^๕น^๕กั^๕ย^๕ผั^๕ก^๕ข^๕ว^๕ง^๕ กล่าว^๕สัง^๕เขป^๕คุณ^๕
ชุม^๕เห็^๕ค^๕ไทย^๕มา^๕สิ้น^๕แต่^๕เท่า^๕นั^๕ ๗

(๑๑๒) จะ^๕กล่าว^๕สรร^๕พ^๕คุณ^๕ข^๕ว^๕ย^๕ข^๕ม^๕ รั^๕แก้^๕วิ^๕ค^๕ส^๕ท^๕ว^๕
ง^๕อก^๕แล^๕หึ^๕ค^๕ แล^๕รั^๕ช^๕ำ^๕ระ^๕ช^๕ง^๕เส^๕ม^๕หะ^๕ กล่าว^๕สัง^๕เขป^๕คุณ^๕ข^๕ว^๕
ข^๕ม^๕สิ้น^๕แต่^๕เท่า^๕นั^๕ ๗

(๑๑๓) จะ^๕กล่าว^๕สรร^๕พ^๕คุณ^๕ผั^๕ก^๕ป^๕ร^๕ัง^๕ข^๕าว^๕ ทั^๕น^๕น้ำ^๕รู้^๕
แก้^๕พิ^๕ษ^๕ผ^๕ก^๕า^๕ค^๕ ไ^๕บ^๕น^๕น้ำ^๕รู้^๕แก้^๕ช^๕ก^๕ล^๕าก^๕ ก^๕อ^๕ก^๕น^๕น้ำ^๕รู้^๕แก้^๕
เก^๕ล^๕อ^๕น^๕น^๕อ^๕ย^๕ไ^๕ห^๕อ^๕ย^๕ ราก^๕น^๕น้ำ^๕รู้^๕แก้^๕ม^๕อ^๕ค^๕ำ^๕ก^๕ง^๕ค^๕ำ^๕ก^๕ง^๕ แก^๕
ร^๕ัง^๕ค^๕แ^๕ด^๕แก้^๕พิ^๕ษ^๕ แล^๕รั^๕เจ^๕ริ^๕ญ^๕บ^๕ญ^๕ญ^๕า^๕แล^๕รั^๕แก้^๕พ^๕ร^๕ร^๕ค^๕ก^๕
กล่าว^๕สัง^๕เขป^๕คุณ^๕ผั^๕ก^๕ป^๕ร^๕ัง^๕ข^๕าว^๕มา^๕สิ้น^๕แต่^๕เท่า^๕นั^๕ ๗

(๑๑๔) จะกล่าวสรรพคุณหญ้าแพรก ต้นนั้นรู้
แก่นันผู้คาค คอกนั้นรู้แก้ไขอันร้อน ลูกันรู้แก้ไข
ลิกขัต รากนั้นรู้แก้ไขผิวดาคให้เย็น กล่าวสังเขป
คุณหญ้าแพรกสั้นเท่านั้น ฯ

(๑๑๕) จะกล่าวสรรพคุณฝาง รั้วแก้เสมหะแก้ลม
แก้ค้ำ แลรั้วแก้โลหิตให้งามบริบูรณ์ กล่าวสังเขปคุณ
ฝางสั้นเท่านั้น ฯ

(๑๑๖) จะกล่าวสรรพคุณครึ่ง รั้วแก้ไขแก้ข้อ
อันหักสั้น ครึ่งนมคุณตจกันกับรากสามสิบ กล่าว
สังเขปคุณครึ่งเท่านั้น ฯ

(๑๑๗) จะกล่าวสรรพคุณวังหมาหล้านั้น ว่ากิน
เกิดแต่โสระประเทศก็ว่า รั้วแก้ลมแลค้ำแก้เสมหะแก้ไอ
แลรั้วแก้ซึ่งไข้พิษ กล่าวสังเขปคุณวังหมาหล้านั้น
เท่านั้น ฯ

(๓๑๘) จะกล่าวสรรพคุณเหล็ก รู้แก้ทุกข์ยากขอน
อื่นแสน แลรู้แก้วิคส์ดวงงอก แลรู้แก้แผลอันประกอย
ไปด้วยแม่พยาธิ กล่าวสังเขปคุณเหล็กสิ้นเท่านั้น ฯ

(๓๑๙) จะกล่าวสรรพคุณพรมมี ต้นนั้นรู้แก้
โลหิตให้ตกเสีย แลเจริญซึ่งขัญญา โยนั้นรู้แก้
ซึ่งเสมหะ ดอกนั้นรู้แก้ โลหิตอันเสียมี่วรรณตั้งน้ำ
หมาก กล่าวสังเขปคุณพรมมีสิ้นเท่านั้น ฯ

(๓๒๐) จะกล่าวสรรพคุณเสนียด โยนั้นรู้แก้แผล
ในลำคอ แลแก้คออันเป็นคจหนามขิว แลแก้แม่พยาธิ
ในไรฟัน แลรู้ห้ามซึ่งโลหิตลบกปีดให้หยุด ดอกนั้นรู้
ฆ่าไส้เดือนในอทรให้ตาย ลูกนั้นรู้แก้ซึ่งผอน เปลือก
นั้นรู้แก้ซึ่งวิคส์ดวงใจ กระทบแลโต้นนั้นรู้แก้ซึ่งค ราก
นั้นรู้แก้ซึ่งเสมหะแลลม แก้ลบกปีดแลไขจับ รู้แก้
ทุกข์ยากแลผอมแห้ง แลรู้กระทำให้ผิวพรรณผ่องใส
กล่าวสังเขปคุณแห่งเสนียดมาสิ้นเท่านั้น ฯ

(๑๒๑) จะกล่าวสรรพคุณโคกกะอ่อม เกานันรู
แก้ไขจย โยนันรูแก้หืด ดอกนันรูแก้โลหิตในอก
ให้ตก ลูกันันรูขับพิษไฟ รากนันรูแก้ตาต่อแลพิษงูเห่า
กล่าวสังเขปคุณโคกกะอ่อมสิ้นเท่านั้น ฯ

(๑๒๒) จะกล่าวสรรพคุณลูกมะตูมอ่อน รั้แก้ซึ่ง
วาโยโลหิตเสมหะ แลบุพโพอันเน่าในอุทรให้ตกเสีย
แลรั้แก้กรโทษ กล่าวสังเขปคุณมะตูมอ่อนสิ้นเท่านั้น ฯ

(๑๒๓) จะกล่าวสรรพคุณลูกมะตูมแก่ รั้แก้ซึ่ง
เสมหะแลลม รั้บำรุงเพลิงธาตุ รั้กระทำให้อาหารงวด
กล่าวสังเขปคุณลูกมะตูมแก่สิ้นเท่านั้น

(๑๒๔) จะกล่าวสรรพคุณลูกมะตูมสุก รั้แก้ลม
อันเสียดในอุทร แลรั้แก้ซึ่งมูกเลือด รั้บำรุงธาตุ รั้
กระทำให้อาหารงวด รั้แก้ปากค่อมิสบาย รั้แก้
กระหายน้ำอันโลมตามวาโยธาตุ กล่าวสังเขปคุณลูก
มะตูมสุกมาสิ้นเท่านั้น ฯ

(๑๒๕) จะกล่าวสรรพคุณนมสวรรค์ผู้ ^{๑๒๕} คั้นนั้น
รู้แก้พิษตะขาบ ไบนั้นรู้แก้ลมในทรวงอก คอกนั้นรู้แก้
โลหิตในอุทร รากนั้นรู้แก้โลหิตอันเป็นเผอใช้เห็น
กล่าวสังเขปคุณนมสวรรค์ผู้มาสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๑๒๖) จะกล่าวสังเขปคุณนมสวรรค์ผู้ ^{๑๒๖} เมียบ คั้น
นั้นรู้แก้ ผดผกขัว ไบนั้นรู้แก้พิษผดผกขันชอว่ามาระทะ
คอกนั้นรู้แก้พิษสัตว์ทั้งปวงแลพิษผกาฬ รากนั้นรู้แก้
ลมให้ชานออกมา กล่าวสังเขปคุณนมสวรรค์ผู้ ^{๑๒๖} เมียบ
มาสิ้นเท่านั้น ฯ

(๑๒๗) จะกล่าวสรรพคุณผักไหมหินทั้งสอง ^{๑๒๗} คือ
ผักไหมหินขาว ผักไหมหินแดง คั้นนั้นรู้แก้ลมอันผูก
เช่นก้อนแลลมให้เรอ ไบนั้นรู้แก้เสมหะแลคิ คอก
นั้นรู้แก้โลหิตทอวิญญาณให้ตั้งอยู่ รากนั้นรู้แก้ลม
อันทพฤกษ์ให้ตก รู้แก้ลมอุทรวาตริคสีดวงกล้าเป็น
กำลัง รู้แก้ริคสีดวงนอกทวาร รู้แก้ซึ่งเสมหะ กล่าว
สังเขปคุณผักไหมหินทั้งสองสิ้นเท่านั้น ฯ

(๑๒๘) จะกล่าวสรรพคุณรากจิ้งจอกแดง รุ้แก่ซึ่ง
เสมหะแลลม แลคี้ แลรุกระทำให้อาหารงวค มีรส
อันหวาน กล่าวสังเขปคุณรากจิ้งจอกแดงมาสิ้นแต่
เท่านั้น

(๑๒๙) อันว่ารากจิ้งจอกขาวมีรสขุ้กันกับจิ้งจอกแดง
แต่ทว่าอ่อนกว่าแดงหน่อยหนึ่ง ๗

(๑๓๐) จะกล่าวสรรพคุณรากทองแดง มีรสอัน
จืด รุ้แก่โรคอันยังเกิดแต่แม่พยาธิ รุ้แก่ซึ่งเสมหะ
แลฟกขวม แลร้ทำลายเสี้ยซึ่งอजारะให้ตก กล่าว
สังเขปคุณรากทองแดงมาสิ้นแต่เท่านั้น ๗

(๑๓๑) จะกล่าวสรรพคุณห้คคุดขก ต้นนี้รุ้แก่
ลมภายในให้กระจาย ลุกนี้รุ้แก่คุดอันกระทำด้วยลม
ให้ตกเสี้ย ทอดนี้รุ้แก่เสมหะให้ตก รากนี้รุ้แก่
โลหิตอันระคนด้วยขุ้ไฟให้ตก โยนี้รุ้แก่ซึ่งลมอัน
เสี้ยกแทงยอกในข้อ แลรุ้แก่ไซอันผอมเหล็อง รุ้แก่
ห้คแลไอ กล่าวสังเขปคุณห้คคุดขกสิ้นเท่านั้น

(๑๓๒) จะกล่าวสรรพคุณหัตถ์คุณน้ำ ไบนันรูแก้ลม
อันผูกเขนก่อนให้กระจาย คอกนันรูแก้แม่พยาธิทั้งปวง
ลูกนันรูแก้ฆ่าแม่พยาธิอันยังเกิดแต่โรคอันชื่อว่า ไล่
ควนไล่ลาม เปลือกนันรูแก้โลหิตในลำคอ แลในลำไส้
ให้กระจาย กระจุนันรูแก้กระดูก แลรูแก้ โลหิตใน
ลำไส้ รากนันรูแก้ริศคอง กล่าวสังเขปคุณหัตถ์คุณ
น้ำมาสน์ท่าน ๑

(๑๓๓) จะกล่าวสรรพคุณสลอก ไบนันรูแก้ตะมอย
แลรูแก้ซึ่งไล่ควนไล่ลาม คอกนันรูฆ่าแม่พยาธิอัน
ยังเกิดแต่กกลากแลคหโรค ลูกนันรูแก้ลมอันทพฤษ
เปลือกนันรูแก้เสมหะอันค้างอยู่ในอทร กระจุนันรูแก้
เสมหะอันค้างอยู่ในลำคอ ไล่ันรูแก้ โรคเรอนแล
กฏรัง แลรูแก้ริศคองอันผอมเหลือง กล่าวสังเขป
คุณสลอกสน์แต่ท่าน ๒

(๑๓๔) จะกล่าวสรรพคุณแดงหนู ทันันรูแก้
เสมหะให้ตก ไบนันรูแก้ใช้จับอันกระทำให้สันทันนาว

คอกนั้นรู้แก้โลหิตอันเนาให้ตก ลูกนั้นรู้แก้ไขขยให้
สท้านร้อน รากนั้นรู้แก้ขยเขา รู้แก้ลม รู้แก้เสมหะ
แลคฤราค กล่าวสังเขปคุณแต่งหนสันท่าน ฯ

(๓๓๕) จะกล่าวสรรพคุณซึ่งขี้ คันนั้นรู้แก้ฟกขวม
รากนั้นรู้แก้มะเร็ง ลูกนั้นรู้แก้โรคอันยังเกิดในลำคอ
รากนั้นรู้แก้อุทรโรคอันยังเกิดภายใน แลรู้แก้ลมภายใน
ในให้ชานออกมา กล่าวสังเขปคุณซึ่งขี้สันท่าน ฯ

(๓๓๖) จะกล่าวสรรพคุณใบขรเพ็ด แลซึ่งข้าซาลี
นั้น มีคุณคจกัน คันนั้นรู้แก้พิษผดาด แลรู้แก้ไข
เหนออันยังเกิดเพื่อโลหิต แลรู้แก้ผกาฟอนยังเกิดเพื่อ
ผดาด แลรู้แก้ไขตรีโทษ วักระทำให้เกิดกำลัง
รึบารุงเพลิงธาตุ แลรู้แก้ลมแลแก้กระหายน้ำอันเป็น
เพื่อโลหิต แลรู้แก้สอกแก้ธาตุกำเริบ ใบนั้นรู้ฆ่า
แม่พยาธิคือมะเร็ง คอกนั้นรู้ฆ่าแม่พยาธิในอุทรให้
ออกมา แลฆ่าแม่พยาธิในพินในหูให้ออกมา ลูกนั้น
รู้แก้เสมหะให้ออกมา รากนั้นรู้แก้โลหิตอันเป็นเพื่อ

ใช้เหนือให้ออกมา กล่าวสังเขปคุณบรมเพ็ทซึ่งข้าชาติ
มาสนแทน ฯ

(๑๓๗) จะกล่าวสรรพคุณบรมเพ็ทพุงข้าง ต้นนี้รู้
แก้ลมอันแน่นในทรวงให้กระจาย ไบนี่รู้แก้ลมแล
บำรุงเพลิงธาตุ คอกนี้รู้แก้แม่พยาธิอันยังเกิดแต่โรค
เรอนกุงรัง ลูกนี้รู้กระทำให้อาหารงวด นาน
นี้รู้แก้โลหิตอันเน่าในอุทรให้ตก คิริษนี้รู้แก้เสมหะ
ของบนให้ปรกติ กล่าวสังเขปคุณบรมเพ็ทพุงข้างมา
สนแต่แทน ฯ

(๑๓๘) จะกล่าวสรรพคุณบรมเพ็ทพิษ ถ้าแลบุคคล
ผู้ใดจะไปเอาน้ำให้เข้าข้างเหนือลม ถ้าเข้าข้างใต้ลม
พิษเปลือกถูกเข้าจะสลายไป ต้นนี้รู้บำรุงผิวพรรณ
แห่งหนังแลเนื้อให้ผ่องใส ู้กระทำให้อาหารงวด
บำรุงเพลิงธาตุ ไบนี่รู้ฆ่าแม่พยาธิทั้งปวง คอก
นี้รู้แก้ ไขอันแสดง ลูกนี้รู้แก้ ไขอันยังเกิดแต่คิ
น้านี้รู้แก้กระทำให้อันใจ แลรู้แก้ลมอันฆ่าแม่พยาธิ

ในอทร รั้แก่สันนิบาตให้คั่งงเพื่อใช้เห็นอ กล่าว
สังเขปคุณวรเพ็คพิขสันแทน ๒

(๑๓๘) จะกล่าวสรรพคุณผักปอกตัวผู้ รั้แก่ใช้
สักริอันอยู่ในเรือนเพลิง ใบนั้รั้แก่ให้อันบุคคลเป็น
ทองมานให้ตก ดอกนั้รั้แก่วิคส์ทองอันเป็นเพื่อ โลหิต
รากนั้รั้แก่ใช้จับอันกระทำให้อัน กล่าวสังเขปคุณ
ผักปอกตัวผู้สันแทน ๒

(๑๔๐) จะกล่าวสรรพคุณผักปอกตัวเมีย ต้นนั้รั้
แก่โลหิตให้ตก ใบนั้รั้แก่เสมหะให้ตก ดอกนั้รั้แก่
ใช้จับอันกระทำให้หนาว รากนั้รั้แก่โลหิตแลลมให้
กระจาย กล่าวสังเขปคุณผักปอกตัวเมียสันแทน ๒

(๑๔๑) จะกล่าวสรรพคุณพลูแก ต้นนั้รั้ฆ่าแม่
พยาธิภายในอันยังเกิดแต่ริคส์ทอง ใบนั้รั้ฆ่าแม่พยาธิ
ภายนอก ดอกนั้รั้แก่โรคอันยังเกิดแต่จักษุ ราก
นั้รั้แก่โลหิตอันระคนด้วยลมให้ตก กล่าวสังเขป
คุณพลูแกสันแทน ๒

(๑๔๒) จะกล่าวสรรพคุณเขมข่า ^๕คันทัน^๕นั^๕ร^๕แก้^๕ฆ่า
แมงคาเข้าห^๕ให้^๕หาย ^๕ไบน^๕นั^๕ร^๕ฆ่า^๕แม่^๕พ^๕ยา^๕อิ^๕ท^๕ง^๕ย^๕วง ^๕คอก
นั^๕ร^๕แก้^๕โร^๕ค^๕อน^๕ข^๕ง^๕เก^๕ิ^๕ต^๕แต่^๕จ^๕ก^๕ษ^๕ คือ^๕ตา^๕เข^๕ย^๕ก^๕เป^๕น^๕ต^๕ัน ^๕ล^๕ูก
นั^๕ร^๕แก้^๕วิ^๕ค^๕สิ^๕ค^๕ว^๕ง^๕อน^๕ข^๕ง^๕เก^๕ิ^๕ต^๕แต่^๕จ^๕ม^๕ก ^๕ร^๕าก^๕นั^๕ร^๕แก้^๕เส^๕ม^๕ห^๕
ใน^๕อ^๕ท^๕ร ^๕ก^๕ล^๕่า^๕ว^๕ส^๕ง^๕เข^๕ย^๕ค^๕ุ^๕ณ^๕เข^๕ม^๕ข^๕่า^๕ส^๕ัน^๕แต่^๕ท^๕่า^๕น ^๕๗

(๑๔๓) จะกล่าวสรรพคุณยาเข้าเอนโคกแดง ^๕ร^๕ู^๕
แก้^๕พิ^๕ษ^๕ส^๕แ^๕ล^๕ง ^๕ไบน^๕นั^๕ร^๕แก้^๕ไซ^๕เห^๕น^๕ือ ^๕คอก^๕นั^๕ร^๕แก้^๕
พิ^๕ษ^๕ง^๕เห^๕่า ^๕ล^๕ูก^๕นั^๕ร^๕แก้^๕วิ^๕ค^๕สิ^๕ค^๕ว^๕ง^๕อน^๕ง^๕อก ^๕แล^๕แก้^๕ล^๕ม
ก^๕ล^๕่า^๕ว^๕ส^๕ง^๕เข^๕ย^๕ค^๕ุ^๕ณ^๕ยา^๕เข้า^๕เ^๕น^๕โค^๕ก^๕แดง^๕ส^๕ัน^๕ท^๕่า^๕น ^๕๗

(๑๔๔) จะกล่าวสรรพคุณยาเข้าเอนโคกขาว ^๕ต^๕ัน
นั^๕ร^๕แก้^๕พิ^๕ษ^๕ง^๕ก^๕ิน^๕มิ^๕ร^๕ป^๕ค^๕ัง^๕เฉ^๕ล^๕น ^๕ไบน^๕นั^๕ร^๕แก้^๕ฟ^๕ก^๕ข^๕ว^๕ม
คอก^๕นั^๕ร^๕แก้^๕มะ^๕เร^๕ง ^๕ล^๕ูก^๕นั^๕ร^๕แก้^๕อ^๕ง ^๕ร^๕าก^๕นั^๕ร^๕แก้^๕ค^๕ุ^๕ณ^๕
ก^๕ล^๕่า^๕ว^๕ส^๕ง^๕เข^๕ย^๕ค^๕ุ^๕ณ^๕ยา^๕เข้า^๕เ^๕น^๕โค^๕ก^๕ขาว^๕ส^๕ัน^๕ท^๕่า^๕น ^๕๗

(๑๔๕) จะกล่าวสรรพคุณผักเสี้ยนตัวผู้ ^๕ค^๕ือ ^๕ผ^๕ัก
เส^๕ี้ยน^๕ผู้ ^๕ค^๕ัน^๕นั^๕ร^๕แก้^๕ข^๕ุ^๕พ^๕ ^๕โพ^๕อัน^๕ผ^๕ูก^๕เป^๕น^๕ก^๕อน^๕ให้^๕ต^๕ก^๕เส^๕ย
ไบน^๕นั^๕ร^๕แก้^๕ท^๕ุ^๕ร^๕าว^๕ะ^๕สา ^๕คอก^๕นั^๕ร^๕แก้^๕ฆ่า^๕ให้^๕ก^๕ิ^๕มิ^๕ชา^๕ติ^๕ตา^๕ย

ลูกนั้รู้แก้แม่พยาธิทั้งปวงให้ตาย รากนั้รู้แก้บรรณ
โรคแห่งสัตว์อื่นอยู่ไฟมิไค้ กล่าวสังเขปคุณผักเสี้ยนผี
มาสันเท่านั้น ฯ

(๑๔๖) จะกล่าวสรรพคุณผักเสี้ยนตัวเมีย คือผัก
เสี้ยนไทย ต้นนั้รู้แก้โลหิตอันเน่าให้ตั้งเป็นปรกติ
ดอกนั้รู้แก้โลหิตแห่งสัตว์อื่นอยู่ในเรือนไฟ ลูกนั้รู้
ฆ่าไส้เดือนในอุทรให้ตาย กล่าวสังเขปคุณผักเสี้ยน
ไทยสันเท่านั้น ฯ

(๑๔๗) จะกล่าวสรรพคุณสีฟันเครือ ต้นนั้รู้
ชำระโลหิต ไบนั้รู้แก้ปรอด ดอกนั้รู้แก้โลหิตอัน
ออกมาแต่จักษุ ลูกนั้รู้แก้พิษแห่งต่ออันต่อย ราก
นั้รู้แก้วาโยแลโลหิตให้ตก กล่าวสังเขปคุณสีฟัน
เครือมาสันเท่านั้น ฯ

(๑๔๘) จะกล่าวสรรพคุณกะเขียน ไบนั้รู้แก้ยาก
แผลอันถูกหอกแลดาบ ดอกนั้รู้ฆ่าแม่พยาธิอันยังเกิด
แต่กลางแลเกลสอน ลูกนั้รู้แก้มะเร็งแลคุดโรค

เรือนแลกฏฐัง เปลือกนั้นรู้แก้ววิคสีทอง กระจพนันรู
 แก้วเกลอนใหญ่ แก่นันรูแก้วเสมหะให้ตก รากันรู
 แก้วเสมหะให้เหลวไหลให้ออกมา กล่าวสังเขปคุณ
 ณะเขียนสนทน ๗

(๑๔๘) จะกล่าวสรรพคุณสลอคน้ำ ไบนันรูบำรุง
 เนื้อหนังให้มัน ดอกนันรูแก้ววิคสีทองในจุมกแลปวก
 คีระ รัแก้วโรคนันยังเกิดแต่จักษ ลุกนันรูแก้วลมอัน
 คณเหียน เปลือกนันรูแก้วเสมหะของบน ถานันรู
 แก้วอันต้องน้ำประสาน รากันรูแก้วลมสันดาน กล่าว
 สังเขปคุณสลอคน้ำสนทน ๗

(๑๕๐) จะกล่าวสรรพคุณระย้อม รัแก้วไขจัน
 กระจทำให้หนาว ดอกนันรูแก้วโรคนันยังเกิดแต่จักษ
 เปนเพอกระทำ ลุกนันรูแก้วโลหิตในปคีสณธิให้ตั้งเป
 ปรกคิ เปลือกนันรูแก้วไขสันนิษาคแลไขเปนเพ็ดลม
 พิช กระจพนันรูแก้วโรคนันยังเกิดแต่จักษ ใสนันรูแก้ว

ไข่อันร้ายกาจ รากนั้ร้แ้ก้ลมอันทพฤกษ์ กล่าว
สังเขปคุณระย้อมสันเท้าน ๓

(๑๕๑) จะกล่าวสรรพคุณเปล้าตัวผู้ ไบนั้ร้บ้ำรุง
ธาตุแลฆ่าแม่พยาธิให้ตาย ดอกนั้ร้ฆ่าแม่พยาธิ
ทั้งปวง ลุกนั้ร้แ้ก้ไขสัทรอนอยู่ในเรือนเพลิง แะ
สราทิน เปลือกนั้ร้แ้ก้เสมหะแลคั กระพนนั้ร้กระทำ
ให้อาหารงวด แก่นนั้ร้แ้ก้ลมอันผกเปนก้อนให้
กระจาย แลแก้ลมให้ลงเบื้องต่ำ รากนั้ร้แ้ก้โลหิต
ภายในอทรให้ตกเสียบ กล่าวสังเขปคุณเปล้าตัวผู้สัน
เท้าน ๓

(๑๕๒) จะกล่าวสรรพคุณเปล้าตัวเมีย ไบนั้ร้
บำรุงธาตุให้ตั้งอยู่ ดอกนั้ร้ฆ่าแม่พยาธิ ลุกนั้ร้แ้ก้
ขพโพโลหิตให้กระจาย เปลือกนั้ร้กระทำให้อาหาร
งวด กระพนนั้ร้แ้ก้โลหิตอันกระทำใหร้อน แก่นนั้ร้แ้ก้
ขพโพโลหิตให้ตกเสียบ แลแก้ไส้เทอนในอทรให้ตก
เสียบ รากนั้ร้แ้ก้ลมอันขนเบองบนให้กระจายลงเบื้อง
ต่ำ กล่าวสังเขปคุณเปล้าตัวเมียสันเท้าน ๓

(๑๕๓) จะกล่าวสรรพคุณโมกหลวง โยมนันธุ์แก้
 ไล่เคืองให้ตก ลุกนันธุ์แก้บรรณโรคแห่งสัตว์อันอยู่ใน
 เรือนเพลิง เมล็ดในนันธุ์แก้ไขข้อนเป็นเพออดีสาร แล
 แก้วาโยโลหิต เปลือกนันธุ์แก้ไขข้อนเป็นเพออดีสาร
 วกแลเพอเสมหะ เพอลม เพอคิ กระพนนันธุ์แก้โลหิต
 ให้ตั้งเป็นปรกติ แก่นนันธุ์ฆ่าแม่พยาธิอันยังเกิดแต่
 กลาก รากนันธุ์แก้ โลหิตอันร้ายให้ตกเสีย กล่าว
 สังเขปคุณโมกหลวงสั้นเท่านั้น ฯ

(๑๕๔) จะกล่าวสรรพคุณโมกน้อย โยมนันธุ์แก้
 นำเหลืองอันบุคคลเป็นท้องมานให้ตก ดอกนันธุ์แก้
 พรรคกให้ละลาย ลุกนันธุ์ฆ่าแม่พยาธิแห่งโรคอัน
 ยังเกิดแต่ในฟันให้ตาย เปลือกนันธุ์ฆ่าแม่พยาธิอัน
 ยังเกิดแต่คชราศ กระพนนันธุ์แก้ให้ตั้งเป็นปรกติ
 แก่นนันธุ์แก้ โลหิตอันระคนอยู่ในอทธให้ตก รากนัน
 ธุ์แก้ซึ่งลมสันดาน กล่าวสังเขปคุณโมกน้อยสั้น
 เท่านั้น ฯ

(๑๕๕) จะกล่าวสรรพคุณรากมะตูม รู้แก้ซึ่งหืด
มักให้หอบแลไอ แลรู้ข้ายคซึ่งเสมหะแลค้ำ แลรู้แก้
ใช้อันกระทำให้อ่อน แลแก้ชิวโรค รู้แก้ลมอันแน่น
ในยอดทรวง แลลมอันเสียดยอกผข้างทั้งสอง แลรู้
แก้ซึ่งมุกตฤตมุกตมาฏ กล่าวสังเขปคุณรากมะตูมสิ้น
เท่านั้น ฯ

(๑๕๖) จะกล่าวสรรพคุณรากแคแกรแลรากลำไย
นมคุณุจกัน รู้แก้ซึ่งเสมหะแลลม กล่าวสังเขปคุณ
รากแคแกรแลรากลำไยสิ้นเท่านั้น ฯ

(๑๕๗) จะกล่าวสรรพคุณรากเพกา รู้บำรุงเพลิง
ธาตุ แลรู้แก้ไขสันนิษาค กล่าวสังเขปคุณรากเพกา
สิ้นเท่านั้น ฯ

(๑๕๘) จะกล่าวสรรพคุณรากคคิลัน มีรสอันร้อน
ขิงนิก ไม่ชอบโรคอันยังเกิดแต่คคเคือก ชอบแต่แก้
เส้น กล่าวสังเขปคุณรากคคิลันสิ้นเท่านั้น ฯ

(๑๕๘) จะกล่าวสรรพคุณประมวญกันเข้านั้น คือ

คุณวากมะตุม วากแคแกร วากลำไย วากเพกา วาก
คักดิน วากไม้ & สิ่งอื่นใดที่เชื่อว่าเบญจมูลใหญ่

ประสมกันเข้าคัมค้วยน้ำท่า ๓ เขา ๓ กิน ถ้าบุคคลผู้ใด
ได้บริโภคนั้น อาจสามารถจะบำบัดเสียได้ซึ่งเสมหะแล

ลมทั้งปวงให้ถึงซึ่งพินาศนิยหาย กล่าวสังเขปคุณ
เบญจมูลใหญ่มาสั้นแต่เท่านั้น ฯ

(๑๖๐) จะกล่าวสรรพคุณสลอขนตัวผู้ (ชลด) (ชลด)

ภาษารามัญนั้นเรียกว่าสลอขน ภาษาไทยมิได้รู้ว่าสิ่ง
อันใด ค้วยว่ายังมีได้พบสรรพคุณก่อน รู้แก่ซึ่ง

พรวกแลร์แก่ไข่อิศาร แลร์แก่ซึ่งเสมหะแลลม
อันยังเกิดเป็นเพอศ กล่าวสังเขปคุณสลอขนตัวผู้
เท่านั้น ฯ

(๑๖๓) จะกล่าวสรรพคุณสลอขนตัวเมีย รู้แก่

ไซอนฟกขวม แลร์แก่ซึ่งผอนแลผคนธมาลา กล่าว
สังเขปคุณสลอขนตัวเมียมาสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๑๖๒) จะกล่าวสรรพคุณกดินน้อย รั้กระทำให้
เป็นอายุวรรณะ แลแก้ซึ่งลมแลโรคมุตกฤต กล่าว
สังเขปคุณกดินน้อยสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๑๖๓) จะกล่าวสรรพคุณมะแว้งเครือ รั้แก้
เสมหะ ลม ใจ กล่าวสังเขปคุณมะแว้งเครือมาสิ้นแต่
เท่านั้น ฯ

(๑๖๔) จะกล่าวสรรพคุณมะเขือขามแพะ มีรส
อันขม ฝาด ฝืด รั้กระทำให้อาหารงวต แลรั้บำรุง
ซึ่งเพลิงธาตุ กล่าวสังเขปคุณมะเขือขามแพะมาสิ้น
เท่านั้น ฯ

(๑๖๕) จะกล่าวสรรพคุณประมวญกันเข้ คือ
สี่ลออนทัวผู้ สี่ลออนทัวเมีย กดินน้อย มะแว้งเครือ
มะเขือขามแพะ รากไม้ ๕ สิ่งนี้จักได้ ชื่อว่าเบญจมูล
น้อย ประสมกันเข้าต้มด้วยน้ำท่า ๓ เหา ๓ ถ้าแล
บุคคลผู้ใดได้บริโภค อาจสามารถจะบำบัดเสียได้ซึ่ง

ใช้มันยังเกิดประกอยด้วยลมแลก็ ให้ถึงซึ่งพินาศ
ฉิบหาย กล่าวถึงเขยคุณเบญจมูลน้อยสิ้นแต่เท่านั้น ฯ

(๑๖๖) จะกล่าวสรรพคุณประมวญกันเข้าทั้งเบญจ
มูลน้อยแลใหญ่ จักได้ชื่อว่าทศมูล สรรพยา ๓๐ สิ่ง
เขยวให้ชนแล้วจะไต่บริโภค รู้แก่ลมอันประกอยด้วย
เสมหะ รู้แก่ใช้มันยังเกิดแต่ขนอนมาก รู้แก่ไอ แก้กัด
แก้หอบ รู้แก่ลมอันเสียดยกข้างเบื้องซ้ายขวา กล่าว
ถึงเขยคุณทศมูลสิ้นเท่านั้น ฯ

สารบัญ

หน้า ๑	สารบัญ	หน้า ๑
หน้า ๒	ประวัติความเป็นมา	หน้า ๒
หน้า ๓	วัตถุประสงค์	หน้า ๓
หน้า ๔	ขอบข่ายของงาน	หน้า ๔
หน้า ๕	วิธีดำเนินงาน	หน้า ๕
หน้า ๖	การดำเนินงาน	หน้า ๖
หน้า ๗	ผลการดำเนินงาน	หน้า ๗
หน้า ๘	บทสรุป	หน้า ๘
หน้า ๙	เอกสารอ้างอิง	หน้า ๙
หน้า ๑๐	ภาคผนวก	หน้า ๑๐
หน้า ๑๑	ภาคผนวก	หน้า ๑๑
หน้า ๑๒	ภาคผนวก	หน้า ๑๒
หน้า ๑๓	ภาคผนวก	หน้า ๑๓
หน้า ๑๔	ภาคผนวก	หน้า ๑๔
หน้า ๑๕	ภาคผนวก	หน้า ๑๕
หน้า ๑๖	ภาคผนวก	หน้า ๑๖
หน้า ๑๗	ภาคผนวก	หน้า ๑๗
หน้า ๑๘	ภาคผนวก	หน้า ๑๘
หน้า ๑๙	ภาคผนวก	หน้า ๑๙
หน้า ๒๐	ภาคผนวก	หน้า ๒๐

ตำรายา

พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์

ตำรายาน

ยาที่ ๕	ชิววาทาชัยระสีทิจิ แก้วบิฑ ๑ ต. ๑	นำ ๓
ยาที่ ๖	แก้วฟักข้า ๑ ต. ๑	,, ๓
ยาที่ ๗	แก้วลมสอถ ๑ ต. ๑	,, ๕
ยาที่ ๘	แก้วเห็นอຍหอยเพราะเสมหะ ๑ ต. ๑	,, ๕
ยาที่ ๙	ชิววิศรงค์ แก้วไช ๑ ต. ๑	,, ๖
ยาที่ ๑๐	ชิววิสัมพยานอຍ แก้วสารพิศลม ทชวคมวณเณพิศมี ๑ ต. ๑	,, ๘
ยาที่ ๑๑	ชิววิสัมพยากลาง แก้วลมทุกเสียด ๑ ต. ๑	,, ๘
ยาที่ ๑๒	ชิววิสัมพยาใหญ่ แก้วตั้งทอง ๑ ต. ๑	,, ๑๐
ยาที่ ๑๓	ชิวเทพิตรรารมณ แก้ววงจิต ระสังระสาย ๑ ต. ๑	,, ๑๓
ยาที่ ๑๔	ชิวหอมทิโพสถ แก้วลมสวิงสวาย ๑ ต. ๑	,, ๑๒
ยาที่ ๑๕	ชิววิสัมพยาพานทอง แก้วตั้งทอง ๑ ต. ๑	,, ๑๓
ยาที่ ๑๖	แก้วไชกาเคา ๑ ต. ๑	,, ๑๔
ยาที่ ๑๗	ชิวพรหมภักตวิ แก้วจุกเสียด ๑ ต. ๑	,, ๑๖

ยาท ๑๘	ข้อบำรุงศรีโลก บำรุงธาตุ ฯลฯ	นำ ๓๗
ยาท ๑๙	ข้อบำรุงไตรภพ แก้โรคกล่อน ฯลฯ	,, ๒๓
ยาท ๒๐	แก้โลहितพิการ ฯลฯ	,, ๒๒
ยาท ๒๑	แก้ถึงท้องกลายเป็นยิก ฯลฯ	,, ๒๒
ยาท ๒๒	แก้ไข้ตามทรวง ฯลฯ	,, ๒๓
ยาท ๒๓	แก้ขุฎมาฏ ฯลฯ	,, ๒๔
ยาท ๒๔	แก้คฤททภาค ฯลฯ	,, ๒๕
ยาฝรั่ง		,, ๒๖
สรรพคุณ		,, ๒๙
พิภคยาแซ่กชอ		,, ๓๔

ตำรายาพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์

๑ ยาที่ ๕ ชื่อวาทาประสิทธิ ชื่อโทสันฆาฏกัชื่อ
ให้เอาสคันขาท ๑ คีป्लीขาท ๑ ขิงแห้งขาท ๑
โกฏสอขาท ๑ ซอเมเทศขาท ๑ หญ้าคั้นนขาท ๑
กันชาขาท ๑ หัวตพิศขาท ๑ หัวทองตั้งขาท ๑
ยาคำ ๓ ขาท มหาหิงค์ ๓ ขาท แก่นแสมทเล ๓ ขาท
โกฏน้ำเต้า ๓ ขาท โกฏพุงปลา ๓ ขาท ผักแผ้วแดง ๓
ขาท หวานน้ำ ๓ ขาท เกิมเอาสิ่งระเสมอากาศ พริกไทย
หนักเท่ายา ๑๖ สิ่ง โหม่นี้ให้เอาพริกไทยหนักเท่า
ยา ๑๖ สิ่ง

ยา^๕ที่ ๕ ชื่อวาตาประสิทธิ์^๕ คือยาเข้าผกแผ้วแคง
 แก้กษัย น้ำกระสาย ลูกจันทน์ต้ม^๕กับใต^๕ น้ำปูนใส^๕ก็ใต^๕
 กระท่อต้ม^๕กับใต^๕ แก้ก่ลอน แก้กษัยพาด น้ำสารส้มหนัก
 สองไพเป็นน้ำกระสาย แก้ก่ท้องที่ไม่ปวดมวน ส^๕
 อุจาระขาว แลแก้ก่ท้องเป็นโรคสีดวง แก้ก่^๕ของขึ้น ถ้า^๕
 เชื้อออกกอชอกกินไม่เคิน ถ้าจะให้เคินขคยาผงกินกับ
 น้ำร้อน ๆ ถ้าเป็นขคตกเป็นมูกเลือด ให้เอาน้ำปูนใส^๕
 ต้มกับน้ำลูกจันทน์เทศเป็นกระสาย ถ้าขคปวดมวน
 มากกินเข้ามีใต^๕ ให้เอาน้ำมะนาวกับเกลือเป็นกระสาย
 กินเข้าใต^๕ ๆ แก้กษัย^๕คณาฏแลกก่ลอนแห้งให้เจ็บเสียด
 เป็นพรรคัก แลให้บังเกิดเลือดบังเกิดลมเป็นก่อื่นใน
 นาภี เจ็บปวดทั่วสารพวงค์ แลให้เจ็บสเขวมือคายเท้า
 คาย ให้เมื่อยขบซัดตะโพกซัดหัวเห่นา แลให้^๕ท้องต่ง
 หลังกต่ง แล^๕ต่งเกิดขวข้างทั้งสอง แล^๕ต่งทวารเบา ๆ

ออกมาเป็นเลือด แลให้เจ็บค้ะวงเวียนน้ำตาไหล
ชักปากเขียวเสียวแหบ ให้ตำมีคหตั้งขอกเสือกช้ค
ส้ข้าง แลให้ทองชนกินอาหารไม่มีโรค ฯ

๑ ยาที่ ๖ ให้เอา รากคนที่เขมา ๑ ดอกสารภี ๑
รากเจตมูลเพลิง ๑ รากมะแว้งต้น ๑ รากคนที่ส้อ ๑
รากจิงจ้อแดง ๑ รากเข็มแดง ๑ รากเข็มขาว ๑ ราก
อัญชันเขียว ๑ รากพุงแก ๑ เปลือกราชพฤกษ์ ๑
รากขนุน ๑ เปลือกสมุลแว้ง ๑ เปลือกทองหลาง
ไยมน ๑ เปลือกมะขาม ๑ เปลือกข่าง ๑ ขมิ้นอ้อย ๑
ไพล ๑ ข่า ๑ กะเทียมสุก ๑ กรุงเขมา ๑ โลกแดง ๑
โลกขาว ๑ รากหางไก่ ๑ รากชะยาแดง ๑ รากชะยา
ขาว ๑ รากชะยาหงษ์ ๑ ขมิ้นเครือ ๑ รากมะกล่ำ
ตาข้าง ๑ เข้กัันเป้นยา ๒๘ สิ่ง

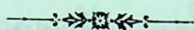
ยาที่ ๖ นี้ ถ้าจะแก้ฟักข้ยวมต่าง ๆ ให้เอาน้ำ
กระสาย สารส้มหนักไพละลาขน้ำประสมยากิน แก่

๕. ต่าง ๆ ทั้งกินทั้งทา กินน้ำกระสายสารส้ม ทาน้ำ
 กระสายฝางครึ่ง ถ้าจะแก้พิษมีสัตว์ต่าง ๆ น้ำกระสาย
 สุราให้กิน แล้วให้เอายาที่ ๑๕ ชุบสำลีปะแผล ถ้าจะ
 แก้พิษบาดในท้องแถมะเร็งกูดรู้ง น้ำกระสายสารส้ม ๆ
 ถ้าเป็นผทหลังตงเงาหนองแล้ว ให้เอาเกลือเงินวงล้อม
 ที่ริมคัสแล้ว ให้เอายาที่ ๖ นี้ฝนกับน้ำปูนใสกับฝาง
 ทาข้างลึงอีกต่อไปหายแล ฯ ถ้านมสัตว์เป็นผชกหด
 แลเล็กเข้า ให้เอายาที่ ๖ นี้ฝนทากับน้ำปูนน้ำฝาง
 แล้วให้เอายาที่ ๖ นี้ ที่แช่ออกกอชอไว้ เอาน้ำสารส้ม
 เป็นกระสายกินหายแล ฯ ถ้าเป็นผู้ประการใด ๆ ให้
 เอายานที่แช่ออกกอชอกินกับน้ำสารส้มด้วย จึงจะ
 หายเร็ว ฯ

๑ ยาที่ ๗ ให้เอา โกฎก้านพร้าว ๑ โกฎพุงปลา ๑
 โกฎตุลาตำภา ๑ ผลเขิน ๑ เปลือกสมุลแว้ง ๑
 กะเทียมมสุก ๑ ดอกผักคราด ๑ ดอกกระเพรา ๑ หัว

ชิงคาก ๑ สารส้มสุก ๑ รากนมวัว ๑ เข้ากันเป็น
ยา ๑๑ สิ่ง
ยาที่ ๘ แก้วมัสถอก แก้วเสมหะตชน แก้วหัด
แก้วหอย ๗

๑ ยาที่ ๘ ให้เอา โกฎเซียง ๑ เทียนขาว ๑ ผิว
ผลมะตูมแก่ ๑ ลูกผักชี ๑ ลูกผักชีของ ๑ กานพลู ๑
คึปลี่ ๑ รากมะแว้งคัน ๑ รากจิงจ้อแดง ๑ ราก
ขี้ดม่อนเล็ก ๑ รากแดงหนู ๑ ชิงแห้ง ๑ หัวแห้วหมู ๑
หัวเปราะขาว ๑ กะเทียมมัสถอก ๑ หัวหอม ๑ เถาขรเพ็ด ๑
เถาม่วงแดง ๑ มหาหิงค์ ๑ กั้นชา ๑ ต้นส้มเข้า ๑
ตรีผลา ๑ เข้ากันเป็นยา ๒๒ สิ่ง

ยาที่ ๘ แก้วเหน้อยหอยเพราะเสมหะ ๗ แก้วเสมหะ
ในคอให้แน่นน่าออก กินเข้าไปให้เสมหะออกมา ๗ แก้ว
หัดหอยด้วยเสมหะ ถ้าโรคซึ่งเป็นที่กล่าวมาทั้งนี้ กิน
ยาที่ ๘ นี้เข้าไปแล้วให้ร้อนเหงื่อออก กินอาหารได้แล ๗

๑ ยาทิ ๘ ซอจัตรงค์ ให้เอา โกฎห้วยบัว ๒ สติง
 พ้อง โกฎเขียง ๒ สติงพ้อง โกฎุลาลำภา ๒ สติง
 พ้อง โกฎกานพร้าว ๒ สติงพ้อง โกฎสอ ๒ สติงพ้อง
 เทียนเขาเปลือก ๒ สติงพ้อง เทียนคำ ๒ สติงพ้อง
 เทียนขาว ๒ สติงพ้อง เทียนเขาวงกต ๒ สติงพ้อง
 เทียนคาคักแตน ๒ สติงพ้อง ลูกจันทน์สติง ๑ คอก
 จันทน์สติง ๑ กระวานสติง ๑ หวานกยแวกสติง ๑
 หวานร้อนทองสติง ๑ ลูกจันทน์สติง ๑ จันทน์เทศสติง ๑
 อยเชยเทศสติง ๑ กฤษณาสติง ๑ น้ำประสานทอง
 สติง ๑ เนระภัสเทศสติง ๑ เนระภัสไทยสติง ๑ ราก
 ชะพลูสติง ๑ เถาขรเพ็ดสติง ๑ กระพังโหมสติง ๑ หัว
 กระเช้าฝมคสติง ๑ รากกระทงหมาขำสติง ๑ ลูกผักชี
 สติง ๑ พริกไทย ๒ ยาท ไม้เทพทาโร ๒ ยาท กานพลู ๒
 ยาท ๒ สติง เข็กกันเป็นยา ๓๑ สิ่ง

ยาทิ ๘ ซอจัตรงค์ แก้วใช้ให้รากกินเข้ามิได้ ให้
 เอารากถั่วพุ่มำเอาหน้าเคียวให้วงคเป็นน้ำกระสายให้กินรู้

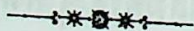
รศอาหาร ถ้านอนไม่หลับให้เอาน้ำส้มซ่าแทรกผัสดิบ
 ละลายออกกอลอช เป็นกระสาย ผู้ใหญ่ ๒๕ หยด เด็ก
 ใหญ่ ๑๒ หยด ๗ ถ้าจะให้ลงเอาลูกสลอกคว่ำให้เกรียม
 อย่าให้ไหม้ หนักเพอง ๑ ขดกัขยาที่ ๘ นพอสสมควร
 ละลายนำผงเป็นลูกกลอนเท่าผลพศทวารากิน ถ้าขาด
 หนักทวชนอกหน้อยหนึ่ง ไปครึ่งหนึ่ง ๒ ครั้งทั้งหนัก
 ออกแต่เสมหะแล่น้ำเหลือง แก้วขอมมือขอมเท้า ขวม
 ทั้งตัว ๗ ถ้าจะให้ทเลาขาดให้เอาสหัสศุณเทศสีลง ๑
 เอายาที่ ๘ นสีลง ๑ ละลายนำมาเมกรก ถ้าขาดหนัก
 กินสีลงเพอง ถ้าขาดเขากินสีลง ๑ ถ้าลงมากไปจะให้
 หยด ให้เอายาที่ ๘ นละลายน้ำจันทน์ ๑ น้ำใบกะเม็ง ๑
 น้ำเปลือกมะม่วงพรวน ๑ ผักรำหัด กินหยดแล ๗
 ถ้าจะทำยานัตถ์ ให้เอายาที่ ๘ นเพอง ๑ ชะมกเซียง ๒
 กล้า พิมเสน ๒ กล้า มหาหิงค์กล้า ๑ ขดให้ไล่อียค
 นัตถ์แก้สนับขาตักไค้ แก้วขดคัสะกัไค้ แก้วตาแดง
 เป็นเลือกกัไค้ แก้วลมต่าง ๆ กัไค้ ๗ ถ้าให้ร้อนให้

เขาชาติ ๗ น้เพอง ๑ กินประสือขาวเพอง ๒ ไพ บคให้
เลอียดละลายน้ำคอกไม้ก้ไค้ น้ำส้มส้าก้ไค้ น้ำส้มพอม
ก้ไค้ ทั้งกินทั้งชโลม ๗

๑ ยาที่ ๑๐ ชื่อวิสัมพยาน้อย ให้เอา โกฎสอ ๑
โกฎก้านพร้าว ๑ โกฎเซียง ๑ โกฎุลาสำภา ๑ โกฎ
ห้วยว ๑ เทียนคำ ๑ เทียนขาว ๑ เทียนเขาวถานี้ ๑
เทียนเข้าเปลือก ๑ เทียนตาคักแตน ๑ ลูกจันทน์ ๑
คอกจันทน์ ๑ กระวน ๑ กานพลู ๑ น้ำประสานทอง ๑
เจตมูลเพลิง ๑ ชลुक ๑ อบเชยเทศ ๑ ซอเทศ ๑
สมอเทศ ๑ เข้าก้นเขนยา ๒๐ สิ่ง

ยาที่ ๑๑ ชื่อวิสัมพยาน้อย แก้กสารพัดลมที่ปวดมวน
มีพิคมี แก้กลมอันกลุ้มควงจิตรสวิงสวายกลับให้ชื่น
ใจ ให้เอาน้ำกระสายน้ำคอกไม้ก้ไค้ น้ำขิงก้ไค้ แทรก
ชะมดเซียงพิมเสนอำพันหญ้าฝรั้น ๗

๑๑ ยาทิ ๑๑ ซื่อวิสัมพยากกลาง ให้เอา ลูกผักชี ๑
 ลูกจันทน์ ๑ คอกจันทน์ ๑ กระจวาน ๑ กานพลู ๑
 การบูร ๑ โกฎสอด ๑ โกฎห้วยบัว ๑ โกฎเชียง ๑ โกฎ
 น้ำเต้า ๑ โกฎพวงปลา ๑ โกฎก้านพร้าว ๑ เทียนคำ ๑
 เทียนแดง ๑ เทียนตาคักแตน ๑ เทียนขาว ๑ เทียน
 เขาวงกต ๑ น้ำประสานทอง ๑ สมุลแว้ง ๑ สมอไทย ๑
 สมอเทศ ๑ หวานน้ำ ๑ ลูกเอ็น ๑ จันทน์เทศ ๑ ใบ
 กระจวาน ๑ ชิงแห้ง ๑ ษะมคไทย ๑ พิมเสน ๑ คีปัส
 หนักกิงยา ๒๘ สิ่งนี้

ยาทิ ๑๑ ซื่อวิสัมพยากกลาง แก้กัมจกลมเล็ก
 แก้ก้องชน ให้เอาน้ำกระสายชิ่งก็ได้ สัมส่าก็ได้ ๒

๑๒ ยาทิ ๑๒ ซื่อวิสัมพยาใหญ่ ให้เอา ชิงแห้ง ๑
 สมอเทศ ๑ ลูกจันทน์ ๑ คอกจันทน์ ๑ กระจวาน ๑
 กานพลู ๑ ลูกเอ็น ๑ ใบพิมเสน ๑ ลูกผักชี ๑ น้ำ
 ประสานทอง ๑ โกฎทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ การบูร ๑

เปลือกสมุลแห้ง ๑ รากไคร้เครือ ๑ อบเชย ๑ จันทน์
ขาว ๑ คีปลีหนักเท่ายา ๒๕ สิ่ง

ยาที่ ๑๒ ชื่อวิสัมพยาใหญ่ แก้กึ่งท้อง, แน่น, จุก,
เสียด, ก็ไค้ ให้เอาน้ำส้มซ่า น้ำขิงสด น้ำคอกไม้
เป่นกระสายก็ไค้ แก้วพียาก แก้วริคสีดวง แก้วไฮ แก้ว
ส็อก น้ำขิงคัมเป่นกระสาย แก่นอนไม้หลัษย์ น้ำกันชา
คัมเป่นกระสาย แก้วหาว แก้วเรือ แก้วสันนิยาตสีย
จำพวก น้ำร้อนเป่นกระสายแทรกพิมเสน ๗

๑ ยาที่ ๑๓ ชื่อเทพจิตราวมณี ให้เอา ลูกสมอไทย ๒
สิ่ง สมอพิเภก ๒ สิ่ง มะขามข้อม ๒ สิ่ง ส้ม
เทพรสสิ่ง ๑ ส้มซ่าสิ่ง ๑ ส้มมะเข้่นสิ่ง ๑ ส้ม
แก้วสิ่ง ๑ ส้มโอหอมสิ่ง ๑ มะกรูดสิ่ง ๑ มะนาว
สิ่ง ๑ มะงั่วสิ่ง ๑ ขอนคอกขาท ๑ กฤษณาขาท ๑
กะลำพักขาท ๑ ชลูด ๑ สิ่ง อบเชยเทศขาท ๑ ชะเอม
๖ สิ่ง คอกพิกุลขาท ๑ คอกยูนนาขาท ๑ คอก

จันทน์ขาว ๑ ดอกพริกไทยขาว ๑ ดอกสารภีขาว ๑
 เทียนคำเพ็ญ ๑ เทียนแดงเพ็ญ ๑ เทียนขาวเพ็ญ ๑
 เทียนเข้าเปลือกเพ็ญ ๑ เทียนตาคักแตนเพ็ญ ๑ โกฎ
 สอขาว ๑ โกฎฟงปลา ๒ สลิ่ง เปราะหอม ๒ สลิ่ง
 ลักจันทน์ขาว ๑ จันทน์เทศขาว ๑ ชะมกเข็ญขาว ๑
 การบูรขาว ๑ พิมเสน ๖ สลิ่ง กระแจะขาว ๑ ลูก
 สะเดาอ่อนขาว ๑ ดอกมลิสดหนักเท่ายา ๓๗ สิ่งนี้
 ยาที่ ๑๓ ชื่อเทพจิตรารมณ แก้ววงจิตรให้ระสำ
 ระสาย สวิงสวาวิงเวียน ให้เอาน้ำคอกไม้เทศก็ได้
 น้ำร้อนก็ได้ แทรกน้ำตาลกรวดเป็นกระสาย ฯ

๑ ยาที่ ๑๔ ชื่อหอมทิพโอสถ ให้เอา เทียนตา
 คักแตน ๑ เทียนเขาวงกต ๑ เทียนขาว ๑ โกฎเข็ญ ๑
 โกฎหัวบัว ๑ โกฎจุลาลำภา ๑ กำยาน ๑ ขอนคอก ๑
 กระจ่ำพัก ๑ ชลูด ๑ จันทน์เทศ ๑ จันทน์ชะมก ๑
 ออบเขยเทศ ๑ หนุ้าฝรั่ง ๑ อำพัน ๑ ชะมกเข็ญ ๑

เกสรสารภี ๑ ลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ เปลือก
 สมุลแว้ง ๑ ลูกผักชี ๑ ลูกกระวาน ๑ กานพลู ๑
 เปรราะหอม ๑ ลูกเร่ว ๑ ไม้เทพทาโร ๑ พิมเสน ๑
 เข้กันเียนยา ๒๗ สิ่ง

ยาที่ ๑๕ ชื่อหอมทิพโอสถ แก้กัมสวังสวายให้
 วิ่งเวียน แก้กัมหนำมคตามัวให้ตัวสั่นหัวใจเต้นตึกๆ
 แก้วร้อนในอกในคอ แก้กัมรอกที่หิวอ่อนเทพจรพัก แก้ว
 ไข้ให้คั่งให้เพื่อ ให้เอาน้ำดอกไม้มลิสค น้ำดอกไม้ว
 เทศ แทรกพิมเสนปนกระสาย ฯ

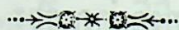

๑ ยาที่ ๑๕ ชื่อวิสัมพยาพานทอง ให้เอา กิปลิ ๑๐
 คำลง ๒ ยาท กระทือยาท ๑ หวานน้ำยาท ๑ ฝิว
 มะกรุกยาท ๑ ฝิวส้มลำยาท ๑ ไพลยาท ๑ ขมิ้นอ้อย
 ยาท ๑ แสมสารยาท ๑ แสมทเลยาท ๑ ใบหวาน
 ทางซำยาท ๑ จิงยาท ๑ ชำยาท ๑ พริกไทย ๘
 ยาท กระเทียม ๕ ยาท ขรเห็ด ๕ ยาท ใบคนทีสอ ๕

บาท รากชะพลู ๕ บาท กระวาน ๒ สลึง กานพลู ๒
สลึง การบูร ๒ สลึง ลูกจันทน์สลึง ๑ ดอกจันทน์
สลึง ๑ เข้กัันเป็นยา ๒๒ สิ่ง น้ำเปลือกมะรุุมเป็น
กระสายยคเป็นกัอน

ยาที่ ๓๕ ชอวิสัยพยาพานทอง แก้ลงราก ให้เอา
น้ำฝนกั้ไต้ น้ำลูกผักชั้กั้ไต้เป็นกระสาย ๗ แก้ลงท้อง
ให้เอาน้ำจันทน์ฝนแทรกน้ำการบูร ๓ หยดเป็นกระสาย ๗
แก้แน่น แก้ปวดท้อง แก้ท้องชัน ให้เอาน้ำชิงตั้ม
เป็นกระสาย ๗ แก้ไอเพื่อเสมหะ แก้เสมหะจุกคอ ให้
เอาน้ำมะขามเข้ยกั้ไต้ น้ำมะกรูดกั้ไต้ น้ำมะนาวกั้ไต้
แทรกเกลือเป็นกระสาย เป็นยาจิบกินทีละน้อยบ่อย ๆ
แก้พิศมัสต์ตัวต่าง ๆ ค็องเป็นคััน ให้เอายาที่ ๓๕ นี้
ชุขส้าลัปะปากแผล แล้วให้เอายาที่ ๖ กิน แก้ผู้ศัระ
ใหญ่ท้นขนย้งไม่ทันจะมีเงาหนอง ให้เอายาที่ ๓๕ นี้
ชุขส้าลัปะให้มึคถานที่แดง แห้งแล้วให้ชุขยายั้กั้ชั้
ลงอกให้ไต้สามหนแล้วหุขไต้ วันที่ ๒ ให้ชุขส้าลั

ประหมอนคังนั้น กว่าจะแห้งอีก ๒ วัน ๓ ให้ชบ
 ส้าลปะอีกครั้งหนึ่งกว่าจะแห้ง ถึงวันที่ ๕ ก็กะเกลอน
 สุนทรบายหายไปเหมือนเนอเคิม แต่ให้เอายาที่ ๖ กิน
 ตั้งแต่วันแรกรักษามากินวันละสามเวลาทั้ง ๓ วัน ให้
 เอาน้ำสารส้มเป็นกระสาย ๆ แก้วพิศม์สัตัวก็เหมือนกัน
 แต่ให้เอาน้ำสุราเป็นกระสาย ๆ

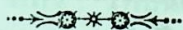

๑ ยาที่ ๑๖ ให้เอา สมอไทยสลึง ๑ สมอพิเภก
 สลึง ๑ มะขามขอมสลึง ๑ โกฎูลาลำภาสลึง ๑ เปราะ
 หอมสลึง ๑ จันทน์เทศ ๒ สลึง ขอนดอก ๒ สลึง แก่น
 ขเหล็ก ๒ สลึง กะลำพอกสลึง ๑ สักขีสลึง ๑ ชลศ
 ๒ สลึง ชะเอมสลึง ๑ อบเชยเทศสลึง ๑ ตุมกาเครือ
 สลึง ๑ จันทน์ชะมดสลึง ๑ ลักจันสลึง ๑ ยาควินิน
 พ้อง ๑ เขากันเป็นยา ๑๗ สิ่ง

ยาที่ ๑๖ แก้วใช้กำเตาให้ตัวร้อน แก้วใช้เพื่อให้
 หลงลืม ผลักใช้ทำพิศม์ให้เซอมนมวิชัยหัวใจ แก้วใช้

ให้สวิงสวยร้อนทรนทราย แก้ไขให้เมื่อยเจ็บทั่ว
สารพวงค์ แก้ไขให้ปากขมปากหวาน ให้เอาน้ำดอก
มลิสดกก็ได้ น้ำดอกไม้เทศก็ได้ แทรกพิมเสนเช่น
กระสาย ฯ

ยาที่ ๑๖ ใช้นมเอ้อออกจอกชอแล้ว จึงใส่ยาควินิน
ยาที่ ๑๖ แปะกเฮานซ์ ยาควินิน ๒ หุน ละลายด้วยน้ำ
กรรทกำมะถัน ๒ หยด น้ำฝนครึ่งเฮานซ์ เขย่าให้เข้า
กันดีแล้ว จึงใส่ผสมกับยาที่ ๑๖ เก็บไว้ใช้ ฯ

๑ ยาที่ ๑๗ ซ้อพรหมภักตร์ ให้เอา ทองกั้ง ๑
เจตมูลเพลิง ๑ ลูกสมอเทศ ๑ ลูกสมอไทย ๑ ลูก
สมอพิเภก ๑ เทียนคำ ๑ เทียนขาว ๑ เทียนแดง ๑
เทียนเข้าเปลือก ๑ เทียนตาคักแทน ๑ สัก้าน ๑ ลูก
ผักชี ๑ ขิงแห้ง ๑ กีบลิ ๑ สมุลแว้ง ๑ บรเพ็ด ๑
ลูกเอ็นเทศ ๑ เกลือสินเฮาว์ ๑ เข้ากันเป็นยา ๑๘ สิ่ง
เอาฟริกไทยเท่ายา น้ำเปลือกมะรุมเป็นกระสายขด
ปนกัน

ยาที่ ๑๗ ชื่อพรหมภักตร์ ให้กินครั้งละ ๓๐ - ๕๐
 หยกก็ไต่ ฤๅกินเช่นยาผงยาก้อนหนักสลึง ๓ ก็ไต่
 ถ้าจะกินให้เกินธาตุหนัก ๒ สลึง ธาตุเบาสลึง ๓ ละลาย
 น้ำกระสาย ส้มซ่าก็ไต่ มะขามแขกก็ไต่ น้ำฝงก็
 ไต่ ๗ ถ้าจะแก้จุกเสียดคอกในทรวงอก น้ำกระสาย
 ส้มซ่าก็ไต่ ขิงก็ไต่ ข่าก็ไต่ ๗ ถ้าจะแก้ลมเป็นก้อน
 ในท้องให้ท้องชนไม่รู้สมประคឹก็ไต่ ๗ ถ้าจะแก้ โลหิต
 เน่าโลหิตหนอง โลหิตขี้คเขาในทวารเขากก็ไต่ ทวาร
 หนักก็ไต่ ๗ ให้เอาน้ำร้อนเป็นกระสายก็ไต่ น้ำเย็น
 เป็นกระสายก็ไต่ กินวันละ ๓ เวลา ๗ ถ้าจะผายพิษมี
 ผุร้ายก็ไต่ ๗ ถ้าจะแก้ลง แก้วรากเป็นโลหิตก็ไต่ น้ำ
 ร้อนเป็นกระสาย กินวันละ ๓ เวลา ๗ ถ้าจะแก้ลม
 ขั้จมนเป็นพิษให้ยวบถ่วงท้องน้อย เหมือนกับกล่อน
 ลงฝัก ใส้เลื่อนลงฝัก แลมีอากาศให้แน่นคล้ายกับ
 รุกแตกหายใจไม่ใคร่ระออก ให้ตั้งไปตามเกลียวข้าง
 จะนวลลงที่ตรงไหนก็ไม่ถูกไม่สขาย ไม่เหมือนอาการ

คนที่ถูกแตก แลเป็นกล่อนเป็นไล่เลือนหามิได้ ถ้าผู้
 ไทอาการโรคเป็นดังนี้ ให้เอายานี้กินกับน้ำร้อนครึ่ง
 หนึ่งฤาสองครั้งก็จะหาย ยาก่อนหนักสลึง ๓ ก็ได้
 ยามองหนักสลึง ๓ ก็ได้ แลเอายาละลายออกจอกชอ
 แล้ว ๕๐ หยดก็ใช้ได้ ฯ

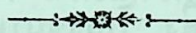

๑๒ ยาที่ ๑๘ ชื่อบำรุงทวีโลก ให้เอา โกฎหัวขัว ๒
 สลึง เทียนคำ ๒ สลึง เทียนแดง ๒ สลึง เทียน
 ขาว ๒ สลึง เทียนเข้าเปลือก ๒ สลึง เทียนตาตักแทน ๒
 สลึง ลูกจันทน์เทศบาท ๑ รากชะพลูบาท ๑ สัก้าน ๒
 บาท ชิง ๒ บาท ลูกผักชี ๒ บาท รากส้มกั้ง ๒ บาท
 แก่นสน ๒ บาท ลูกมะแว้งคัน ๒ บาท ลูกมะแว้งเครือ ๒
 บาท โกฎน้ำเต้า ๒ บาท จันทน์แดง ๒ บาท จันทน์
 ขาว ๒ บาท มหาหิงคุ์ ๒ บาท เจตมูลเพลิง ๑ บาท
 คีปลีดำลึง ๑ กะเทียมดำลึง ๑ หวานน้ำดำลึง ๑ ผิว

มกรรคกำลัง ๑ บรเพ็ดกำลัง ๑ ไบคณทสี่อกำลัง ๑
ลูกมะคุมอ่อน ๒ กำลัง แก่นกันเกรา ๒ กำลัง หัว
แห้วหม ๒ กำลัง ลูกสมอไทย ๕ กำลัง เข้ากันเป็น
ยา ๓๐ สิ่ง

ยาที่ ๑๘ ซอขำรังตรีโลก ขำรุงธาตุแลแก้ธาตุ
ให้ทองขึ้นเวลากลางคืนนอนไม่หลับ ให้เอาน้ำกระสาย
สค้ำนคัมเป็นกระสาย ๗ ถ้านั่นนำออกให้อาเจียน ให้
เอาขำคัมเป็นกระสาย ๗ ถ้ายะแก้ไอ ให้เอาน้ำขิงสค
คัมเป็นกระสาย ๗ ถ้ายะแก้ท้องเป็นมูกเลือด ให้
เอาน้ำเปลือกมะคุมคัมเป็นกระสาย ๗ ถ้ายะแก้คันทมิ
ตายให้เอาน้ำคัปลคัมเป็นกระสาย ๗ ถ้ายะแก้ริดสีดวง
มองคร่อ ให้เอาน้ำยาเข้าเย็นคัมเป็นกระสาย ๗ ถ้ายะ
แก้หค ให้เอาน้ำมะนาวกัยเกล็ดเป็นกระสาย ๗ ถ้ายะ
แก้ลมเสียดแทงตามชายโครง ให้เอาน้ำลูกสมอไทย
คัมเป็นกระสาย ๗ ถ้ายะแก้ชคเขา ให้เอาน้ำแตงกวา
เผาไฟเป็นกระสาย ๗ ถ้ายะแก้กล่อนให้ถ่วงหัวเหิน่า

แลเขาเหลือองเขาแดง ให้เอาน้ำขี้เหล็กทั้ง ๕ ต้มเป็น
 กระจาย ๑ ถ้าจะแก้ลมจับให้ร้อนในอกให้มันทิ้งเงา
 ไม่ออกซึกเท่ากำมือกำ ให้เอาน้ำร้อนแทรกพิมเสน
 เป็นกระจาย ๑ ถ้าจะแก้เป็นลมพรวรคักให้จุกเสียด
 กินอาหารมากเข้าไปให้ทุรนทุรายร้อนตามขั้วเอวแลเขา
 ย้อย ๆ ให้เอาน้ำต้มเถาว์วัลปุ่นเป็นกระจาย ๑ ถ้าจะ
 แก้เขาเป็นหนอง ให้เอายาเจ้าเย็น รากหางนกยูง
 รากมะขามข้อม สิ่งละเท่ากันต้มเป็นกระจาย ๑ ถ้า
 จะแก้เลือดคคขุ่นให้เอาสุราแทรกคักรเข้เป็นกระจาย ถ้า
 จะแก้ลูกตายในท้องให้ออกมา ให้เอาน้ำชาด้วยเล็ก
 สุราด้วยเล็กแทรกคักรเข้เป็นกระจาย ๓

๑ ยา ๑๘ ซอขำรุงไตรภพ รากชะพลูคำลึง ๑
 สัก้านคำลึง ๑ เจตมูลเพลิงคำลึง ๑ ขิงคำลึง ๑ คีปตี ๖
 ยา ๒ แก่นขี้เหล็ก ๒ คำลึง แก่นแสมทเล ๒ ยา
 ของคิง ๖ สลึง ลูกคนทีสลึง ๑ หวานนาคำลึง ๒ สลึง

กระต้อตำลึง ๑ ไพล ๓ บาท กระชาย ๒ บาท ขมิ้นอ้อย
ตำลึง ๑ ข่า ๒ บาท หัวตอพิศตำลึง ๑ หัวกระภาค
แดง ๒ บาท หัวกลอย ๒ บาท กุ่มน้ำ ๒ บาท กุ่ม
ยด ๒ บาท กะเทียมตำลึง ๑ ลูกกระค่อม ๒ บาท ลูก
มะแว้งคัน ๒ บาท ลูกมะแว้งเครือ ๒ บาท ขรเพ็ด ๒
บาท ลูกสมอไทย ๓ ตำลึง ลูกมะตูมอ่อน ๖ บาท
เปลือกมะยม ๓ บาท เปลือกทองหลาง ๓ บาท ราก
จิงจ้อเล็กตำลึง ๑ หัวเห้วหมูตำลึง ๑ กั้นชา ๒ บาท
ผักแว้งแดง ๒ บาท พริกไทย ๕ ตำลึง มหาหิงคุ์ ๒
บาท ยาค้า ๒ บาท การบูร ๒ บาท ลูกจันทน์เทศบาท ๑
แก่นกัณเกราตำลึง ๑ ใบมะตูม ๒ ตำลึง ใบหนาด ๒
ตำลึง โกฎีสอ ๒ สลึง โกฎิเขมา ๒ สลึง โกฎิเขียง ๒
สลึง โกฎิธาลำภา ๒ สลึง โกฎิหัวขั้ว ๒ สลึง เทียน
คำ ๒ สลึง เทียนแดง ๒ สลึง เทียนขาว ๒ สลึง เทียน
เข้าเปลือก ๒ สลึง เทียนคากักแตน ๒ สลึง เข้ากัน
เป็นยา ๕๓ สลึง

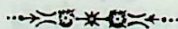
ยาทิ ๑๘ ซ้อขำรงไทรภพ แก้ก้อนให้ท้องขึ้น
 เวลากลางคืน ให้เอาน้ำร้อนเป็นกระสาย ๑ ถ้าจะแก้
 ลมอัมพาตให้มือตายคืนตายให้ปากเขี้ยวตาแหก ให้
 เอาน้ำส้มสาชเป็นกระสาย ๑ ถ้าจะแก้ลมขมขากษัยชัก
 มือกำคั้นกำ ให้เอาน้ำหิวระเทียมต้มเป็นกระสาย ๑
 ถ้าจะแก้ลมมหาศม ให้เอาน้ำมะนาวเป็นกระสาย ๑
 ถ้าจะแก้ลมข้ตขมาฏให้เหน็บชา ให้เอาน้ำลูกสมอต้ม
 เป็นกระสาย ๑ ถ้าจะแก้ลมอัมพฤกกล้านอนไม่หลับ
 ให้เอาน้ำสคานต้มเป็นกระสาย ๑ ถ้าจะแก้หิดไอลแล
 มองคร้อ ให้เอาน้ำไพลต้มเป็นกระสาย ๑ ถ้าจะแก้
 คลอดลูกเลือดคตชน ให้เอาน้ำผักเข้คแดง น้ำผักเข้ค
 ขาวต้มเป็นกระสาย ๑ ถ้าจะแก้วิคส์ดวงให้ผอมเท้ล้อง
 ละลายน้ำเขญุ่นเป็นกระสาย ๑ ถ้าจะแก้ท้องมารเมือ
 แรกเป็น ให้เอาน้ำเกลือต้มเป็นกระสาย ๒

๑ ยาทิ ๒๐ ให้เอา สมุดค่าเผาไฟ ๑ หญ้ายอนไฟ ๑
 ฝางเสน ๑ ลักจัน ๑ จันทน์เทศ ๑ กินประสีวขาว ๑
 สารส้ม ๑ เข้กั้นเป็นยา ๘ สิ่ง

ยาที่ ๒๐ แก้วตรีมฤตยูให้ โสหิตพิการแลให้เป้น
อาการต่าง ๆ แลมีฤตยูเกินกำหนด ๓ วัน ๘ วัน ๘ วัน ๓๐
วัน ๓๓ วันข้าง แล ๓๒ วันก็ ๓๓ วันก็ ๓๕ วันก็ ๓๕
วันก็ ให้เอาน้ำส้มสาชเป็นกระสายกินหายแล ฯ

๑ ยาที่ ๒๑ ให้เอา เทียนเข้าเปลือก ๑ ผลจันทร์
เทศ ๑ ผิวผลมะขามแก่ ๑ รากมะขุม ๑ ใบหอกแห้ง ๑
ซอนดอก ๑ เปลือกลูกตะขุน ๑ พริกไทย ๑ เถา
ขรเพ็ด ๑ ยา ๘ สิ่งนี้ เอาสิ่งละเท่ากัน

ยาที่ ๒๒ นี้ แก้วทองกลายเข่นฉัตรมุกเลือด
เป้นเสมหะพิการให้ยวคมนวทองน้อย ถ้าผู้ใหญ่ให้
กินทีละ ๓๐ หยด ถ้าเด็กให้กินทีละ ๑๕ หยด ให้กิน
บ่อย ๆ น้ำกระสาย ลูกจันทร์คัม น้ำปูนใส น้ำกระทือ
คัม น้ำไฟคัม น้ำกระสาย ๔ อย่างนี้ ให้ดูตามอาการ
โรคที่เป็นตามแต่จะใช้ ฯ

๑ ยาที่ ๒๒ ให้เอา ใบผักกะโฉม ๓ ตำลึง ใบ
ทองพันชั่ง ๒ ตำลึง ใบพิมเสน ๓ ตำลึง ใบฝ้ายแดง ๕
ตำลึง หญ้าไต้ใบ ๘ ตำลึง เข้กั้นเปนยา ๕ สิ่ง

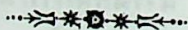
ยาที่ ๒๒ นี้ แก้ไข้ตานทรางตานคโมยแลไข้ทั้ง
ปวง แก้พิษมีฝี แก้ลมจุกเสียด น้ำกระสาย เปลือก
กุ่มก็ไค้ เปลือกมะรุ้มเปลือกทองหลางก็ไค้ ทำคั้น
เอาน้ำละลายยากิน ๆ ถ้าลงเอาน้ำเปลือกมะเคือต้ม
เปนกระสาย ๆ ถ้ามีพังให้เอาเปลือกขี้ทิมต้มเอาเกลือ
แทรก ๆ ถ้ากลายเป็นบิคปวตมวนตกมกเลือด ให้เอา
น้ำมะนาวขี้เถ้าเกลือเปนกระสาย ถ้ากินเข้ามิไค้ ให้
เอาน้ำอ้อยแดงก็ไค้ น้ำเข้าคัมก็ไค้ น้ำเข้าคังก็ไค้ เปน
กระสาย ๆ ถ้าจะแก้อุจจาระขี้สสาระมิออก ให้เอาน้ำ
แดงกวาดคัม แล้วเอาน้ำไม้ไผ่สดเผาไฟผสมเปน
กระสาย ๆ ถ้าจะถอนพิษมีตาน พิษมีทราง ละลาย
น้ำจันทน์พ่นก็ไค้ น้ำจันทน์ทากก็ไค้ แล้วให้เอาน้ำ
ประสานทอง กระเทียม คิงเหล็กอม น้ำมะนาว ประสม

ภียาที่ ๒๒ นี้กวาค ๑ ถ้าจะแก้ไขเหนือแลอคำอแคง
แลคาคคองแลคันอสูทขาว คันอสูทเหลือง แก้วฟองสมุทร
แก้วสายฟ้าฟาด แก้วย่านคำ แก้วย่านแคง แก้วสังวาล
พระอินทร แก้วประคองทั้ง ๕ ให้เอาน้ำชาวเข้าเปนกระสาย
ทั้งกินทั้งพ่น ๑ แก้วใช้สันนิษาคให้ตาแคงตาเหลือง
แก้ววิศคอง แก้วกำเดา น้ำจันทน์ทั้งสองก็ได้ น้ำไหล
ก็ได้ ๗

๑ ยาที่ ๒๓ ให้เอา ขี้เหล็กเล็ก ๒ คำลึง แสมสาร
คำลึง ๑ แก่นแสมทเลคำลึง ๑ รากโคกลานคำลึง ๑
รากแคงคำลึง ๑ เถาว์ลเปรียงคำลึง ๑ ข่าแก่ ๑
คำลึง ๑ เข้ากันเปนยา ๗ สิ่ง

ยาที่ ๒๓ นี้ แก้ข้คณาฏให้ช้คหลังโงงย้คหลังไม่
ข้ค แก้วเมื่อยต่าง ๑ แก้วล่อนลงฝัก ให้ย่วคให้เมื่อย
ต่าง ๑ ๗

๑ ยาที่ ๒๔ แก้กัทราก ให้เอาใบพลูแก่ ๆ ๓๐ ใบ
 เทียนคำยาต ๑ เขาคั่วยาต ๑ พรอทยาต ๑ บดให้
 เล็ดยกแล้ว ใส่โกร่งกวนกับพรอทให้เข้ากันดีแล้ว ขึ้น
 ให้เท่า ๆ กัน ๗๐ เม็ด แล้วกินให้หมดภายใน ๗ วัน
 คือกินทวยยากงัน วันที่ ๑ กินเช้า ๒ เม็ด เย็น ๒ เม็ด ๆ
 วันที่ ๒ กินเช้า ๓ เม็ด เย็น ๓ เม็ด ๆ วันที่ ๓ กินเช้า ๔
 เม็ด เย็น ๔ เม็ด ๆ วันที่ ๔ กินเช้า ๕ เม็ด เย็น ๕
 เม็ด ๆ วันที่ ๕ กินเช้า ๖ เม็ด เย็น ๖ เม็ด ๆ วันที่ ๖
 กินเช้า ๗ เม็ด เย็น ๗ เม็ด ๆ วันที่ ๗ กินเช้า ๘ เม็ด
 เย็น ๘ เม็ด ๆ เข้ากันหมดภายใน ๗๐ เม็ดให้หยุดไว้ ไป
 อีก ๕-๖ วันก็หาย ๆ ถ้าไม่หายก็ให้ทำกินอีกครั้ง
 หนึ่ง ก็คงจะหายเป็นแท้ อย่าสงสัยเลย ๆ แต่ที่ผู้ใด
 ไปได้กินครั้งหนึ่ง ที่จะไม่หายต้องกิน ๒ ครั้งยังไม่มีเลย
 แต่กินให้ถูกต้องตามกำหนดไว้ ๆ อนึ่งยาที่ติดหินติด
 โกร่งนั้น ให้เอาสุราล้างเอาไว้ทำแผลวันละ ๒ ครั้ง

๑ ให้เอา ใโอิน ๑๒ เควน ออกกขขข & แควม
 ประสมกันไว้ ถ้าจะแก้ฝประคำร้อย ฝ่ม่ม่วง แก้กาง
 ขวม คอขวม แก้กแร้วขวม แก้กไซ่คั้นขวม ให้กิน
 ที่ละ ๒ หยค ๓ หยค ๔ หยคตามผู้ใหญ่แลเด็ก ประสม
 กับน้ำซ้อนเล็กหนึ่ง ถ้าแผลนั้นยังไม่แตกเป็นน้ำเหลือง
 แลขฟโพ ก็ให้ทาที่แผลด้วยแต่อย่าใ้ส่น้ำ ถ้าเป็นฝ
 ม่ม่วง ฝประคำร้อย ทั้งกินทั้งทาสิยหัววันก็จะหาย ถ้า
 คอแลที่ไตคางขวมให้เจ็บด้วย ทั้งกินทั้งทาสิก ๓ วัน ๔
 วัน วันละหน หัววันก็จะหาย ถ้ารักแร้วขวม ไซ่คั้นขวม
 ให้เจ็บด้วย ทั้งกินทั้งทาววันละหนสิก ๒ วัน ๓ วันก็จะ
 หาย ถ้าขวมแขงเป็นไตที่คอ ที่คาง ที่รักแร้ว ที่ไซ่คั้น
 แต่ไม่เจ็บ ทั้งกินทั้งทาววันละหนสิกเคื่อนๆ ๔๐ วัน
 ก็จะหาย ๑ ถ้าแผลนั้นแตกเป็นขฟโพแลน้ำเหลืองให้
 กินวันละสามเวลา ห้ามมิให้ทาจะแสบ ให้เอาซ่าบู่ชะ
 เสียก่อน แล้วเอาขณสีกวอนน้ำแต่พอสีเขียวชะอีกที แล้ว
 ให้เอาขผงแขงขาท ๑ ขางสนขาท ๑ ชม่งเทียนฝรั่ง

ยาท ๑ น้ำมันมะพร้าว ๕ บาท เคี่ยวให้เข้ากันดีแล้ว
ทากระตาคบึกแผลลึก ๑๕ วัน ๒๐ วันก็จะหาย

๑ ให้เอาฝิ่นทิบหนัก ๑๐ แตรม ออลกอล๑๖ เอานซ์
ประสมกันเข้าแช่ไว้ ๑๕ วันแล้วกรองใส่ขวดเก็บไว้ ถ้า
จะแก้นอนไม่หลับให้กิน ผู้ใหญ่ ๒๕ หยด เด็กใหญ่ ๑๒
หยด เด็กอ่อน ๑ หยด นำฝิ่นช้อนหนึ่ง ให้นอนหลับ ๆ
ถ้าจะแก้ปวดมวนท้อง แลเป็นบิดให้ปวดมวน แลแก้
ลงท้อง ให้กิน ๖ หยด ๗ หยด ๆ ถ้าจะแก้ปวดตา
ปวดฟันแลปวดคางทาเข้าก็จะหายปวด ๆ

๑ น้ำมันเทระเปนแต้น ถ้าจะแก้ไส้เดือนในท้อง
แก้ตานคโมย ให้เอาเทระเปนแต้น ๕ แตรม น้ำมันโค
กี้ไต้ น้ำเข้าต้มกี้ไต้ ๒ เอานซ์ ประสมกันเข้า กิน
เวลาเข้าก่อนอาหารสามวัน ให้ไส้เดือนออกจาก
ในท้อง ๆ ถ้าจะแก้ท้อง^ขจนหลามน่าออก แลแก้พรรคัก
ให้ออกมา แลแก้ตัวพยากที่ริมทวาร จะถ่ายท้องออก
มาหมด ให้เอา เทระเปนแต้นเอานซ์ ๑ ไข่เย็บเอาแต่

ไข่แดงใบ ๓ ประสมกวนให้เข้ากันดี แล้วเอาน้ำฝน ๒๐
เอานซ์ ใสลงทีละน้อย กวนให้เข้ากันดีจนหมดน้ำฝน
แล้วสวนเข้าไปให้หมด ฯ

๑ ในทริคสิลเวอร์ คือเกลือเงิน ถ้าจะแก้แผลเข็ช
ห้วนมเข็ช ปากเข็ช ให้เอาเกลือเงิน ๕ เกรน น้ำ
ฝนเอานซ์ ๓ ประสมกันเข้าแล้วทาตามริมแผล ฯ ถ้า
จะแก้ตาแดงก็ ๓ และแก้ ๓ ถ้าจะแก้ฝีสำคัญจนเกือบ
จะเป็นหนองๆ เมื่อแรกขึ้น ให้เอาเกลือเงินที่เป็นแท่ง
จุ่มน้ำแล้ววงให้รอยถานก็จะแก้พิศม์ มีให้เป็นอันตราย
ได้ ฯ ถ้าถูกสิ่งใด ๆ โลหิตไหลมีไค้หยุด ให้เอาแท่ง
เกลือเงินชุน้ำต้มเข้าที่แผลโลหิตก็จะหยุด ฯ

๑ ให้เอาสังกะสีย่อยเป็นก้อนเล็ก ๆ หนัก ๕ เอานซ์
ให้เอาน้ำกรรก่ามะถัน ๖ เอานซ์ ให้เอาน้ำฝน ๖ ๕ เอานซ์
แล้วให้เอาสังกะสีใส่ลงในน้ำก่อน แล้วเอาน้ำกรรกได้
ลงทีละน้อย กว่าสังกะสีในน้ำจะละลายหมด ถ้าจะใส่
น้ำกรรกหมกที่เก็ชจะเก็ชถันไป ถ้าละลายสิ้นก็เอ

แล้ว สังกะสีจะหมกก็ดีกว่าไม่หมกก็ให้เอาน้ำนั้น
 กรองด้วยกระดาษ แล้วเอาชั้นต้มอีกที กว่ำน้ำนั้นจะ
 เป็นฝ้างยกลงทิ้งไว้ให้เกิดเป็นเกลือ ทิ้งไว้ให้แห้ง
 แล้วใช้ได้ ๑ ถ้าคนกินยาพิษจะแก้ให้กินยานี้ ๓๐
 เครน ให้รากออกมาโดยเร็ว ดีกว่าอียี่แอก กินแก้
 โรคอื่นให้รากก็ได้ แต่เมื่อจะกินให้ใส่น้ำละลายเสีย
 ก่อนจึงกิน ๑ ถ้าจะแก้ โรคสำหรับบรุษ ให้เอาน้ำ
 เอานซ์ ๑ ให้เอาเกลือสังกะสี ๒-๓ เครนก็ได้ ละลาย
 น้ำสวนเข้าไป ถ้าแรกเป็น ๓-๕ วันก็จะหาย ให้สวน
 วันละ ๓ ครั้ง ๕ ครั้ง ๗

สรรพคุณ ๒๔๘ สิ่งนี้ ใช้ในตำราสมุนคูนคูน

- ๑ เทียนเข้าเปลือก ๑ เทียนคำ ๑ เทียนแดง ๑
- เทียนขาว ๑ เทียนเขาวงกต ๑ เทียนตาตักแตน ๑ โกฎ
- น้ำเต้า ๑ โกฎสอ ๑ โกฎพุงปลา ๑ โกฎก้านพร้าว ๑
- โกฎุลาลำภา ๑ โกฎเชียง ๑ โกฎห้วยบัว ๑ โกฎ

เซมา ๑ โกฎกระตัก ๑ รากกระตุงหมาขี้ ๑ ราก
ไคร้เครือ ๑ รากส้มกุ้ง ๑ รากจิ้งจ้อเล็ก ๑ ราก
โคกสถาน ๑ รากแวง ๑ รากปลุกข่า ๑ รากมะกรูด ๑
รากทนต์ ๑ รากพังกา ๑ รากทองแตก ๑ ราก
ชุมเห็ด ๑ รากท้าวยายม่อม ๑ รากแฝกหอม ๑ ราก
เสี้ยนยศ ๑ รากผักคราด ๑ รากมะเขือฝรั่ง ๑ ราก
ทองกลางใบมน ๑ รากคำลิ่ง ๑ รากผักแว่น ๑ ราก
บัวขม ๑ รากมะตูม ๑ รากชะพลู ๑ รากเจตมูลเพลิง
คอกแดง ๑ รากคนทีเซมา ๑ รากมะแว้งต้น ๑ ราก
คนทีสอ ๑ รากจิ้งจ้อแดง ๑ รากเข็มแดง ๑ รากเข็ม
ขาว ๑ รากอัญชันเขียว ๑ รากพุงแก ๑ รากหางไก่ ๑
รากชะบาแดง ๑ รากชะบาขาว ๑ รากชะบาหงษ์ ๑
รากมะกล่ำตาช้าง ๑ รากนมวัว ๑ รากขี้มอดเล็ก ๑
รากแดงหนู ๑ รากขนุน ๑ ใบจำปา ๑ ใบหอมแห้ง ๑
ใบผักกะฉอม ๑ ใบทองพันชั่ง ๑ ใบพิมเสน ๑ ใบฝ้าย
แดง ๑ ใบพลูแก่ ๑ ใบกระวาน ๑ ใบทว่านหางช้าง ๑

ใบคนที่สอ ๑ ใบมะตูม ๑ ใบหนาด ๑ ใบสะเคา ๑ ใบ
น้ำเต้า ๑ ดอกทีป्ली ๑ ดอกจันทร์เทศ ๑ ดอกสารภี ๑
ดอกผักคราด ๑ ดอกกะเพรา ๑ ดอกพิกุล ๑ ดอก
ยูนาค ๑ ดอกมลิศ ๑ ดอกทองกวาว ๑ ดอก
ทองหลางน้ำ ๑ ดอกจันทร์ ๑ ดอกสุพรรณทลิกา ๑
ดอกจำปา ๑ ดอกอังกาบ ๑ ดอกคัคเค้า ๑ ดอก
ราชพฤกษ์ ๑ ลูกสะเคาอ่อน ๑ ลูกเร่ว ๑ ลูกจันทร์
เทศ ๑ ลูกมะแว้งต้น ๑ ลูกมะแว้งเครือ ๑ ลูกมะตูม
อ่อน ๑ ลูกคนที่สอ ๑ ลูกกะทอม ๑ ลูกพิลังกาสา ๑
ลูกเขยูกานี ๑ ลูกภาษา ๑ ลูกผักชี ๑ ลูกผักของ ๑
ลูกจันทร์ ๑ เปลือกมะรุม ๑ เปลือกทองหลาง ๑ เปลือก
กุ่มน้ำ ๑ เปลือกกุ่มขก ๑ เปลือกมะค้ำไก่ ๑ เปลือก
คนทา ๑ เปลือกกรรณิกา ๑ เปลือกลูกตะขุน ๑ เปลือก
ราชพฤกษ์ ๑ เปลือกทองหลางใบมน ๑ เปลือก
มะขาม ๑ เปลือกข่าง ๑ เปลือกสมุลแว้ง ๑ หัว
ชิงแกลง ๑ หัวกระเช้าฝีมก ๑ หัวกระภาคแกง ๑ หัว

กลอย ๑ หัวหม้าชันภาค ๑ หัวเปราะแดง ๑ หัว
อุทพิศ ๑ หัวคองกิ่ง ๑ หัวแห้วหมู ๑ หัวเปราะขาว ๑
หัวหอม ๑ หัวไพล ๑ แก่นขี้เหล็ก ๑ แก่นกันเกรา ๑
แก่นขนุน ๑ แก่นแสมทะเล ๑ แก่นสน ๑ พริกไทย
ล่อน ๑ พริกไทย ๑ พริกชี้ฟ้า ๑ พริกหอม ๑ พริก
หาง ๑ เถาขรเพ็ด ๑ เถาสัก้าน ๑ เถาวัลเป็เรียง ๑
เถามวกแดง ๑ สมอเทศ ๑ สมอไทย ๑ สมอพิเภก ๑
ผิวมะตูมแก่ ๑ ผิวมะกรูด ๑ ผิวส้มส้ม ๑ จันทน์เทศ ๑
จันทน์ชะมด ๑ จันทน์ขาว ๑ ไม้พญาया ๑ ไม้เทพ
ทาโร ๑ ตรีภะฎุก ๑ ตรีผลา ๑ ช่าแก่ ๆ ๑ ช่า
กัน ๑ ช่าหลวง ๑ หม้าไต้ใบ ๑ หม้าคั้นนก ๑ หม้า
ยอนไฟ ๑ ส้มมะเขิน ๑ ส้มส้ม ๑ ส้มแก้ว ๑ ส้มโอ
หอม ๑ มะกรูด ๑ มะนาว ๑ มะงั่ว ๑ หวานน้ำ ๑
หวานทางช้าง ๑ หวานร้อนทอง ๑ หวานกี้ยแรก ๑
สี่เสียดเทศ ๑ สี่เสียดไทย ๑ โลกแดง ๑ โลกขาว ๑
หม้าฝรั้น ๑ ยาคำ ๑ ยากวินิน ๑ เนระภูสีเทศ ๑

เนระภูสีไทย ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ขมิ้นเครือ ๑ กุ่มน้ำ ๑
 กุ่มบก ๑ ต้นส้มเช้า ๑ ต้นเทพศ ๑ ขอนคอก ๑
 กระวาน ๑ กานพลู ๑ การบูร ๑ สัก้าน ๑ สังกรณี ๑
 อบเชยเทศ ๑ อบเชยเหนือ ๑ ฝางเสน ๑ กรุงเขมา ๑
 ผลเอ็น ๑ พรรณผักกาด ๑ สหัสศคุณไทย ๑ กระลำพัก ๑
 ลักจัน ๑ กฤษณา ๑ น้ำประสานทอง ๑ ชะเอม ๑
 ชะเอมเทศ ๑ शलค ๑ ชะมคไทย ๑ ชะมคเชียง ๑
 พิมเสน ๑ อำพัน ๑ สักขี ๑ ทองคิง ๑ กระแจะ ๑
 กายาน ๑ พรอท ๑ แสลงใจ ๑ คินประสีวขาว ๑
 สารส้ม ๑ สารส้มสตุ ๑ มหาหิงคุ ๑ เกล็ดสินเธาว์ ๑
 ฌ้องสามย่าน ๑ เปราะหอม ๑ เกสรสารภี ๑ ตุมกา
 เครือ ๑ พญาสัตบัน ๑ ขิงแห้ง ๑ ไพลแห้ง ๑ มะขาม
 ข้อม ๑ ขิง ๑ เปราะหอม ๑ ผักแว้งแดง ๑ กะพังไทม ๑
 กระทอ ๑ กระเทียม ๑ กระเทียมสูก ๑ ขี้เหล็กเลือก ๑
 ผักเป็ดแดง ๑ ขัตมอนใหญ่ ๑ ผักกะขับ ๑ บัวขาว ๑

แสมสาร ๑ เสี้ยนยศ ๑ เขาควยเผา ๑ เข้ควัว ๑
กันชา ๑ น้ำตาลทราย ๑ สมุกตำเผาไฟ ๑ กระเซ้า
ฝึ่มก ๑ เภทมูลเพลิง ๑

พิภักยาแชน้ออลกอชช ๘๕ ตักกรั

๑ ยาสิ่งใด ๆ ในสรรพคุณไม่มีกำหนดซึ่งเข่นรากไม้
ยาหนักยาท ๑ แชน้ออลกอชช ๔๒ ตักกรั ๕ เอานช้ เกือน
หนึ่งจ้งใช้ได้ การบูรแชน้ออลกอชช ๘๒ ตักกรั อมจ้นไม่
ละลายแล้วเอานช้ ๑ เเทมออลกอชชเอานช้ ๑ ตามแต่จะ
ใช้ใ้ใ้ทุกอย่าง ฝึ่มกยหนัก ๑๐ แกรม แชน้ออลกอชช ๔๒
เอานช้ ๑๕ วันแล้วเอากรองให้ใสตามแต่จะใช้ ช้อ
ลอเทน่าไอยกิน หนัก ๑๒ เกรน ละลายออลกอชช ๘๒
ตักกรั ๕ แกรม ตามแต่จะใช้ใ้ตามโรคพิภัก ๗

ตำราพระโอสถ

ครั้งรัชกาลที่ ๒

อธิบาย

หนังสือที่เรียกว่าตำราพระโศภณเด่มนี้ ที่จริงเป็นหนังสือ ๒ เรื่องแต่เนื้องกัน คือ ตำรายาในโรงพระโศภณเรื่อง ๑ ตำราพระโศภณเรื่อง ๑ ข้าพเจ้าชานนามสมุทเด่มนี้แต่ว่า "ตำราพระโศภณ" เพื่อจะให้เรียกง่าย.

เรื่องตำรายาในโรงพระโศภณซึ่งพิมพ์ไว้ข้างตอนต้น มีตำนานปรากฏว่าเมื่อในรัชกาลที่ ๒ ปีวอกจัตวาศก จุลศักราช ๑๑๗๔ พ.ศ. ๒๓๕๕ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย ทรงพระราชปรารภว่าตำรายาในโรงพระโศภณยังบกพร่องนัก จึงโปรดให้พระวงศ์นรินทร ราชินิกุล ซึ่งเป็นโอรสของเจ้ากรุงธนบุรี เวदानันตราชการเปนใหญ่อยู่ในกรมหมอ เปนผู้รับกระแด้รับตั้งดีบถตามพระราชคณะเสวยราชการคตอกคจนราชฎร ผู้ใดมีตำรายาคิขอให้จดสรรพคุณยานั้น ๆ มาถวาย เพื่อจะได้ตรวจ

ดอบจดลงเป็นตำราไว้ในโรงพระโอสถ ครั้นนั้นผู้
 จดตำราซึ่งเคยใช้ เคยเห็นคุณ ถวายตามพระราช
 ประสงค์มาก กรมหมอลวดวงคงจะได้ดอบดวนเด็ก
 แต่ที่เชื่อว่าดีจริงจดลงไว้ในตำราหลวงสำหรับโรงพระ
 โอสถ ตำรานั้นมีฉบับหลวงอยู่ในห้องอาลักษณ์
 พระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๔ กรมพระดมมตอมรพันธุ์
 ประทานมาให้คัดสำเนาไว้ในหอพระสมุดวชิรญาณ
 ได้คัดเฉพาะที่มีชื่อผู้ถวายปรากฏอยู่ในฉบับหลวง มา
 พิมพ์ไว้ในสมุดเล่มนี้ข้างตอนต้น.

ตอนที่ ๒ ในเล่มนี้ ที่เป็นตัวตำราพระโอสถซึ่ง
 ได้เคยประกอบถวายจริง บางชนานได้จดหมายบอก
 วันที่ได้ตั้งพระโอสถนั้น ดอบคักราชได้ความว่าเมื่อ
 ในรัชกาลที่ ๒ จึงว่าเนื่องกับเรื่องข้างตอนต้น ตำรา
 พระโอสถนี้ หอพระสมุดวชิรญาณได้ค้นฉบับมา
 ๓ เล่มสมุดไทยขนาดบาง น่าเสียดายที่หนังสือ ๓ เล่ม
 นี้ เล่ม ๑ จะเป็นด้วยปลวกกัดหรือไฟไหม้ ข้างปลาย

ด้มุดขาดไปหน่อย ๑ แต่จะเพาะทำให้หนังสือข้างท้าย
 บรรทัดขาดหายไปเสียมากบ้างน้อยบ้างทุกหน้าด้มุด
 ถ้าจะใช้จำต้องเดาคำที่ขาดว่าจะเป็นอย่างไ การเดา
 คำรายา ข้าพเจ้าเห็นว่าเปนของไม่ควรทำ ด้วย
 พลาดด้มุดอาจจะเปนอันตรายแก่ผู้อื่น จึงยกทั้งเสีย
 ทั้งเล่ม คงใช้ได้แค่ ๒ เล่ม หนังสือชุดนี้เดิมเปน
 ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๒ กรมหลวงวงศาธิราช
 สนิท เปนมฤคตกอยู่กับพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า
 สายสนิทวงศ์ แล้วได้มาแก่พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมขุน
 ชัยนาทนเรนทร ประทานมายังหอพระด้มุดวชิรญาณ.

กรมหลวงวงศาธิราชสนิทได้ทรงศึกษาวิชาแพทย์
 มาแต่ในรัชกาลที่ ๒ ได้ทรงรับรักษาไข้ จนปรากฏ
 พระเกียรติคุณเมื่อในรัชกาลที่ ๓ ในปลายรัชกาลนั้น
 โปรดให้ทรงกำกับกรมหมอ แต่ได้กำกับต่อมาใน
 รัชกาลที่ ๔ จนประชวรเปนอัมพาต พระเจ้าบรมวงศ์
 เธอชั้น ๒ กรมขุนวรจักรธรานุภาพ จึงได้ทรงรับ

หน้าทักกับกรมหมอต่อมมา เพราะเหตุที่กรมหลวง
 วงศ์ศิริราชสันติทรงชำนาญวิชาแพทย์ แต่ได้รับ
 ราชการกรมหมอมาชำนาญ จึงทรงสละมค้ำราราแพทย์
 ใ้ไว้มาก แต่ทราบว่ามีเชื้อสิ้นพระชนม์ ค้ำราราแตก
 กระจายไปเสียหลายแห่ง พระองค์เจ้าสายสันติวงศ์
 ไม่ได้มาหมด แม้ที่ใ้ได้นำมาเสียตายที่การรักษาใน
 คอนหลัง หนึ่งคือถูกฝนและปลวกกัดชำรุดเสียมาก
 เมื่อกรมขุนชัยนาทนเรนทรใ้มา ทรงเกรงว่าหนึ่งคือ
 เก่าจะเป็นอันตรายเสียหมด จึงรับใ้ให้รับส่งมาใ้
 ในหอพระสมุดสำหรับพระนคร เพื่อรักษาใ้ใ้ให้อยู่
 ถาวรสำหรับชาติไทยต่อไป.

ข้างท้ายคอนค้ำราราโรงพระโอสถ ข้าพเจ้าใ้
 ดึงค้ำราราหอมเพิ่มเติมใ้ใ้อีก ๒ ขนาน เรียกว่ายา
 เทพมงคลขนาน ๑ ยาอินทโอสถขนาน ๑ ยา ๒ ขนาน
 นายพันโท หม่อมเจ้ากรรมสิทธิ ในพระเจ้าบรมวงศ์
 เชอ กรมขุนวรจักรธรานุภาพ มารักษาใ้ที่บ้าน

ข้าพเจ้า ได้วางยา ๒ ขนาน^๕ แก่คนไข้เวลายี่มีอาการ
 กระวนกระวาย ด้วยเส็ดต^๕คชนชิตทางหายใจ ระวัง
 ทุกขเวทนาได้จริง ข้าพเจ้าได้แต่เห็นตนเองจึงขอ
 คำরাไว้ หม่อมเจ้ากรรมสิทธิ์คิดให้ แต่ได้อุญาต
 ให้พิมพ์รักษาไว้ในสมุดเล่มนี้ด้วย แต่ข้าพเจ้าขอ
 คักเตือน^๕ผู้^๕ได้คำ^๕รา^๕เด^๕มัน^๕ไป ว่าคำ^๕รา^๕ยา^๕ไม่^๕ได้^๕ทำ^๕ให้
 เจ้า^๕ของ^๕เป^๕น^๕ห^๕ม^๕อ ผู้^๕ท^๕ม^๕แต่^๕คำ^๕รา^๕ยา^๕ถ้า^๕มิ^๕ได้^๕รู้^๕วิ^๕ชา^๕แพ^๕ท^๕ย์
 เอา^๕ไป^๕ประ^๕ก^๕อบ^๕ใช้^๕รักษา^๕โร^๕ค^๕โดย^๕พ^๕ด^๕การ อาจ^๕จะ^๕เป^๕น
 เหตุ^๕ให้^๕เก^๕ิด^๕อัน^๕ตรา^๕ย^๕หรือ^๕ไม่^๕เป^๕น^๕ประ^๕โย^๕ชน^๕ได้^๕ค^๕ง^๕คว^๕าม
 มุ่ง^๕หมา^๕ย ท่าน^๕ท^๕ง^๕ห^๕ด^๕าย^๕ผู้^๕ม^๕คำ^๕รา^๕เด^๕มัน^๕ ถ้า^๕ประ^๕ด^๕ง^๕ค^๕
 จะ^๕ใช้^๕รักษา^๕โร^๕ค^๕อย่า^๕ด^๕ิม^๕คว^๕าม^๕ท^๕ก^๕ถ^๕่า^๕ว^๕ขอ^๕ห^๕ด^๕ง^๕น ถ้า^๕แต่
 มิ^๕ได้^๕เป^๕น^๕ห^๕ม^๕อ^๕เอง ควร^๕จะ^๕ปร^๕ึก^๕ษา^๕หา^๕ร^๕ือ^๕ผู้^๕เป^๕น^๕ห^๕ม^๕อ
 เด^๕ีย^๕ก^๕่อน อย่า^๕ประ^๕ก^๕อบ^๕ยา^๕ซ^๕ิง^๕เม^๕็น^๕จ^๕ค^๕หมา^๕ย^๕เหตุ^๕ว่า
 เคย^๕ค^๕ง^๕ถ^๕ว^๕าย^๕เป^๕น^๕พระ^๕โธ^๕ด^๕ถ^๕ เอา^๕แต่^๕โดย^๕พ^๕ด^๕การ จึง
 จะ^๕เป^๕น^๕ผู้^๕ไม่^๕ค^๕ง^๕อยู่^๕ใน^๕คว^๕าม^๕ประ^๕มา^๕ท.

สารบัญ

บานแพนง		หน้าต้น
คำรยาโรงพระโอดถ		หน้า ๑
ยาดรพคุณวุฒิ	แก้๒๒	,, ๑
ยากดินรณิ	แก้๒๒	,, ๒
ยาเพองสมุทร	แก้๒๒	,, ๒
ยาอินทประทาน	แก้๒๒	
	แก้๒๒	
	แก้๒๒	
	แก้๒๒	
	แก้๒๒	
ยามหาอาวรุช	แก้๒๒	
	แก้๒๒	
	แก้๒๒	
ยาดูริยองครกัษ	แก้๒๒	
	แก้๒๒	
	แก้๒๒	
ยารมผ้าอ้อม	แก้๒๒	
ยามหาระวันพิศม์	แก้๒๒	

ยาด้หัตถ์รังษี	ทาแก้ตำบองราหู	หน้า ๕
ยาพรหมภักตร์	แก้โศกเศร้าร้าย	,, ๕
ยากำถังราชสีห์	บำรุงโลหิต	,, ๖
ยาขับโลหิตเน่าร้าย		,, ๗
ยาบำรุงโลหิตให้งาม		,, ๗
ยาสุรามธิคุณ	ขับโลหิต	,, ๘
ยาหนูกัด	ขับโลหิตอยู่ไฟ	,, ๘
ยาเพดิงกรด	ขับโลหิตอยู่ไฟ	,, ๘
ยาจักรรัตน์ทิพย์	แก้โศกเศร้าอยู่ไฟ	,, ๘
ยาประสะไฟ	แก้ลมทราง	
	๗ จำพวก	,, ๑๐
ยาประสะขาว	แก้พิษมดมทราง	
	๗ จำพวก	,, ๑๐
ยามหาเปราะ	แก้พิษมดมทราง	
	๗ จำพวก	,, ๑๑

ยาประดู่กระตุก

แก้ลมทราง

๗ จำพวก หน้า ๑๑

ยาแก้ลมทรางทั้ง ๗ จำพวก

,, ๑๑

ยาแดงวัดสุธา

แก้ตาแดง ตาแตกร้าย

เปื่อยเน่า

,, ๑๒

ยามหาสุชุม

แก้ข้อ แก้ริดสีดวง

,, ๑๓

ยามหาอุคม

แก้ข้อ แก้ริดสีดวง

,, ๑๓

ยาสุริยาริจร

ชิวจักษุ จำเวียน

ชิวชิว
นาเดียงจักษุ

,, ๑๔

ยาเทวจักษุ

แก้ข้อเน้อ ข้อส่าย

แก้ตาแดง

,, ๑๔

ยาอินทจักษุ

แก้ริดสีดวงลม ชิวจักษุ

,, ๑๕

ยาเทพยจักษุ

แก้ข้อต่าง ๆ

,, ๑๕

ยาตั้งขรัคัม

แก้ข้อ แก้ผดผด ชินตา

,, ๑๖

ยาแผ้วไฉยนา

แผ้วจักษุ

,, ๑๖

ยาอินทโชติ

แก้ข้อ

,, ๑๗

ยารัตนโรค	แก้คอหมอก แก้ตาขี้ หน้ำ	๑๗
ยาสุวรรณไกรตาศ	แก้ขบปวดเคือง	,, ๑๘
ยาแผ้วอากาศ	แก้คอ แก้ตาขี้ ตามัว	,, ๑๘
ยาประสระเกตุ	แก้หิด	,, ๑๘
ยาประสระนามะนาว	แก้หิด	,, ๑๘
ยาแก้หิด		,, ๒๐
ยาแก้หิด		,, ๒๐
ยาแดงใหญ่	แก้คอ แก้ตาแดง	,, ๒๑
ยาดังขรค์มี	แก้เจ็บตา ตาแดง	,, ๒๒
ยาตรีวัตต์ติมตา	แก้ตมพรรดิก	,, ๒๓
ยาทำตายเมฆ	แก้ตมในกองพรรดิก	,, ๒๓
ยามหาอายุเวก	แก้ตมในกองพรรดิก	,, ๒๔
ยาตรีมตาใหญ่	แก้ตมพรรดิกอันเกิด ในกองบัตตมาฏ รัตตมาฏ	,, ๒๔
ยาแก้ตมขันธ์ง		,, ๒๕
,,		,, ๒๕

ยาแก้ลมขี้หนูสูง	แก้อุทรังคมาวาต	หน้า ๒๖
	กัณฑ์ทำให้คุดมคั่ง	หน้า ๒๖
ยาแก้ทวาริโรค	แก้พิษฝีซึ่งทำให้คั่ง	,, ๒๗
ยาพอกแก้พิษฝี		,, ๒๗
,, " " "		,, ๒๗
,, " " "		,, ๒๗
,, " " "		,, ๒๗
,, " " "		,, ๒๗
ยาแก้บ่วง ๕ ประการ		,, ๒๘
ยาแก้บ่วง		,, ๒๘
,, " "		,, ๒๘
,, " "		,, ๓๐
,, " "		,, ๓๐
ยาอินทโอสถ	แก้ไข้ แก้ตับ	
	แก้หืด วิดดีดวง	
	วรรณโรค	,, ๓๑

(๖)

ยาเทพมังกด	แก้หอบ แก้ชัก	
	แก้สดบต่างๆ	หน้า ๓๒
หมายรับสั่ง ยกขวัญเข้าครุหมอ		,, ๓๓
วิธีแก้ไขเจ็บ แผลว่าด้วยยาควินิน		,, ๓๔
ตำราพระโอสถ		,, ๓๕
พระตำรามหาไชยเวก	แก้ลม ๓๕ ประการ	,, ๓๕
ยาไวยเทพี	แก้เสมหะแห้ง	
	แก้ลมบ้ตฆาฏ	
	อัมพฤก ดมกต์อน	,, ๓๖
พระตำรามหาวาโย	แก้ลม แก้โลหิต	
	หืดไอ กัด่อน	
	ไล่เดือน	,, ๓๗
พระโอสถทรงสุบ		,, ๓๘
พระโอสถกัณฐ์คีวิเวก		,, ๓๙
พระตำราน้ำคัปปิคม์		,, ๓๙

พระโอสถมหาจักรใหญ่	แก้ลมพรศักดิ์	
	ดมบัตตฆาฏ	
	ดมเมื่อยขบ	หน้า ๕๐
พระโอสถทรงรม		,, ๕๐
ตำรา ^{๕๕} ผงตำราหดวง		,, ๕๓
พระตำราวิद्धัมพยา	แก้ลม แก้ไข	
	บัสต์ดาวะไหด	
	แก้สันนิบาต	
	จุกเดี่ยว	,, ๕๓
พระตำรายาเขียว	แก้ไข้ตาตดำต	,, ๕๓
พระโอสถน้ำมัน	แก้เหน็บชา เมื่อย	
	ขบ ฟกบวม	,, ๕๒
พระโอสถแก้		
ริดสีดวงงอก	แก้เม็ดขอด	
	ตำโถงธาตุ	,, ๕๒
พระโอสถทุเตา		,, ๕๓

พระโศภิตทรงกรม	หน้า	๕๕
คำราพระโศภิตตั้งประจำเวลา	,,	๕๕
พระโศภิตถวายเวลาเช้า	,,	๕๕
พระโศภิตถวายเวลาสี่โมงเช้า	,,	๕๕
พระโศภิตถวายเวลาบ่าย ๒ โมง	,,	๕๕
พระโศภิตถวายเวลาทุ่มเศษ	,,	๕๖
พระโศภิตถวายเวลา ๒ ยาม	,,	๕๖
พระโศภิตหิงคุ์	แก้พระวาโย	
	บัตตฆาฏ	,, ๕๗
พระโศภิตหิงษธาตุ	แก้พระวาโย	
	กต้อน บัตตฆาฏ	,, ๕๗
พระโศภิตวิปฺรุระธาตุเตโช	บำรุงพระธาตุ	,, ๕๘
พระโศภิตทรงเหยียบ		,, ๕๘

บานแพนง

๑ ศุภมัสดุ จุติศักราช ๑๑๗๕ มกษะสังวัจฉาร
มฤคศิรมาศกาพปักข์ เตรงมัตถฤคครุวาร บริเฉท
กาดำหนด พระบาทสมเด็จพระบรมชนกรมฤคราชาธิบดี
ศรีวิสุทธิวงษ์ อองควรามหาพุทธชางกูรราช บรมนารถ
บรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพิชราชธรรม
ประกอบด้วยพระกรุณาคุณอันประเสริฐ ได้มหา
ปราบดาภิเศกผ่านพิภพ กรุงเทพ ทวาราวดี ศรีอยุธยา
มหาดิลกภพ นพรัตนราชธานีบุรีรมย์ เสด็จออก
ณพระที่นั่งบุษบกมาตามหาจักรพรรดิพิमान โดย
สดถานอตุรามีมุข พร้อมด้วยเสวกากรบวรราชกระวี
มนครีมุขมาตยานุชิต อุตติยชาติราชสุริยวงษ์ พงษ์
พดุมหาโหราจารย์ พร้อมด้วยแม่ของบาทบงกษมาศโดย
อันตัมภานาศักดิ์ จึงทรงพระดำริห์ว่า ทุกวันนี้ก็มี

แพทย์ณโรงพระโอสถเลื้อมสู่ญไป มิได้เป็นเรื่อง
ค้นเรื่องปตาย อนึ่งเจ้าแพทย์ผู้เถาทชำนาญใน
ลักษณะโรค แลสรรพคุณแห่งยานก็มีอยู่น้อย ภาย
หลังยากที่กฤตบุตรจักได้เรียนให้ชัดเจนได้ แล้วทรง
พระมหากรุณาจะให้เปนนิตานุหิตประโยชน์แก่ดมณ
ซึ่งพราหมณ์ อาณาประชาราษฎรในขอบเขตต์ดีมา
สืบต่อไป จึงมีพระราชโองการมาณพระบัณฑิต
มหานาท คำรัสสั่งพระพงษ์อำมรินทรราชินิกุล ให้สืบ
เสาะหาคำรายาลักษณะโรคทั้งปวง ในข้าทูลตลอดของชุด
พระบาท แลราษฎร พระราชาคณะทุกอารามก็ได้
ส่งมาทูลเกล้า ฯ ถวายหลายฉบับ มีวิธีต่าง ๆ กัน

ตำรายาโรงพระโศภิต

๑ สติธิการิย จะกล่าวคำภีร์ยา คือวิเศษสรรพคุณ
ตำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในกาลก่อน ประมวลไว้ให้แก่
สรรพโรคทั้งปวงต่าง ๆ ดับกันมา

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพคุณยา
ซึ่งจะแก้สรรพจักษุโรค สมมุติว่าค่อนั้น โดยในยดั่งนี้

๑ ยาชื่อสรรพคุณวุฒิ เอาพิมเสน ทินทนำสุทฺธิ
บัตถังก์ คีตาสุทฺธิ โกฎทั้งห้า กระจวาน ตรีกระจุก
ตรีผลา รากกระจังโหม รากหญ้านาง รากชาเกดือ
กะชาย ไพร หอม กะเทียม ไขมันอ้อย คีคะชันภาค
คิงูเหล็ดอม คีจระเข้ คีเต่า เอาเสมอภาค ทำเปนจุน
บดด้วยน้ำมนาว บดทำแท่งไว้ ฝนบ้ายจักษุ แก้
สรรพค้อทั้งปวงหายคีนึก ๆ

๒ ยาชื่ออกฉิมธรณี เอาพิมเสนส่วน ๓ รากอัญชัน
 ๒ รากขี้เหล็ก รากขี้กาแดง รากขี้ดม่อน ดั่งตะ
 ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำมะนาวบ้าย
 จักษุ แก้อ้อหมอกให้เกิดขึ้นจากองค์จักษุหายคืนัก ฯ

๓ ยาชื่อเฟื่องส้มูท เอาดีจระเข้ ดำรัส้ม ดั่งตะส่วน
 ดินถ่านำสุททิ ๒ ส่วน ใบทองหลางใบมน ๓ ส่วน ทำ
 เป็นจุนบดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำมะนาว บ้ายจักษุ
 แล้วค้อหมอกให้เกิดขึ้นไปหายคืนัก ฯ

๔ ยาชื่ออินทประทาน เอาพิมเสน ดินถ่านำสุททิ
 พริกถ่อน ชิงดัด ดั่งตะส่วน ใบผักเค็ด ใบข้อนกตอง
 ดั่งตะ ๒ ส่วน ทำเป็นจุน เอาสรรรพคี่เข่น้ำมะนาวเป็น
 กระจาย บดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำมะนาวบ้ายจักษุ
 แก่ไม้ดัดจักษุกระทำให้จักษุข้ำให้แดง แก้ออดฤกดวง
 (ริดดีดวง) ชันจักษุ แก้อ้อหมอกค้อดงนั้นหายคืนัก ฯ

๕ ยาชื่อมหาอาวูร เอาพิมเสนเก็ดดีด ดอกจันทร์
 กระจวาน โกฎ้อ โกฎูเขมา เทียนต้บบุษ ตามยา

ชิงสด ขมิ้นอ้อย คีจรวเข้ คีตะพานน้ำ สิ่งละส่วน
 ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ฝนใส่จักษุ แก้สรรพทุกดวง
 (ริดสีดวง) ขันจักษุ แด่สรรพค้อทั้งปวงหายคั่นัก ๆ
 ด้รพยา ๕ ขนาน^{นี้} ของข้าพระพุทธเจ้าขุนราช
 เนตร ทูลเกล้าฯ ๆ ถวาย ขอเดชะ ๆ ได้ใช้แล้ว

๑ สิทธิการีย จะกล่าวคำภีร์ยา คีอวิเศษ
 ด้รพคุณดำเร็จ อันอาจารย์กล่าวประมวญไว้ ให้
 แก้ด้รพโรคทั้งปวงค่าง ๆ ดับกันมา

ใน^{นี้}จะว่าแต่ด้รพคุณวิเศษ คีอคณะด้รพยาที่
 จะแก้ ซึ่งโรคอันบังเกิดแก่กุมาร กุมารี ทั้งหาย
 อันเป็นอาคันตุะโรค ซึ่งโลกสมมุติว่าตำบองราหู^{นั้น}
 โดยในยด^{นี้}

๑ ยาชื่อสุรียองครักษ์ เอากระดูกคีตะวานรเผา
 ไคดเสมา ดอกหนาด รากกะทกรก เปราะหอม
 สิ่งละส่วน ผิวมะคุมอ่อน ๓ ส่วน คราบงูเห่า ๘ ส่วน

ทำเป็นจุนบดตะถายน้ำดอกพิกุดคัม แทรกทองคำเปลว
 ลง ๑๑ แผ่นทำแท่งไว้ ตะถายน้ำใบหญ้าแพรก น้ำ
 ใบพิมเสนก็ได้ คัมตามวิธีให้กิน แก้ไขในกุมาร
 อันค้องดำบองราหู ๑๒ เดือน แดค้องแม่ชื้อ ๗ วัน
 แดแก้ด้รพบกษทงปวง มีดุ้่นนทบักษเปนคั้น มีกาพ
 บักษเปนที่ดุ้ด นันหายดุ้่นวิเคษนัถ ๗

๒ ยารมฝ้าอ้อม เอาใบสาบแรังใบสาบกา ใบ
 หนาด ใบหว่านน้ำ ใบหิงหาหยนา โคลงันโต กะดอง
 แมงดา เขากระบือ มหาหิงคู้ เอาแ่ลมอภาค ทำ
 เปนจุน แ่้วเอาโรยในถ่านไฟรมฝ้าอ้อมแดแก้
 ดำบองราหูหายดุ้่นถึ ๗

๓ ยาชื้ออมหาระวันพิศ เอาโกฏูกระตุก กฤษณา
 ใบหนาด หอมแดง ด้ิ่งละด้่วน เปราะหอม ๒ ด้่วน
 ทำเปนจุน บดด้้วยน้ำหอมแดง ทำแท่งไว้ ตะถาย
 น้ำดอกไม้พั้นแก้พิศมีดำบองราหู อันบังเกิดมาด้้วย
 ธาตุทง ๕ ภายนอกนันหายดุ้่นถึ ๗

๔ ยาชื่อสดัสดังษี เอาขนแร้ง ขนกา ไคดเส้มา
 ใบหนาด เด้บเมงตา มหาหิงค์ เอาเส้มอภาค ทำ
 เปนจุน บดด้วยน้ำใบหิงหายนา ทำแท่งไว้ ละลาย
 น้ำค้ำ น้ำมตร ก็ได้ ทาตัวกุมารอันต้องดำบองราหู
 ๑๒ เดือน ซึ่งเป็นอาคันคุดะโรคหายสิ้นคืนัก ๆ

ดรรพยา ๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า ขุนกุมาร
 ประเสริฐ ทุตเกล้า ๆ ถวาย ขอเศษ ๆ ได้ใช้แล้ว

๑ ดิถีการีย จะกล่าวคำรายา คือวิเศษดรรพ
 คุณดำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวญไว้ ให้แก่
 ดรรพโรคทั้งปวงต่าง ๆ สืบกันมา

ในที่นี้จะว่าแต่ดรรพคุณวิเศษ คือคณะดรรพยาที่
 จะแก้ซึ่งโรค อันเปนชาติโตหิด อันบังเกิดตามฤค
 เคยอันเปนปรกติโทษโดยไผยดังนี้

๑ ยาชื่อพรหมภักตร์ เอาผลจันท์ ดอกจันท์
 ดั่งละส่วน มหาหิงค์ ยางสดัดไต การบูร ดั่งละ

๕ ส่วน พริกหอม ๕ ส่วน ทำเปนจุน เอาน้ำเปิดอก
 มะรุมคัมเปนกระสาย บดแล้วจึงเอาได้กะทะขึ้นตั้งไฟ
 กวนพอปั้นได้ ทำแท่งไว้กินตามธาตุหนักธาตุเบา
 ชะระโตหิตเน่าร้าย ซึ่งกระทำให้อวดท้องให้จุกเสียด
 หายสิ้นวิเศษนัก ๑

๒ ยาชื่อกำถิงราชดีห์ เอาผลจันท์ ดอกจันท์
 กระจวาน กานพลู เลือดแรด ลิงละส่วน โกงสุล
 โกงเฮมา โกงเชียง โกงจุลาดำพา โกงบัว เทียนดำ
 เทียนแดง เทียนขาว เทียนเข้าเปิดอก เทียนตา
 คักแคน ลิงละ ๒ ส่วน เจตมูลเพลิง สัก้าน คีปดี ชิงแห้ง
 รากชะพลู ดอกพิกุล ดอกบุนนาค ตำรภี เกสร
 บัวหลวง ดอกมณี ดอกจำปา ดอกกะดังงา ดอกคำ
 กฤษณา กล้าพัก ชตุค ขอนดอก อบเชย ชะเอมเทศ
 จันท์แดง จันท์ขาว ลิงละ ๕ ส่วน ฝางเส้น
 ๘ ส่วน คัมตามวิธีให้กินบำรุงโลหิตให้งามบริบูรณ์
 วิเศษยิ่งนัก ๑

๓ ขนานหนึ่ง เขารากคนที่ต่อ รากมะอึก เป็ดอก
ไม้แดง เป็ดอกนนทรี พริกไทย ชิงแห้ง ดั้งดี
เปล้าน้อย เปล้าใหญ่ เอาเสมอภาค คัมตามวิธีให้
กินขับโลหิตอันเน่าร้ายหายสิ้นวิเศษนัก ฯ

๔ ขนานหนึ่ง เอาสารส้มล้วน ๓ โใบมะกา แก่น
แถมสาร ผางเด่น เป็ดอกนนทรี ดั้งละล้วน คัมตาม
วิธีให้กินบำรุงโลหิตให้งาม ทั้งขับโลหิตเน่าร้ายซึ่ง
กระทำอาการให้จุกเสียดแน่นเพ้อคลื่นเหียน แดแก่
โลหิตคั่วปดถึงเกาะตามกระดูกสันหลังนั้นหายสิ้นวิเศษ
นัก ฯ

สรรพยา ๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า หมั่น
อินเวทย ทูลเกล้า ฯ ถวาย ขอเดชะ ฯ ได้ใช้แล้ว

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยคำรายา คือวิเศษ
สรรพคุณดำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวญไว้
ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่าง ๆ สืบกันมา

ใน^{นี้}จะว่าแต่^{นี้}สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยา
ซึ่งจะแก้สรรพโลหิตโรค อันบังเกิดในวิธีกุณฑลเพลิง
ก่^{นี้}ว่าคือคอดอดบุตรแล้ว^{นี้}เดอนอนเพลิงอยู่นั้นโดยไนยดัง^{นี้}

- ๑ ยาชื่อสุรามะชิคุณ เอารากกุ่มทั้งสอง ^๕ตั้งละ
๓ ส่วน รากนกนา ๑๒ รากชกาแดง ไบมะตุ่ม
รากทองแดง ยาคำ ^๕ตั้งละ ๑๖ ส่วน รากคัตเค้าสด
๕๐ ส่วน ไบมะกา ๘๐ ส่วน รากชะพลู ๒๐๒ ส่วน
ต้มตามวิธีให้กิน ชับโลหิตเน่าร้ายให้ตกสิ้นคืนัก ๆ
- ๒ ยาชื่อหนูกัด เอาตรีกะฐิก ^๕สารส้ม ^๕ตั้งละ
บาท ๑ ถ่านไม้ดีก หอยแครงเผา^๕ตั้งละ ๓ บาท หนุ้า
ยอนไฟ ๕ บาท ผดมะกรูด ๓ ผด ทำเป็นจุนบดทำ
แห้งไว้ กระจายสุราให้กินตามกำลัง ชับสรรพโลหิต
ซึ่งเน่าร้ายทั้งปวงอันบังเกิด^๕ในวิธีกุณฑลเพลิงก็ดี แด
บังเกิด^๕ในโลหิตปรกติโทษ แดทุจริตโทษก็ดี ยา
ชาน^๕นั้นสามารถแก้ไขได้ทุกประการ ตามอาจารย์ยก^๕ว่า
ไว้ดี^๕กับ^๕มา ว่าวิเศษยิ่งนัก ๆ

๓ ยาชื่อเพลิงกรด เอาสังข์เผา ส่ารส้ม ดิน
ประดีขาว เทียนดำ เทียนขาว ผลจันทร์ ดอกจันทร์
ศรีภูก ไพล ขมิ้นอ้อย เก็ดดินขาว ดั่งละส่วน
เปลือกทั้งก่อน เปลือกมะพูด เปลือกมะเก็ด อาก
คองแตก ดั่งละ ๒ ส่วน ทำเปนจุนบดทำแท่งไว้
ละลายน้ำส้มสายชูให้กินตามกำลัง ขับโลหิตในวิธ
กูดเพลิง คือคอดคบุตรแล้วแตนอนเพลิงอยู่นั้น โลหิต
เน่าร้ายทั้งปวงตกสิ้นคืนัก ๆ

๔ ยาชื่อจักรรัตนทิพย์ เอาโกฏเขมา โกฏพุงปลา
เทียนดำ เทียนขาว เปราะหอม คีปดี ผลคัตเค้า
ดั่งละส่วน เจตมุด ๒ ส่วน คองคิง ๘ ส่วน ทำเปนจุน
บดทำแท่งไว้ ละลายสุราให้กินตามกำลัง ดันโลหิต
เน่าร้ายอันเกิดขึ้นในวิธกูดเพลิงนั้นหายวิเศษนัก ๆ

๕ สรรพยา & ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า หมั้น
จะมรดิน ทูตเกล้า ๆ ถวาย ขอเคชะ ๆ ได้ใช้แล้ว

๑๐ ดิถีการิย จะกล่าวด้วยคำราชา คือวิเศษ
 ด้รวรพคุณล้ำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวญไว้
 ให้แก่ด้รวรพโรคทั้งปวงต่าง ๆ ดื่บกันมา

ในทั้นจะว่าด้วยด้รวรพคุณวิเศษ คือคณะด้รวรพยา
 ซึ่งจะแก้วโย อันบังเกิดในกุมาร โดกตมมุติวาตม
 ทราง ๗ จำพวกนั้นโดยในยดงัน

๑ ยาชื่อประสะไพล เอาผลจันท์เทศ กระจวาน
 กานพลู ผิวมะกรูด หว่านน้ำ ชิงแห้ง หอมแดง
 มหาหิงคุ์ ยาคำ น้ำประดานทองสุทอิ การบูร ดิ่ง
 ตะล่วน ไพร ๑๑ ส่วน ทำเปนจุนบดทำแท่งไว้ ตะตาย
 น้ำมะกรูดเผาให้สุก แทรกการบูรให้กิน แก้ตมทราง
 ทั้ง ๗ จำพวก ซึ่งกระทำพิศม์ต่าง ๆ นั้นหายดีนิก ๆ

๒ ยาชื่อประสะขาว เอาดั่งซ์เภา เบยผู้เภา กระจตุง
 งูทับด้มิงคตาเภา พยาชา รากพุงดอ รากมะนาว
 ปูนขาว ชะมดเซียง พิมเสน เอาเตมอภาค ทำเปนจุน
 เอาน้ำทศเภา เอาน้ำเนาเวยว แทรกดิ่งเหต้อมเปน

กระสายบดทำแท้งไว้ ๓ กระจายน้ำดอกไม้ไว้ให้กินแก้
พิษมีดมทราบทั้ง ๗ จำพวกหายดังนี้ ๗

๓ ยาชื่อมหาเปราะ เขาดอกบุษราคัม กฤษณา
กดำปัก ผิวมะกรูด หัวน้ำ การบูร ไคร้หอม
หอมแดง ดั่งตะล่อน เปราะหอม ๓ ส่วน ทำเป็นจุน
บดทำแท้งไว้ ๓ กระจายน้ำดอกไม้แทรกพิมพ์เด็น ทั้งกิน,
ทั้งชะโลม, ทา, ก็ได้ แก้พิษมีดมทราบทั้ง ๗ จำพวก
แต่สรรพทรางอันจรมานันหายดังนี้ ๗

๔ ยาชื่อประดู่กระตุก เขาตรีกะฐกุด ดักขันธ์
ชะพลู เป็ด้าน้อย กะเทียม ส้มอเทศลูกใหญ่ ดั่ง
ตะล่อน กระดุกงเห่าเผา ๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท้ง
ไว้ ๓ กระจายน้ำผักเบ็ดแดงคั้นให้กิน แก้ดมทราบทั้ง ๗
จำพวกนั้นหายดังนี้ ๗

๕ ขนานหนึ่งแก้ดมทราบ เขามุดแพรวุ่ พริกไทย
แก้ว ๒ ถ่านไม้ดีก ๓ ปูนแดง ๔ ทำเป็นจุนบดทำ

แท่งไว้ตะตายน้ำมะกรูดทาที่อุ้งกุมาร แก้วมทราง
ทั้ง ๗ จำพวกหายคีนึก ๑

สรรพยา & ขนानัน ของข้าพระพุทธเจ้า หมื่น
พรหมาเนตร ทุดเกล้า ๑ ถวาย ขอเดชะ ๑ ได้ใช้แล้ว

๑ สติธิการีย จะกล่าวด้วยคำรายา คือวิเศษ
สรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวญไว้
ให้แก้สรรพโรคทั้งปวงต่าง ๆ ดีบกันมา

ในที่นี้จะว่าด้วยสรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยา
ที่จะแก้จักษุโรค สัมมุติว่าค้อต่าง ๆ นั้นโดยไนยดังนี้

๑ ยาชื่อแดงวัดสุธา เอาชะมดเขียง พิมเสน
ฝิ่นดิบ ผลจันทน์เทศ อบเชยเทศ กฤษณา ดั่งละด่อน
จันทน์ทั้ง ๒ ดั่งละ ๒ ส่วน ขอนดอก ครั่งคั้น
เปลือกมะขามขบ เปลือกมะไฟ ดั่งละ ๕ ส่วน ทำ
เปนจุนบดด้วยน้ำดอกมะลิสด ทำแท่งไว้ในร่มกว่า
จะแห้ง ฝนบ้ายจักษุ แก้วจักษุแดง ให้ปวดให้เคือง

เผื่อหมอกมัวให้สว่าง ด้มานจักขุแตกกว้างเบียดหน้า
ทั้งปวงหายคืน ๗

๒ ยาชื่อมหาสุขุม เอาขมิ้นอ้อย กระทือ ใพล
ดิ่งตะล່วน พริกอ่อน ชิงแห้ง ดิ่งตะ ๒ ส่วน ดินถนำ
ใบผักเค็ด ดิ่งตะ ๑๒ ส่วน ใบขี้ ๓๒ ส่วน ทำ
เปนจุนบดด้วยน้ำใบผักเค็ด ทำแท่งตากไว้ในร่ม
กว่าจะแห้ง ฝนบ้ายจักขุ ขำระต่อสายโลหิตในดวง
จักขุขาว แก่น้ำในจักขุตา แดแก่ริดดีดวงในจักขุ
แดแก่ด้รพต่อทั้งปวงหายคืน ๗

๓ ยาชื่อมหาอุคม เอาเทียนดำ เทียนขาว เทียน
ด้คบุษ ดอกจันทน์ ดินทเด ผดปราย ผดมะขามบ้อม
แก่นเทียนด้คบุษ แก่นด้นเหนือ ดอกชดุด ดิ่งตะล່วน
ชะมดเซียง พิมเสน ดิ่งตะ ๒ ส่วน ด้ฟาน ด้จรเซ
ด้เพะ ดิ่งตะ ๓ ส่วน ทำเปนจุนบดด้วยน้ำเถาคำด้ง
ทำแท่ง ฝนด้วยน้ำค่างบ้ายจักขุ เผื่อจักขุแก่หมอก

มัวให้สว่าง แก้วรัตตวงจักษุและ แดแก่ด้รพค้อ
ทั้งปวงหายวิเศษนัก ๆ

๔ ยาชื่อสุริยาธิจร เอาผลจันทน์เทศล้วน ๑ ดอก
ขจร ๒ ล้วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำท่า
บ้ายจักษุ เปนยาชุมิวจักษุ แดจําเรณูซึ่งน้ำเลี้ยงจักษุ
ให้บริบูรณ์วิเศษนัก ๆ

ด้รพยา ๔ ขนาน^{นี้} ของข้าพระพุทธเจ้า ชุน
ประสาทไฉนมา ทูตเกล้า ๆ ถวาย ขอเดชะ ๆ ได้ใช้แล้ว

๑ ดิทธิการีย จะกล่าวด้วยคำรายา คือด้รพ
คุณดำเร็จ อันอาจารย์ในก่อนประมวญไว้ ให้แก่
ด้รพโรค ต่าง ๆ สืบกันมา

ในที่^{นี้}จะว่าแต่ด้รพคุณวิเศษ คือคณะด้รพยา
ซึ่งจะแก่ด้รพจักษุโรค สัมมุติว่าค้อต่าง ๆ นั้นโดย
ไฉนดัง^{นี้}

๑ ยาชื่อเทวจักษุ เขาพินเส้น พริกถ่อน ชิงแห้ง
กะเทียม ขมิ้นอ้อย ไพร ดั่งละล้วน ยอดมะกอก

ยอดมะตูม ด้งตะ ๒ ส่วน ดินถนําสุทธิ ๔ ส่วน ทำ
 เปนจุนบดด้วยนํามะนาว ทำแท่งไว้ ฝนบ้ายจักษุ
 แก่คอเนื้อ ค้อด้าย แดแก่จักษุแดงเปนด้ายโหด
 ต่างๆ แก่ไม้ตดให้จักษุขี้ แก่ยอดกริดด้ดวงชั้นใน
 จักษุที่หายคั้นัก ๑

๒ ยาชื่ออินทจักษุ เอาพริกด่อน ชิงสด กระทือ
 ไพร กะเทียม ใบผักเค็ด ใบปืบ ด้งตะส่วน ดินถนํ
 สุทธิ ๕ ส่วน ทำเปนจุนบดด้วยนํามะนาว ทำแท่งไว้
 ฝนด้วยนํามะนาวบ้ายจักษุ แก่กริดด้ดวงตมชั้นจักษุ
 ให้จักษุเบยก แก่น้ำจักษุตกหายคั้นคั้นัก ๑

๓ ยาชื่อเทพยจักษุ เอาพิมเสน พดิกด่อน ฝ่มอ
 ไทย ฝ่มอพิเภก ตุกกะค่าน้ำเงินสุทธิ ด้งด้สุทธิ
 บัดดงักคีธาสุทธิ ด้งตะส่วน ดินถนํ ๒ ส่วน ทำ
 เปนจุนบดด้วยนํานมแพะ ทำแท่งตากไว้ในร่มกว่า
 จะแห้ง ฝนด้วยน้ำท่าบ้ายจักษุ แก่ด้รพค้อต่าง ๆ
 ทัง ๓ ฤคูนันหายคั้นักวิเศษคั้นัก ๑

๔ ยาชื่อสังขรคัมมิ เอาชะมดสด พิมเสน ดั่งละส่วน
 ดินทเทเช่น้ำมะนาวไว้อย่าง
 แล้วเอาด่างเคี้ยว จึงเอามา
 เช่น้ำทำไว้แต่เช้าถึงเที่ยง แล้วเอาตากแดดให้แห้ง
 ๓ ส่วน รากฟ้าเบ้น ดินถนำสุทฺธิ ดั่งสุทฺธิ ดั่ง
 ละ ๕ ส่วน ทำเปนจุนบดทำแห้งไว้ ฝนบ้ายจักษุ
 แก้วรพค้อให้ปวดให้เคืองต่าง ๆ แก้วคากขนจักษุ
 ก็ได้ หายวิเศษนัก ๆ

๕ ยาชื่อแก้วไยหนา เอาพิมเสนส่วน ๑ ใบผักเค็ด
 หอม ขิง กัดบับัวหวดวง ดินทเท ดินถนำสุทฺธิ
 ดั่งละ ๘ ส่วน ทำเปนจุนบดด้วยน้ำมะนาว ฝนใส่
 แก้วจักษุหายวิเศษนัก ๆ

สรรพยา ๕ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า ขุน
 ราชเนตร ทูตเกล้า ๆ ถวาย ขอเดชะ ๆ ได้ใช้แล้ว

๐ ดิถีการีย จะกล่าวด้วยตำรายา คือวิเศษ
 สรรพคุณตำรายี้ อ้นชาจารย์เจ้าในก่อนประมวญไว้

คือคณะสรรพยา ให้แก้สรรพโรคทั้งปวงต่าง ๆ ดื่บกันมา

ในหนังสือว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยา
ซึ่งจะแก้สรรพโรค สัมมุติว่าคือทั้งปวงนั้นโดยในยดั่งนี้

๑ ยาชื่ออินทโชติ เอาชะมดสด คุกกะตำน้ำทอง
ดั่งตะ ๔ ส่วน ผื่นสุททิ ๕ ๖ แผะ ดั่งข้เผาะ อุกพิค
คิปตี ดั่งตะ ๒ ส่วน ดั่งเห็ดหอม คีตยาอน กำยาน
ดั่งตะ ๓ ส่วน พิมเสน ดินถนำ บัดดังกคีตา ครังคิน
เป็ดอกมะขามขบ ดีเดี่ยวเทศ ผดจันท์เทศ แก่น
จันท์ทั้ง ๒ แก่นส้ม แก่นชร้องแมว แก่นเหล็ก
รากหญ้านาง รากขี้ดมอน รากตาตหม่อน หัวหอม
ผดมะเื่อ ดั่งตะ ๔ ส่วน ทำเปนจุนบดด้วยน้ำมะงัว
ทำแห้งไว้ ฝนได้จักษุ แก้สรรพค้อทั้งปวงหายดั้นัก ๆ

๒ ยาชื่อรัตนโรค เอาเบญญ์เผาะ คิปตี ดั่งตะ
๒ ส่วน คีตยาอน ๓ ส่วน พิมเสน ดินถนำ บัดดังก
คีตา แก่นส้มอไทย แก่นชร้องแมว แก่นเหล็ก

รากกำจาย ดิ่งละ ๕ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะนาว
ทำแท่งไว้ ฝนใส่จักขุแก้คอหมอก แดแก่ตาช้ำทั้ง
ปวงกดี หายดีน วิเศษนัก ๆ

๓ ยาชื่อสุวรรณไกรธาค์ เอาชาดหรรษคุณจีน
ส่วน ๑ บัตถังกีตา เม็ดดีโนมะฝ่อ เป็ดอกมะขามขบ
แก่นจันทร์แดง แก่นชว่องแมว พิมเสน ดิ่งละ ๕ ส่วน
ทำเป็นจุนบดแทรกทองคำเปลวพอควร บดด้วยน้ำ
ดอกไม้เทศทำแท่งไว้ ฝนใส่จักขุ แก้สรรพค้อทั้งปวง
ซึ่งกระทำให้ปวดเคือง แดล้มจักขุมันนั้นหายดีนนัก ๆ

๔ ยาชื่อแผ้วอากาศ เอาชะมดสดส่วน ๑ ตีปดี
พริกไทย ดิ่งละ ๕ ส่วน ชิงแห้ง ๘ ส่วน ดินถนำ
ขมิ้นอ้อย ไซด ดิ่งละ ๑๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่ง
ไว้ ฝนด้วยน้ำท่าใส่จักขุ แก้สรรพค้อทั้งปวง แดแก่
จักขุช้ำแดงเป็นสายโลหิต แดแก่หมอกมัวกตุ้มจักขุ
มิได้เห็นอนโค หายดีนนัก ๆ

สรรพยา ๔ ขนานนี้ ของขุนทิพยเนตร ได้ใช้แล้ว

๑ สิทธิการีย จะกล่าวด้วยคำรายา คือวิเศษ
 ธรรมคุณดำเร็จ อันอาจารย์ในก่อนประมวญไว้ ให้
 แก่สรรพโรคทั้งปวงต่าง ๆ สืบกันมา

ในทีนี้จะว่าด้วยสรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่
 จะแก้ซึ่งโรค อันเป็นชาติคือสรรพหัตถ์นั้นโดยในบัดนี้

๑ ยาชื่อประสะเกลือ เอน้ำฝาง น้ำวบขม น้ำ
 รากหญ้าคา น้ำเกลือ น้ำสดัดใบ น้ำกระเทียม น้ำบรเพ็ด
 เอาเต็มอภาคใส่กะทะลงกวนไปให้จนบั้นได้ ให้กิน
 หนักได้ถึง ๑ แก้วสรรพโรคหืด ซึ่งกระทำให้หายใจดัง
 ครอบๆ แก้อิเสสโรคเกิดในกองสมุฐานนั้นหายด้
 วิเศษนัก ๆ

๒ ยาชื่อประสะน้ำมะนาว เอาผลส้มบ้อย ราก
 ส้มกุ่มทั้ง ๒ กะเทียม พริกไทย ดีปลี จึงแห้ง
 ดินประสีขาว ตำรสม เอามาเต็มอภาค ทำเป็นจุน
 แล้วจึงเอาน้ำมะนาวใส่ลงให้ท่วมยาทั้งนั้น จึงเอาขึ้น
 ตั้งไฟกวนให้บั้นได้ กินหนักได้ถึง ๑ แก้วสรรพโรคหืด

ทั้งปวง ซึ่งกระทำอาการให้หอบให้จับ แก้อิโธโรค
อันเกิดแต่กองเสมหะสมุฐานั้นหายสิ้นวิเศษนัก ฯ

๓ ขนานหนึ่ง เอาตุกมะแว้งคั้น ตุกมะแว้งเครือ
น้ำตุกมะเขือขื่น น้ำสัดักโค น้ำมะงั่ว น้ำมะนาว เอา
เสมอภาค แล้วจึงเอาใส่ในขันดำริด เอาขันตั้งไฟ
แกลบให้งวด แล้วจึงให้กินถ้วยน้ำนมหนึ่ง แก้อัธรรพ
โรคหืดทั้งปวง ซึ่งกระทำให้หอบให้ไอให้จับ หาย
ใจคัง แตะแก้อัธรรพโรคอันเกิดแต่กองเสมหะสมุฐาน
หายดีนัก ฯ

๔ ขนานหนึ่ง เอารากมะแว้งทั้ง ๒ รากมะเขือขื่น
ราชพฤกษ์ทั้ง ๕ มะเกลือทั้ง ๕ รากหวายขม ราก
หวายดึง รากไม้รวก เทียนดำ เอาเสมอภาค คอง
ด้วยน้ำตาลสด กินแก้อัธรรพโรคหืดหายดีนัก ฯ

อัธรรพยา ๔ ขนานนี้ ของขุนสัททิตพรหมา ได้ใช้แล้ว

๑ สิทธิการีย จะกล่าวด้วยคำราชา คือวิเศษ
 ด้รพคุณดำเร็จ อักอาจารย์เจ้าในก่อนประมวญไว้
 ให้แก่ด้รพโรคทั้งปวงต่าง ๆ สืบกันมา

ในที่นี้จะว่าแต่ด้รพคุณวิเศษ คือคณะด้รพยา
 ซึ่งจะแก่ด้รพจักษุโรค สมมุติว่าต้อต่าง ๆ นั้นโดย
 โนยดัง^{นี้}

๑ ยาชื่อแดงใหญ่ เอาอบเชย ขมิ้นอ้อย กถอย
 ดั่งตะล่วน โกงูเชียง โกงูบัว โกงูจูดำพา โกงู
 พุงปลา โกงูชฎามังษี กฤษณา กดำพัก ผดจันท์
 แก่นชรวงแมว แก่นเหตัก แก่นปรู แก่นส้ม เปราะ
 หอม กำยาน ครั่งคั้น ดีเดียดเทศ เมต็ดโคมพะเพ็อง
 เมต็ดโคมพะป้อ ซาดหรรคุณไทย กำถันแดงสุทธิ หน้า
 ประดำนทองสุทธิ สังข์เฒ่า อุดพิศ แห้วหมู หวาน
 กับแรด หวานร่อนทอง ชดุด ตับดี ผื่นสุทธิ อำพัน
 ทอง ชะมดเชียง พิมเสน ดั่งตะ ๒ ส่วน ดินถนำ
 บัดดังกักศิลา ดั่งตะ ๘ ส่วน จันท์แดง จันท์ขาว

ตั้งละ ๑๒ ส่วน ทำเป็นจุนหมักน้ำนมโคไว้คืนหนึ่ง
จึงเอามาบดด้วยน้ำดอกมะติ เมื่อจะบดนั้น ให้ตุกษ
ให้ดีแล้วจึงบด ทำแห้งไว้ ฝนด้วยน้ำดอกมะติ บ้าย
จักษุแก่สัตว์รพต่อมพิศม์ กระทำให้ปวดเคืองต่าง ๆ
ให้จักษุแดงก็หายสิ้นคืน ๑

๒ ยาชื่อสังขรศมี เอาพิมเสนในปด้อยไม้ เทียน
ต้บขุ เพราะหอม เบยผู้เผา หอยขมเผา ตั้งละ ๒ ส่วน
แก้วแกตบสุทริ ๓ ส่วน สังข์ขาว สังข์หนาม บัดดังก
ศิลา ตุกกะตำน้ำทองสุทริ ตั้งละ ๔ ส่วน ก้านตะหุง
แดง ๔ ส่วน ดินทเด ๕ ส่วน น้ำนมเดือ ผู้นจีน ตั้ง
ละ ๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำเพญเคือน ๑๒ ทำ
แห้งไว้ ฝนด้วยน้ำดอกมะติบ้ายจักษุ แกะเจ็บจักษุ
แดงเปนสายโลหิต แกะแสบ แกะร้อน ปวดเคือง
แดงแก้หน้าจักษุไหลมิได้ขาดนั้นหายคืน ๑

สรรพยา ๒ ขนานนี้ ของขุนราชนคร ได้ใช้แล้ว

๑ ดีททิการิย จะกถ่าวตำรายา คือวิเศษ
 ด้รพคุณดำเร็ว อนันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวญไว้
 ให้แก้ด้รพโรคทั้งปวงต่าง ๆ ดื่บกัณมา

ใน^{นี้}ที่จะว่าแต่ด้รพคุณวิเศษ คือคณะด้รพยา
 ที่^{นี้}จะแก้ชั่งโรค กถ่าวคือชาติวาโยพรวตัก อันบังเกิด
 แต่กองบักขานู แลระคณาฐระคนกัน^{นี้} โดยในยด^{นี้}
 ๑ ยาชื่อตรีด้วดีตติลา เขาบรเพ็ด ชิงแห้ง ดิ่ง
 ด้ระฉนวน รากอังกาบ พริกไทย ดิ่งละ ๔ ฉนวน ชมัน
 อ้อยดิ่งละ ๒๐ ฉนวน ใบส้มอทธเรุดเขาแต่ก้าน ๓๐ ฉนวน
 คุตติการกันเข้าได้หวดหนึ่งให้ด้ก แล้วจึงเอามาทำเปน
 จุน บดทำแท่งไว้ ด้ระถายน้ำชิง น้ำข่า น้ำด้มด้ดำ
 ก็ได้ ให้กินหนักด้ดิ่ง ๑ แก็ดมพรวตัก อันบังเกิด
 ในกองบักขานูแลระคณาฐ ซึ่งระคนกัน^{นี้}กระทำให้กำเริบ
^{นี้} ชนหนนหายด้น^{นี้} ก ๗

๒ ยาชื่อทำตายเมฆ เขาพยาร้ายใบ ๗ ยอดมา
 หน้ให้ด้^{นี้} แล้วเขาปลาย่าง^{นี้} ๑ มะขามเปี้ยก ๓ ด้ก

ทำให้เหล็กดี แล้วจึงเอาน้ำปามาเคี่ยวให้เข้ากันแล้ว
จึงให้กินให้หมด แก้วมในกองพรรคักให้ตกต้นคืนัก ๆ

๓ ยาซ่อมหาวยเวก เขาผลมะกรูดสด ๕ ผล
คั้ระห่อม ๑๐ คั้ระหู่ คั้ระหู่กะเทียม ๕ คั้ระหู่ มะขาม
เปยก ๑๐ ผัก สดัดไตสด ๕ คำดิ่ง เกด้อ ๒ บาท
ทำเปนจุน บดให้กินเปนยาสดหนักสดิ่ง ๑ แก้วม
ในกองพรรคักคืนัก ๆ

๔ ยาซ่อมตรีผลาใหญ่ เอากะเทียม ๑ บาท ส้มขอ
ไทย ส้มขอเทศ ส้มขอพิเภก ส้มขอทะเล ส้มขอน้ำ ใต
หัวน้ำหน้า ผิวมะกรูด ใบกะเพรา มหาหิงค์ ดิ่งตะ
๒ บาท เกด้อดินขาว ๓ บาท ผลมะขามบ้อม ดอก
ชุมเห็ดเทศ ดิ่งตะ ๕ คำดิ่ง ทำเปนจุนบดน้ำมะกรูด
ให้กินหนักสดิ่ง ๑ แก้วมพรรคักอันบ้งเกิดในกอง
บ้ค้ฆาฏแตรค้ฆาฏระคนกัน กระทำให้แน่นให้ดิ่งใน
น้ำก็ แด่จุมาระมือออกน้ หายวิเศษนัก ๆ

สรรพยา ๔ ขนานน ของขุนราชโอสถ ได้ใช้แล้ว

๑) ดิถีการิย จะกล่าวด้วยคำรายา คือวิเศษ
 ด้รพคุณดำเร้จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนกล่าวไว้ ให้
 แก่ด้รพโรคทั้งปวงต่าง ๆ ดับกันมา

ในที่นี้จะว่าแต่ด้รพคุณวิเศษ คืออกณะด้รพยา
 ที่จะแก่งโรครด้รพดมทั้งปวง อันกำเริบพคชนเบอง
 บนนั้น โดยไยดังนี้

๑ ยาแก้ดมชันสูง เอายาคำ กัษชา อุดพิศ ดอง
 ดิง ดิ่งตะ ๔ ส่วน กะเทียม ๒ ส่วน หว่านน้ำ ชะเอม
 เทศ โกฎน้ำเต้า โกฎพุงปลา มหาหิงคุ์ ดิ่งตะ ๘ ส่วน
 หว่านเปราะ ฝดฝักชี ดิปตี ดิ่งตะ ๑๒ ส่วน ชิงแห้ง
 แก่นแแต่มทะเล รากส้มกั้ง สัก้าน ดิ่งตะ ๑๒ ส่วน พริก
 ไทย เป็ดอกกันเกรา ดิ่งตะ ๒๔ ส่วน ทำเปนจุนบดตะ
 ตายน้ำฝงรวงให้กินหนักดิ่ง ๑ แก้ดมชันสูงหายคืนก็ว่า

๒ หนึ่ง เอาการบูร ๔ ส่วน กะเทียม ชิงแห้ง
 ดิปตี ฆมันฮ้อย ไพล หว่านน้ำ ดิ่งตะ ๘ ส่วน เจ่า
 หน้ำชันกาด หัวหมู ดิ่งตะ ๑๒ ส่วน บรเพ็ด ดิ่ง

๓๕ ส่วน ไบมะตุ่ม ไบคนที่ต่อ ไบเดา พริกไทย
 ๓๖ ส่วน ทำเป็นจุนบคตายน้ำผึ้งให้กินหนัก
 ๓ แก้วาโยอันกำเวบกตำขบเบองบพนน้หาย
 คั้นก ๗

๓ หนึ่ง เอาโกฏ โกฎเฮมา มหาหิงค์ ๓ ส่วน
 ๔ ส่วน การบูร กานพลู ดอกจันทร์ ผดพิลังกาสา
 กัษธา ๓ ส่วน โกฎบัว ส้มเทศ กดำพัก
 จันท์ชะมด พริก หอม คีปตี ๓ ส่วน พริกไทย
 ๕๐ ส่วน ทำเป็นจุนบคตายน้ำผึ้งให้กินหนัก ๓
 แก้วอัฐังคมาวาคกตำกระทำให้คตุ้มคตั้ง แดแก่ต้ม
 อันให้มือตายเท่าตาย แดเป็นเหน็บซา แดแก่ด้รรพดม
 ใหญ่ทั้งปวง อันบังเกิดในกองธาคุน้หายวิเศษนัก ๗
 ๓ ขนานน้ ของหลวงทิพยรักษา ได้ใช้แล้ว

๑ สิทธิการีย จะกล่าวตำรายา คือวิเศษสรรพคุณ
 ตำเรีจ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวญไว้ ให้แก่

สรรพโรคทั้งปวงต่าง ๆ ตีบกัณมา

ในทันทีจะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยา
ที่จะแก้โรคอันเป็นจะระณะกล่าวคือวิทราภิโรค เหตุ
ด้วย วาโย โดหิต มังษะทั้ง ๓ ระคนกัณวิบัติ ตั้งเป็น
ขอบขันธ์ สัมมุติว่าสมพิศมันนโดยไผ่ดังนี้

๑ ยาแก้วิทราภิโรค ให้ไปกลั่นใจถากเอาเปลือก
มะพร้าวที่ตะเปลือก ให้ได้ ๓ เปลือก ๆ ตำนนิ้ว เปลือก
แรกตง อี เปลือกที่สองตง ๘ เปลือกที่สามตง ๓ แล้ว
จึงเอาแช่ม้าตลาย รากไม้รวก ยาเข้าเย็นทั้ง ๒ ตั้ง
ตะตำตึง ๑ ต้มตามให้กินแก้พิศมันนภายในภายนอก
ซึ่งกระทำพิศมันนให้คตง แด่ตลบไปกดี หายวิเศษนัก ๆ

๒ ขนานหนึ่งเอา ขมิ้นอ้อย ๑ แบ่งเข้าหมาก
๒ ส่วน เข้าใหม่ ๔ ส่วน ใบชะมดคั่น ๘ ส่วน ทำเป็น
จุนบดด้วยสุราพอกสรรพผลอนมพิศมันนทั้งปวง ซึ่งกระ
ทำให้คตง แด่ต่านร้อนต่านหนาวนั้นหายตนัก ๆ

๓ ขนานหนึ่งเอา ขมิ้นอ้อย ๘ แฉ่น น้ำตาด

โตนคหนักตั้ง ๓ คีร์ชะบ้านคั้นตั้ง ๓ ทำเป็นจุน
 บคพอกผอนมพคัมทงปวงหายคหนัก ๗

๔ ขนานหนึ่งเอา เข้าตุ๊ก ๓ บันเผาให้ใหม่ พตุ
 กินจับ เปิดอกโปดง ๒ ตั้ง ใบชะมคคั้นเท้ายา
 ทังหลาย บคด้วยสุราพอกสรพผอนมพคัม แดทัง
 คุตบุพโพด้วยคหนัก ๗

๕ ขนานหนึ่ง เอาไม้อันเนาที่อยู่ในน้ำกำมือ ๓
 ขมหนอ้อย๗แฉ่น เข้าเบือ ๓ หยิบ บคให้เดือยคพอก
 พนก็ได้ แก่สรพพิคัมผทงปวงหายคหนัก ๗

๖ ขนานหนึ่งเอา ไบมะกา ๑๘ ไบ เข้าตุ๊กเผา
 ให้ใหม่ ๓ บัน แบ่งเข้าหมาก ๓ ตุก น้ำตาลโตนค
 หนักบาท ๓ ทำเป็นจุนเคด้าด้วยสุรา พอกแกผ
 ทังปวงหายวิเคษนัค ๗

สรพยา ๖ ขนานนึ่ง ของข้าพระพุททเจ้า ขุน
 ประดิทธิเวทยา ทูตเกล้า ๗ ถวาย ๗

๑ ดีทริการีย จะกล่าวตำรายา คือวิเศษสรรพคุณ
ตำเรีจ อินทจารียเจ้าในก่อนประมวญไว้ ให้แก่
สรรพโรคทั้งปวงต่าง ๆ ดีบกันมา ฯ

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่
จะแก้ซึ่งโรคอันเปนจะระณะโรค กล่าวคือป่วง &
ประการนั้นเปนคัน ป่วงอันเลิศเปนที่สุดตามอาจารย์
กล่าวไว้ดังนี้

๑ ยาแก้ป่วง & ประการ เอาไฟด ผิวมะกรุด
กะเทียม ขมิ้นอ้อย ครี่กะฏุก ดิ่งตะ & ส่วน กระที่อ
หว่านน้ำ บรเพ็ด ดิ่งตะ๒ส่วน ทำเปนจุนบดทำแท่งไว้
ตะตายน้ำร้อนแทรกพิมเสน ให้กินแก้ป่วง & ประการ
แต่แก้สรรพชินโรคอดิศาจก็ได้ หายสิ้นคันัก ฯ

๒ ขนานหนึ่ง เอากำมะถันเหลือง ผิวส้มโอ
รากต่อได้ รากหวายลิง นมจาก เอาเสมอภาค
คัมตามวิธีให้กินแก้สรรพป่วงทั้งปวงหายสิ้น ฯ

๓ ขนานหนึ่งเอา กาบหมากเผา บรเพ็ดเผา กระบี่

๐ ดิถีการิย จะกล่าวตำรายา คือวิเศษสรรพคุณ
ดำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวญไว้ ให้แก่
สรรพโรคทั้งปวงต่าง ๆ ดับกัณมา ฯ

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่
จะแก้ไข้ซึ่งโรคอันเปนจะระณะโรค กล่าวคือป่วง &
ประการนั้นเปนคัณ ป่วงอันเลิศเปนที่สุดตามอาจารย์
กล่าวไว้ดังนี้

๑ ยาแก้ป่วง & ประการ เอาไฟด ผิวมะกรูด
กะเทียม ขมิ้นอ้อย ตรีกะฐุก ดิงตะ & ส่วน กระที่อ
หว่านน้ำ บรเพ็ด ดิงตะ๒ส่วน ทำเปนจุนบคทำแท่งไว้
ตะตายนั้ร้อนแทรกพิมเสน ให้กินแก้ป่วง & ประการ
แต่แก้สรรพชินโรคอดิศารก็ได้ หายสิ้นคัณนี้ ฯ

๒ ขนานหนึ่ง เอาก้ามะถันเหลือง ผิวส้มโอ
รากค่อไต้ รากหวายลิง นมจาก เอาเด้มอภาค
คั้มตามวิธีให้กินแก้สรรพป่วงทั้งปวงหายสิ้น ฯ

๓ ขนานหนึ่งเอา กาบหมากเผา บรเพ็ดเผา กะบี

คือเอาเอมอมภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ละตายน้ำ
ปฐุได้ แทรกพิมเสนให้กิน แก้ป่วงทั้งปวงหายคื่นัก ฯ

๔ ขนานหนึ่งเอา ครีกระฎุก ขมิ้นอ้อย กะเทียม
สิ่งละ ๔ ส่วน ตำร้อม แก่นแสดมทเด เป็ดอกมะรุม
ไฟด ข้าตึง สิ่งละ ๕ ส่วน ตักัน ผิวมะกรูด การบูร
สิ่งละ ๖ ส่วน กะทือ เจตมุดเพลิง สิ่งละ ๗ ส่วน ทำ
เป็นจุนบดทำแท่งไว้ ละตายน้ำร้อนแทรกพิมเสนให้
กินแก้ป่วง ๕ ประการเป็นคื่น ป่วงอันเค็ชเป็นที่สุดคื่น
หายคื่นัก ฯ

๕ ขนานหนึ่งเอา ครีกระฎุก หวานน้ำ แฝกหอม
เปราะหอม เห้วหมู เป็ดอกโมกมัน สิ่งละส่วน
รากกะเทียม ๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ละตาย
น้ำกระสายอันควรแก้โรคร้อนแดงเย็น แทรกพิมเสน
ให้กินแก้ป่วงตมซึ่งกระทำให้อาเจียนหายคื่นัก ฯ

สรรพยา ๕ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า ขุนสิทธิ
ชาญ ทูลเกล้า ฯ ถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว

ตำรายาหอม
ของนายพันโท หม่อมเจ้ากรรมสิทธิ์

๑ สติธิการีย พระตำราหลวงตั้งไว้แต่ปฐม สำหรับ
ได้ถวายพระมหากระษัตริย์มาทุกพระองค์ แก่พระโรค
อันพิการต่าง ๆ ทั้งเจริญพระชนมพรรษา สำหรับมิให้
พระธาตุพิการ เสวยให้รักษาพระดวงจิตร์ แลให้บรร
รมหลับ แก้ไข้สดบต่าง ๆ แก้วริดสีดวง แก้ไอ แก้หืด
แก้พระโลหิตตกทวารทั้ง ๘ แก้ไข้ในท้อง แก้ฝีดาษ

ถ้าจะทำยาอินทโอสถ

ให้เอาโคโรค ๑ สติง ตุ๊กจันทน์ ๑ สติง การพดู
๑ สติง อำพันทอง ๑ สติง กระดำพัก ๑ เฟื้อง กฤษณา
๑ สติง หนุ่ยฝั่วนั้น ๑ สติง ทองคำเปลว ๒ ไพ ซอเม
เทศ ๒ สติง ขอนดอก ๑ สติง โสม ๒ ไพ แผลกหอม
๒ สติง อบเชยเทศ ๒ สติง เห็ดมฤเตอ ๑ สติง พิมเสน
ไม้ไผ่ ๑ สติง ซาดหรรณวจิน ๑ สติง กำมะถันแดง ๑ สติง
ชะมดเชียง ๑ เฟื้อง เถามวกแดง ๑ สติง จันทน์แดง

๑ สดิ่ง จันทร์ชาวเทศ ๑ สดิ่ง บดด้วยน้ำยาหมู่ละลาย
 น้ำดอกไม้เทศ ด้วยสำหรับแก้ไข้ทั้งปวง แก้สดับ
 ต่าง ๆ บันเม็ดเท่าลูกพุทธรักษา ๓ เม็ด แก้หืด แก้ริด
 ด้ดวง แก้ไข้ท้อง จำเวิญพระอาหาร จำเวิญ
 พระธาตุ จำเวิญพระชนม์ ฯ

ยาเทพมวงคด

ให้เอากระดูกแร้ง ๑ กระดูกกา ๑ กระดูกงู
 เหล็ดอม ๑ กระดูกงูเห่า ๑ กระดูกปลาพยน ๑ กระ
 ดูกงคดบัสมีงคด ๑ กระดูกห่าน ๑ เขียวเดือ ๑ เขียว
 จรเข็ด ๑ กรามแรด ๑ กรามช้าง ๑ เขากวาง ๑ ชมัน
 อ้อย ๑ ยาทั้งนี้เผา รากคินคว ๑ ชแมลงสาบคว ๑
 หน่อแรดคว ๑ ดินทลคว ๑ ไพตคว ๑ งาช้างคว ๑
 น้ำประสานทองสด ๑ คูติก่า ๑ ม่าเหมี่ยว ๑ ทองคำ
 เปลว ๑๐ แผ่น ชะมดเซียง ๑ พิมเสน ๑ หนุ้าฝรัน ๑
 อำพันทอง ๑ เอาตั้งละเอียดมอภาค แก้หอม แก้ชก
 แก้สดับต่าง ๆ ให้แพทย์พิจารณาใช้ยาพอสมควร
 แก้โรค แก้สารพัดโรค สารพัดไข้ต่าง ๆ ฯ

หมายรับสั่งครั้งรัชกาลที่ ๒

๑ พระเจ้าตากเฮอ พระองค์เจ้าครอกนวม (คือ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท) รับพระราชโองการได้เกล้า ๆ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ สั่งว่าให้ยกขวัญเข้าครุหมอนั้นให้วิเศษแต่งเครื่องไหว้ครุ บายศรีตองซ้าย, ขวา, ๒ ดำรับ เครื่องกระยาบวด ๒ ดำรับ คีร์ชะตุ้กร ๒ คีร์ชะ เบ็ดพเนงคู่ ๑ ไก่พเนงคู่ ๑ แบน้หอม นามนหอม รูป ๓ เต็ม เทียนหนักเต็มละ ๒ ดัดถึง ๓ เต็ม ให้มาตั้งณโรงหมอเพดาเข้าย่าฆ้องรุ่ง แต่ณวัน ๕ ๆ ๑๑ ค่ำ (ตรงกับแม่เบญจศก จตุศักราช ๑๑๘๕ พ.ศ. ๒๓๖๖) อนึ่งปีพาทย์ฆ้องไชยเข้ามาประโคมแต่ณวัน ๔ ๆ ๑๑ ค่ำเพดาบ่ายโมงหนึ่ง พระสงฆ์จะได้สดมนต์ อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง ๆ เวนนายรัตนบรรยงก์

วิธีต่อไปนี้ เข้าใจว่ากรมหลวงวงษาธิราชสนิท
ทรงจดไว้ แต่เมื่อในรัชกาลที่ ๓ ด้วยหันแตรเข้ามา
ตั้งห่างแต่ในรัชกาลที่ ๒

วิธีรักษาชาวไทยนั้น เมื่อแรกจับเทพจรยังกำเริบ
อยู่กำลังคดียังไม่อ่อนลง ถ้าเป็นคั้งหรือยาเพือกินยา
ให้คิดใช้ชาติที่เดียวก่อนเลย ด้วยว่าขี้มกเป็นอีก ถึง
ยาจะมีฤทธิ์มากคักขาดเร็วได้ในเจ็ดวันเก้าวันสิบวัน
ยี่สิบวัน ไช้นั้นมักมาจับอีก เปนไปคั้งนี้เพราะไม่ได้
ถ่ายให้เทพจรอ่อนลงก่อนกินยาคักให้ขาดนั้น ผู้ใด
เปนโรคไข้คั้ง ก็ให้ถ่ายด้วยคักเกลือไทยก็ได้ คักเกลือ
เทศก็ได้ เอายาที่ให้รากตามที่ชอบใจกิน ไล่ปนกับ
คักเกลือสักหน่อยหนึ่ง ก็ให้รากออกด้ามหนัดหน ถ่าย
ให้ถึงห้าหนหกหน ให้อดของแแต่ดงมีเนื้อสัตว์ น้ำมัน
เข้าเห็นยว กะบี สุรา เปนต้น ให้รักษาคั้งสักสองวัน
สามวันก่อน ภายหลังจึงให้กินยาเทศช็อคคั้ง ที่ไทย
เรียกว่ายาขาว เอาคั้งนั้นหนักหนึ่งแบ่งเปนหก

ส่วน เมื่อใช้ต่างออกแล้วให้กินส่วนหนึ่ง แต่ใน
 สองชั่วโมงกินที่หนึ่ง ๆ กินทุกที จนถึงเพดานอน
 หลับกลางคืน แต่เมื่อคืนขึ้นแต่เช้ากินเหมือนดังว่า
 มาแล้ว จนถึงเพดานที่เคยจับ ถ้าใช้มาจับอีก ก็ให้
 หยุดยาคินนั้นกว่าจะใช้จะต่างออกอีก แล้วก็รีบคิน
 กินอีกเหมือนหนหลัง รักษาตังไขคองหายขาดทีเดียว
 ไม่ใคร่จะกลับมากับอีก คินนั้นนับตมชายที่คกหัน
 แตรลักห้าสิบขวด เขาว่าถ้าผู้ใดซื้อทั้งหมดจะขาย
 เปนขวดละสิบเหรียญ ถ้าซื้อแต่ขวดเดียว จะขาย
 เปนสิบห้าเหรียญ คินนั้นในขวดเดียวน้ำหนัก ๒ บาท
 แบ่งเปน ๔๘๐ มอ พอรักษาคนไข้ฉันให้หายขาด
 ประมาณได้ ๕๐ คน คิงหมกหนักแล้วๆ ๆ

ตำราพระโอสถ

๑ พระตำราชื่อมหาไชยเวก ท่านให้เอา คีปัด ๑
 มหาหิงคุ์ ๑ เทียนตอ ๑ เทียนเขมา ๑ ชเอมเทศ ๑

ตูณผู้ชั้ตอม ๑ ผู้ชั้ตา ๑ ผู้ค้ำัน ๑ เปราะหอม ๑
 โกฎักตกรว ๑ รากจิงจ้อ ๑ หรดาน ๑ ตูญี่หว่า ๑
 รากชะพลู ๑ เอาเต็มอภาค ตั้งตะค้ำตั้ง ๑ เอาพริก
 ไทย ๑ ตูจันท์ ๑ ผู้ห้ตักุณ ๑ ยา ๓ ตั้งนี้ เอาหนัก
 ตั้งตะ ๑๒ ค้ำตั้ง ค้ำเพนผงตะตายหน้าผงรวง กินตาม
 ก้ำตั้งนี้ แก้กัม ๑๕ ประการ เปนต้นด้วยอุทซังค
 มาวาค อักนิวาค ปี้ตส์วาค ตมซันให้แน่นในอกจุ
 เดียดส์ซ้าง ตมซันในสันหลัง ตมซันท่วรพวงค์
 ตมซันให้หนัก ตมซันมือตาย ตมซันให้ราก ตมซัน
 ให้เดียด ให้เวียนคั้ระชะ ตมซันให้เด็ดกตักคอก ให้
 แก้ก้วยยานโรคถอยคตายแด ค้ำรานพระญาณโรจ
 เอามาแต่เมืองภูกาม พญาภูกามจะปราถนาเป
 พระพุททเจ้าองค์หนึ่ง ถวายค้ำราแก่พระสงฆ์หลาย
 พระค้ำรา ค้ำไวยซังทองหนึ่งแด ๑

๒ ค้ำรายาชื่อไวยเทพี แก้กั้ระเด่มหะแห่ง เด่มหะ
 เหนียว แก้กัมบัตฆาฏอัมพฤก แก้กัมกถ่อน แก้กั้

จุกเตี้ยค แก้วโรคนิวตันคฤคุ ท่านให้เอา โกฎักค
 กรา ๑ โกฎักระค ๑ เทียนดำ ๑ เทียนแดง ๑ เทียน
 เขียวภาณี ๑ ขลุ่ยพิศ ๑ กระจาษแดง ๑ กระจาษขาว ๑
 อบเชยเทศ ๑ ตุ๊กตักษี ๑ ตุ๊กจันท์เทศ ๑ ดอกจันท์
 เทศ ๑ กระจวาน ๑ กานพลู ๑ ตุ๊กเฮน ๑ ยาทางนเอา
 ดั่งตะดั่ง ๑ ส้มอเทศ ๑ จุกะโรหิณี ๑ ส้มุตแว้ง ๑
 รากไคร้ไคร้อ ๑ หวานน้ำ ๑ ยาน^๕เอาดั่งตะ ๒ ดั่ง
 เจตมุตเพลิง ๑ แก่นแฉ่มทเถ ๑ ดองดั่ง ๑ สหัสคณ ๑
 รากจิงจ้อ ๑ เป็ด้าน้อย ๑ เป็ด้าใหญ่ ๑ ยาน^๕ดั่งตะ
 บาท ๑ ยาตำ ๒ บาท มหาหิงคุ์ ๒ บาท ตำเปณผ
 ตะตาย^๕นำมั่งเด๋วยหนักดั่ง ๑ ประกอบทุตเกล้า^๕ถวยา^๕
 ๓ ยาขุมมหาวาโยทุตเกล้า^๕ทุตกระหม่อมถวยา
 พระตำราชขุมมหาวาโย ท่านให้เอา คีปดี่ ๖ ดั่ง ไบ
 สเดา ๖ ดั่ง มหาหิงคุ์บาท ๑ พริกไทยบาท ๑ การบูร
 บาท ๑ ยาตำบาท ๑ รากทนต์บาท ๑ ชมัน้อยบาท ๑
 สหัสคณเทศบาท ๑ หวานน้ำ ๒ ดั่ง เจตมุต ๒ ดั่ง

หัวหมู ๒ สัตติง กระทือ ๒ สัตติง กระจ่าง ๒ สัตติง
 น้ำประสานทอง ๒ สัตติง เก็ดดินขาว ๒ สัตติง ชิงแห้ง
 ๒ สัตติง รากชะพลู ๒ สัตติง ดุกกระดอม ๑ สัตติง กานพลู
 ๑ สัตติง โขยพุงปลา ๑ สัตติง โขยต่อ ๑ สัตติง ฝรั่ง
 ๒๓ สัตติง คำเปนนางตะตายนาง, น้ำร้อน, น้ำส้มด้า,
 กี่ได้ แก้วอม้พาด ตมราชย์กัษ์ ตมบัตตมาฏ แก้วตม
 บ้าหมู แก้วโตหิดแห้ง โตหิดคั้งชั้น แก้วหิดไอ แก้ว
 วิดดีดวงมองคร้อ แก้วถ่อนแห้งดงผัก แก้วได้เดือน
 ไล่ตาม แก้วคูกิจจุมตมาฏ แก้วไนทองไนอก แก้ว
 จุกเดี่ยวคหายแล ฯ

๔ พระโอสถทรงดูบ ข้าพระพุทธเจ้า ชุนเทว
 พรหมา ถวายแต่ณวัน ๔ ๑ คำ บีมแม่เบญจคัก
 (จุลศักราช ๑๑๘๕ พ.ศ. ๒๓๖๖) ฝรั่ง ๑
 ไบซร้องแมว ๑ ไบหนาด ๑ ไบมะแว้งทั้ง ๒ ไบ
 มะเขือขื่น ๑ ไบประคู้ ๑ ยาสูบเพ็ชรบูร ๑ เมื่อบะมวน
 แทรกพิมเสนโรยหาย ฯ

๕ พระโอสถชื่อกัณฐ์ควิเวก ดุกยออ่อนบาท ๑
 ดุกมะคมอ่อนบาท ๑ รากส้มกุ้งใหญ่บาท ๑ ผักส้ม
 บ่อยบงบาท ๑ เป็ดอกส้มุดแวงบาท ๑ เป็ดำทั้ง ๒
 ดิ่งตะบาท ๑ แด่มทั้ง ๒ ดิ่งตะบาท ๑ เจคมถบาท ๑
 ผักเผื่อแดงบาท ๑ รากจิงจ้อ ๓ บาท ดุกพิลังกาสา
 บาท ๑ คองคิง ๒ บาท หัวเขาคำคำดิ่ง ๑ ยาคำคำดิ่ง ๑
 ดุกมะเขือชันบาท ๑ สัก้านบาท ๑ รากชะพลูบาท ๑
 ชิงบาท ๑ คีปตีบาท ๑ ดินประติวขาวบาท ๑ ตำรส้ม
 บาท ๑ เกดือดินขาวบาท ๑ พริกไทย ๒ บาท การบูร
 บาท ๑ ไพลบาท ๑ ดีริดรพยา ๒๘ ดิ่ง ทำผงละลาย
 น้ำส้มด้า น้ำส้มด้าช ๗

๖ พระตำรานาคับพิศม์ เป็ดอกโพบาย ๑ เป็ดอก
 พิภูด ๑ เป็ดอกจิก ๑ ยาทางนคำเอาน้ำดิ่งถั่วถวย ไบ
 ส้มคำเอาน้ำ ๒ ถ้วย ไบพิมเส้นคำเอาน้ำ ๒ ถ้วย น้ำ
 มันพร้าวถ้วย ๑ ฝุ่นหนักบาท ๑ หุงให้คงแต่น้ำมัน
 พระตำราหลวงศรีดิทธิสาร ทูลเกล้า ๗ ถวาย ๗

๗ คำหรับพระสิทธิสารทองอิน ได้ับฤชาหดวง
 ราชรักษาแก้ว กับหดวงทิพจักรทองแก้วสามคน
 ได้ับระกอบพระโอสถทุกเกล้า ๆ ถวาย ได้ได้วย
 ครั้งหนึ่ง ชื่อมหาจักรใหญ่ แก้วมพรรดึก ดมบัคชาฏ
 ดมอัมพฤก ดมเมื่อยขบ แก่นขี้เหล็กบาท ๑ แก่น
 แล่มัดาร ๒ บาท แก่นแล่मतเต ๒ บาท เถาวัดเปรียง
 บาท ๑ รากมะตูมบาท ๑ เปล้าน้อยบาท ๑ เปล้าใหญ่
 บาท ๑ ใบมะตูมบาท ๑ ใบคนที่σόบาท ๑ ใบหนาค
 บาท ๑ ใบสะเตาบาท ๑ พริกเทศ ๓ คำดิ่ง ลูกจันทน์
 ๒ ดั่ง คอกจันทน์ ๒ ดั่ง ลูกกระวาน ๒ ดั่ง กานพลู
 ๒ ดั่ง มหาหิงคุ ๓ บาท ยาคำ ๓ คำดิ่ง การบูร
 ๓ คำดิ่ง โกฎกระดุกบาท ๑ ไพลแห้ง ๒ บาท พริกไทย
 เท้ายาทงหลาย คำเปนผงละลายน้ำผึ้ง, น้ำส้มด้า,
 กินหนักดั่ง ๑ ทุเตธาตุจำเวญอาหาร แก้วจุกเดี่ยวค
 แก้วมขนเกล็ดยวคอกหลายแล ๆ

๘ ทรงกรม พระพงษ์นรินทร์ ๑ ๑ ดัก ๑

เชื้อไม้ ๑ พระอั้งขบพระพงษ์ ไบดำโพงกาดัก ๑
 ไบตะหั่งแดง ๑ ๑

๙ คำราชผิงคำราหดวง ^{๕๕} ผิง ๒ ชั่ง ^{๕๕} เต็น ๑๐ ห่อ
 ๑ ห่อ ^{๕๕} นามัน ๑๒ ทนาน ยาคำ ๓ คำตั้ง มคยอบ
 คำตั้ง ๑ การบูร ๓ คำตั้ง ยางสน ๕ คำตั้ง ๑

๑๐ พระตำราวิद्धิมพยา เออสมอเทศ ๑ ชิงแห้ง ๑
 สุ่มุตแว้ง ๑ หวานน้ำ ๑ น้ำประสานทอง ๑ ดูกัจฉน์ ๑
 ดอกจันท์ ๑ กระจวาน ๑ กานพลู ๑ ซอเม ๑ การบูร ๑
 โกฎทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ ดูกเอน ๓ รากไคร้เครือ ๑ ดั้งปลัด
 เท้ายาทงหลาย คำผิงละลายน้ำผิงกินส์ตั้ง ๑ แก้วม
 ทั้งปวง วิงเวียนปวคมวน แก้วไขค์ดำวะไหล ละลาย
 น้ำร้อนกิน แก้วนิบาตละลายน้ำส้มดำ แก้วจุกเดี่ยว
 ละลายน้ำกุ่มทั้ง ๒ ตำราชุนราชนิทาน ประกอบทุด
 เกด้า ๑ ถวาย ชอบด้วยพระโรค ๑

๑๑ พระตำรายาเขียว ท่านให้เอา ไบมะยม ๑
 ไบมะเฟือง ๑ ไบหมากผู้ ๑ ไบหมากเมีย ๑ ไบส้ม ๑

ไบระงับ ๑ ไบทองเหลืองไบมน ๑ ไบเงิน ๑ ไบทอง ๑
 ไบคำดิ่งตัวผู้ ๑ ไบชี้หนอน ๑ เชือกเขายอดค้อน ๑
 ชมันอ้อย ๑ ไบแคแดง ๑ ไบฝ้ายแดง ๑ ไบชี้เหล็ก ๑
 ไบผักเข้า ๑ ไบเชือกเขาหน้านาง ๑ ไบชิงช้าชาติ ๑
 ไบแทงทวย ๑ ไบพริกไทย ๑ ไบถั่วระ ๑ แก้วไข
 ลาดลาด ฯ

๑๒ พระโอดถน้ำมัน แก้วเหน็บชาเมื่อยชบฟกบวม
 ช่า ๑ กระที่อ ๑ ใพล ๑ กะเทียม ๑ หอม ๑ หัว
 หมู ๑ ไบผักเบ็ดแดง ๑ ไบละหุ่ง ๑ ไบมะคำไก่ ๑
 ไบผักเดียนผี ๑ หน้าไทร ๑ เถาวัลเบรียง ๑ ยาทั้ง
 ๕ คำบดเอาน้ำดั่งถั่วถั่ว ลูกจันทร์ ๑ ดอกจันทร์ ๑
 กระจวาน ๑ กานพลู ๑ เทียนดำ ๑ เทียนขาว ๑ เทียน
 เขาวงกต ๑ ดั่งดั่งดั่ง ๑ การบูร ๒ ดั่ง น้ำมันดิบ
 ถั่ว ๑ หุงให้คงแต่น้ำมัน ทาแก้เหน็บชาเมื่อยชบ ฯ

๑๓ พระโอดถแก้ริดสีดวงงอกทวาร แก้วเม็ดขอด
 ลำโพงธาตุ โกฎก้านพร้าว ๑ ผดเอน ๑ ผดกราย ๑

รากไคร้เครือ๑ เทียนดำ๑ เทียนขาว๑ เทียนเขาว
 ถาน๑ ผดฝักขี้๑ ผดจันทน์๑ ดอกจันทน์๑ กระ
 วาน๑ กานพลู๑ ด้มุดแว้ง๑ จุกะโรหิณี๑ ด้รพ
 ยา^{๒๕}ทางน ด้งตะเกอง กระดาษแดง๑ กระดาษขาว๑
 บุก๑ กตอย๑ คองคิง๑ แก่นแฉ่มทะเล๑ หว่าน
 ฟ้า๑ เจตมูล๑ รากจิงจ้อหดวงด้ตั้ง๑ ด้หัดคุณ
 เทศ๑ เป็ด้าน้อย๑ เป็ด้าใหญ่๑ ด้มอไทย๑ ด้มอ
 เทศ๑ ด้มอพิภก๑ ด้รพยา^{๒๕}ทางนด้งตะด้ตั้ง๑ ยาคำ
 ๒ ด้ตั้ง มหาหิงคุ๒ ด้ตั้ง ทำผงละลายน้ำด้มด้้า น้ำ
 มะกรูด, น้ำ^{๒๕}ฝง, ขอเดชะ ฯ

๑๔ พระโอสถทุเลา แก่นเหล็ก๒ บาท ด้มอไทย
 ๒ คำด้ตั้ง ด้มอเทศคำด้ตั้ง๑ เถาวด์เปรียง๕ บาท โกง
 ฟ้าเต้า ๕ บาท แก่นมะกาคำด้ตั้ง๑ รากราชพฤกษ์
 ๒ บาท จิงจ้อ๒ บาท ไบมะกาแห้ง๒ คำด้ตั้ง เทียนดำ
 บาท๑ ผดฝักขี้๒ ด้ตั้ง ยาคำ๒ บาท ช้าด้๒ คำด้ตั้ง
 พระพงษ์นรินทร์ ทุลเกล้า ฯ ถวาย ขอเดชะ ฯ

รุ่งขึ้นวัน ๗ ๆ ๑๑ คำ บีมแม่เบญจศก ได้วยพระ
โอดถต้ม พระพงษ์นรินทร์ทูลเกล้า ฯ ถวาย เพดา
ย่ำรุ่งดีดบเอ็ด ฯ

ณวัน ๗ ๆ ๕ คำ บีมแม่เบญจศก (จุดศักราช ๑๑๘๕
พ.ศ. ๒๓๖๖) ถวายพระโอดถทูลเกล้า คำราพระพงษ์
นรินทร์ ดงพระบังคน ๕ ครั้ง ฯ

๑๕ พระโอรสทรงกรม พระพงษ์นรินทร์ ผักเบี้ย
ใหญ่ทั้งคันทรงราก เกดือพอด่มควร ต้มทรงกรม ฯ

คำราพระโอดถตั้งประจำเวลา

๑ พระโอดถถวายเพดาเข้า ชื่อมันทธาตุ แก้ว
พระธาตุหย่อน โกฎทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ ไขว้เครือ
การบูร ผดฝักขี้ทั้ง ๒ กะเทียมมดุก ส้มุดแว้ง เป็ดอก
โมกมัน จันทน์ทั้ง ๒ กานพลู เบญจกูด พริกไทย
ผดจันทน์เทศ ดั่งตะบาท ๑ เบญจกานี้ ๓ บาท ชิงแครง
ป้า ๕ บาท บดด้วยน้ำร้อนเปนองค์หนักดั่ง ๑ ฯ

รุ่งคืนวัน ๗ ๆ ๑๑ คำ บีมแม่เบญจคัก ได้วยพระ
โอดถคัม พระพงษ์นรินทร์ทูลเกล้า ๆ ถวาย เพลา
ย่ำรุ่งศดับเอ็ด ๆ

ณวัน ๗ ๆ ๔ คำ บีมแม่เบญจคัก (จุลศักราช ๑๑๘๕
พ.ศ. ๒๓๖๖) ถวายพระโอดถทูลเกล้า คำราพระพงษ์
นรินทร์ ดงพระบังคน ๕ ครั้ง ๆ

๑๕ พระโอรสทรงกรม พระพงษ์นรินทร์ ผักเบย
ใหญ่ทั้งคั้นทั้งราก เกดือพอดมควร คัมทรงกรม ๆ

ตำราพระโอดถตั้งประจำเวลา

๑ พระโอดถถวายเพลาเช้า ชื่อมันทธาตุ แก้ว
พระธาตุหย่อน โกฎทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ ไคร้ไคร้อ
การบูร ผดผักชีทั้ง ๒ กะเทียมดุก ด้มุดแว้ง เป็ดอก
โมกมัน จันท์ทั้ง ๒ กานพลู เบญจกูด พริกไทย
ผดจันท์เทศ ด้งละบาท ๑ เบญกานี่ ๓ บาท ชิงแครง
ป้า ๕ บาท บดด้วยน้ำร้อนเปของค้หนักด้ถึง ๑ ๆ

๒ พระโอสถถวายเพลาดีโองเช้า ชื่อประดัมชุกรค์
 แก้วพระวาโยเปณพิศม์ให้แน่นหน้าพระอุระ ชิงบาท ๓
 พริกไทย ๒ บาท ดีปดี ๓ บาท ดอกบุนนาคคำดิ่ง ๓
 ด้มุดแวง ๕ บาท อบเชยเทศ์ ๖ บาท กระจาย ๗ บาท
 เทียนตาตักแคน ๒ คำดิ่ง ผดกระวาน ๘ บาท บดด้วยน้ำ
 ดอกไม้ แทรกกะด้าพักญวน ขอนดอก ฆะมดเชียง
 อำพันทอง หนุ้าฝรัน พิมเสน กระจายหน้าดอกไม้ ฯ

๓ พระโอสถถวายเพลาบ้ายดองโอง ชื่อด้มูฐาน
 วิบคี้ แก้วพระชาคูกิบคี้ให้ไปพระบังคนหาประมาณ
 มิได้ บางที่คั้น บางที่เหลว บางคราวมาก บางคราว
 น้อย โกฎทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ ดิ่งตะบาท ๑ พิศนาค
 ไคร้เครือ การบูร ผักชีดา ดิ่งตะ ๒ บาท กะเทียม
 ด้ก ด้มุดแวง เป็ดอกโมกมัน จันท์ทั้ง ๒ กานพลู
 พริกไทย เบญจกูด ดิ่งตะ ๓ บาท ผดจันท์เทศ์
 เบญกานี้ เหวระภูดี เปราะหอม กระจื่อ ไซด กระจาย
 ดิ่งตะ ๔ บาท ใบกระวาน อบเชย ด้เดี่ยวเทศ์ มะคุม

อ่อน เบ็ดอกฝั้นคั้น เกดรวบัวหวดวง ดั่งตะ ๒ บาท
 บดด้วยน้ำรากมะเดื่อคั้น เปนองค์หนักดั่ง ๓ ๗

๔ พระโอดถถวายเพลาทุ่มเคษ ชื่อโศภคอัคนี
 แก่ในกองพระเศโษชาคุวิบัติห้อยอน, พิการ, พระ
 อาหารบุด, เน่า, หยาบ, โกฎ้อ โกฎูเซมา เทียนคำ
 เทียนขาว กระจวาน กานพลู บรเพ็ด แก่นแแต่มดสาร
 แก่นแแต่มทะเล ดั่งตะ ๒ บาท หวานน้ำ การบูร
 มะคุมอ่อน ผักเผ้วแดง ดั่งตะคำดั่ง ๑ ดัก้าน ๒ บาท
 ชะพลูคำดั่ง ๑ คีปลัด ๒ บาท ชิงแห้ง ๒ คำดั่ง เจตมุด
 ๑๒ บาท พริกไทย ๑๒ บาท มหาหิงคุ ๘ บาท บด
 แทรกกระทือหมกเปนองค์หนักดั่ง ๓ ๗

๕ พระโอดถถวายเพลาดองยาม ชื่อจตุรชานุ
 พิการ แก่พระชาคุทั้ง ๔ วิปริตเหตุวหยดัย้อย พระ
 วาโยคุชทวารพิการไม่ผายพระวาคะ โกฎูทั้ง ๕ เทียน
 ทั้ง ๕ แฝกหอม ไบกระจวาน ดอกจันท์ กานพลู
 การบูร ไคร้เครือ พริกอ่อน ดั่งตะ ๒ บาท ผดผักชีดา

หัวนร้อนทอง พริก หอม ดั้งตะ ๓ บาท เป็ดอก
 โมกมัน เป็ดอกโมกหวง เบญจกุด ดั้งตะ ๔ บาท
 กะเทียมมดุก เพราะหอม ส้มุตเว้ง ผลจันท์เทศ
 ดั้งตะ ๖ บาท เบญจกานี่ ๘ บาท บดด้วยน้ำมะคุมคัม
 เปนองค์หนักดั่ง ๑ ๗

๖ พระโอดถหิง แก้วพระวาโยบัตฆาฏขับพระวาคะ
 มหาหิงค์ พริกไทย ชิง คีปรี โกฏูเซมา เทียนคำ ดั้ง
 ตะบาท ๑ กานพดู การบูร ผลจันท์เทศ ดั้งตะ ๒ บาท
 ไคร้ไคร้อ มะคุมอ่อน ดั้งตะ ๓ บาท บดด้วยน้ำร้อน
 เปนองค์หนักดั่ง ๑ ถวายเพดาเช้าวันสิบเอ็ดค่ำ ๗

๗ พระโอดถชื่อหิงษธาตุ แก้วพระวาโยกล่อน
 บัตฆาฏ ขับพระวาคะ หัวนน้ำ ชิงแห้ง คีปดี
 ชะพดู สัก้าน เจตมุต มหาหิงค์ โกฏูเซมา เทียน
 คำ ผลจันท์เทศ กานพดู การบูร มะคุมอ่อน ดั้ง
 ตะบาท ๑ พริกไทย ๓ บาท บดด้วยน้ำร้อนเปนองค์
 หนักดั่ง ๑ ถวายเพดาเย็นวันสิบเอ็ดค่ำ ๗

๘ พระโอสถชื่อวิประชาตุเคโซ เกิดอดินเช่าว์
 ๑ ถึง ๑ ชิงแห้ง ๒ ถึง ๑ คีปดี ๓ ถึง ๑ พริกไทยบาท ๑
 มหาหิงค์ ๕ ถึง ๑ เทียนตาคักแทน ๖ ถึง ๑ มะตูมอ่อน
 ๗ ถึง ๑ บรเพ็ด ๒ บาท กานพลู ๘ ถึง ๑ สมอพิเภก
 ๘ ถึง ๑ มะขามป้อม ๒ บาท ๓ ถึง ๑ สมอไทย ๓ บาท
 ดอกจันทน์ ๓ บาท ๑ ถึง ๑ ชำตาแดง ๓ บาท ๒ ถึง ๑
 กระจาย ๓ บาท ๓ ถึง ๑ ใบกระเพราแดง ๔ บาท ราก
 ชะพลู ๑ บาท ๑ ถึง ๑ รากค้ำน ๒ บาท รากเจตมูตเพลิงแดง
 ๓ บาท ทำเป็นจุนบคด้วยน้ำร้อน ถวายเพดาเย็น
 บำรุงธาตุ มีเคโซเปนคั้น มีให้วิกลวิการไปได้ ใ
 ดงพระบังคนหนัก พระบังคนเบา เปนปรกติ ทั้งเจริญ
 พระกาย เจริญพระอาหารให้บริบูรณ์ ๑

๙ พระโอสถทรงเหยียบ มูตข้างเถื่อน ๕ คำดั่ง
 ไบมะคำไก่ ๕ คำดั่ง ชำตาแดง ๕ คำดั่ง โพล ๕ คำดั่ง
 เถาวันเปรียงสด ๕ คำดั่ง เกิดอ ๕ คำดั่ง ๑

สำนักหอสมุด

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

สมุดคํของสำนักหอสมุด
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

กรุณาส่งคืนที่

126 ถนนประชาธิปไตย แขวงบางมด

เขตทุ่งครุ กรุงเทพฯ 10140

พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์

ตำราสรรพคุณยา ฉบับแปลโบราณ
ประกอบด้วยตำราสรรพคุณยา ฉบับ
ตำราพระโศภนครั้งรัชกาลที่ ๓ ปี ๒๔๗๖
และตำราสรรพคุณยา ฉบับ
กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ปี ๒๔๖๒
ส่วนอีกเล่มคือ ตำราสรรพคุณยา ฉบับ
พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ ปี ๒๔๕๙